

Helsinška povelja

Glasilo
Helsinškog
odбора za
ljudska prava
u Srbiji

broj 151-152 • maj-jun 2011 • godina XVI

Ratko Mladić u Hagu

- Ratni zločinac ili nacionalni heroj
- General u Hagu, Srbija na proveri
- Samir i Rijad imali su pravo na život
- Lična sudbina i javnost
- Krvavi tragovi
- Kredit koji se brzo troši...

i još:

100-godišnjica rođenja Milovana Đilasa

- Latinka Perović:
Kultura zaborava

Pismo novinarki Džeki Roland

- Htac koji Vas nije ubio

Srbija na evropskom putu

- Cena nacionalizma
- Ključaonica sa 27 brava
- Nedostatak javnog optimizma

Sadržaj

Uvodnik

Mladić: ratni zločinac ili nacionalni heroj ... 3
Piše: Sonja Biserko

Ratko Mladić u Hagu

General u Hagu, Srbija na proveri 5
Piše: Ivan Torov

Samir i Rijad imali su pravo na život 7
Piše: Irena Antić

Moralni čin ili kalkulantska predstava 11
Piše: Stipe Sikavica

Kako smo ga hapsili 13
Piše: Bojan al Pinto Brkić

Krvavi tragovi 15
Piše: Tamara Kaliterna

O jagodama i 17
piše: Slobodanka Ast

Predizborni trik ili nešto drugo 20
Piše: Nastasja Radović

Lična sudbina i javnost 22
Piše: Velimir Čurgus Kazimir

Kredit koji se brzo troši 25
Piše: Davor Gjenero

Srbija na evropskom putu

Cena nacionalizma 28
Piše: Vladimir Gligorov

Nedostatak javnog optimizma 31
Piše: Nikola Samardžić

Ključaonica sa 27 brava 33
Piše: Bojana Oprijan Ilić

Intervju: Danijel Server

Dejtonska Bosna ne može u EU 36
Pišu: Matja Stojanović i Snežana Čongradin

Sto godina od rođenja Milovana Đilasa

Kultura zaborava - post scriptum 39
Piše: Latinka Perović

Kultura zaborava 41

Srpsko-albanski građanski dijalog

Ni rat ni mir ne događaju se spontano 43
Piše: Boško Jakšić

Sandžak

Novi Pazar između akademika i fudbalera 45
Piše: Safeta Biševac

Kosovo: Beograd i kosovski Srbi

Lakoća ignorisanja 48
Piše: Miroslav Filipović

Pismo novinarki Džeki Roland

Hitac koji Vas nije ubio 50
Piše: Zoran Janić

Još uvek na margini

Surova istina 53
Piše: Nataša Lazović

Rusija

Čuvar Kremlja 54

Države postkonfliktnog Balkana

U mreži konspiracija i saučesništva 56
Pišu: Vesna Bojičić-Dželilović, Denisa Kostović

Sakralna arhitektura i identitet

Megalomanska raskoš 59
Piše: Srdan Barišić

In memoriam

Nekibe Keljmeni, heroj našeg vremena ... 61
Piše: Sonja Biserko

Povelja na licu mesta

Kikinda: na barikadama i blokadama 62
Piše: G. Perunović Fijat

Umesto eseja

Druga beleška o Ja 65
Piše: Nenad Daković

Sport i propaganda

Broj jedan je broj jedan 66
Piše: Ivan Mrden

Iz osmanske baštine

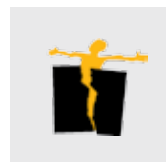
Kalauz 68
Piše: Olga Zirojević

Naša pošta

Juriš na vlast 69
Piše: Rade Vukosav

Saopštenje Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji

Policijska tortura na youtube.com

Helsinška povelja – glasilo Helsinškog odbora
za ljudska prava u Srbiji, ISSN 1451-6195
adresa: *Rige od Fere 20, Beograd;*
tel. 011/3032-408; fax: 2639-437;
e-mail: *povelja@eunet.rs*
Internet izdanje: *http://www.helsinki.org.rs*

Uredivački odbor: *Sonja Biserko, Latinka Perović, Seška Stanojlović,
Olivera Milosavljević, Izabela Kisić;* Glavni urednik: *Seška Stanojlović;*

Oblikovanje i slog: *Ivan Hrašovec;* Štampa: *Zagorac, Beograd*

Ovaj dvobroj Helsinške povelje štampan je
zahvaljujući pomoći Norveškog helsinškog komiteta

PIŠE: SONJA BISERKO

Mladić: ratni zločinac ili nacionalni heroj

Posle 16 godina uspešnog skrivanja, svakako uz pomoć države i raznih službi, Ratko Mladić je ipak završio u Hagu. Bila je to akcija (minut do dvanaest) koja je Srbiji i predsedniku Tadiću obezbedila realne šanse da dobije kandidaturu za članstvo u Evropskoj uniji (EU). U tom smislu može se reći da su i sve parlamentarne stranke (osim DSS i radikalna) manje više pristale na hapšenje, odnosno nisu su se tome suprotstavljale. Nije bilo ni većih uličnih demonstracija radikalnih desnih grupacija. Mladićevim hapšenjem završeno je jedno poglavlje u odnosima Srbije i Haškog tribunala. Država je tom prilikom pokazala da može, kad hoće, da kontroliše ulicu, kao i da se građanima Srbije predstavi kao država koja poštuje međunarodne obaveze.

Šta to suštinski znači za srbijansko društvo, njegovu suočavanje sa devedesetim i njegovim vrednosnim sistemom. I šta to znači za Bosnu i, posebno za sve žrtve. Sigurno je da Ratko Mladić kao simbol ratnika neće nestati preko noći. Suviše je mnogo uloženo u izgradnju njegovog mita. Doduše, njegova fizička pojava - oronuli starac - posle 16 godina suprotna je mitu nepobedivog generala. Kad je reč o Bosni i žrtvama, nema bitnijih promena - hapšenje je došlo kasno. Od međunarodne zajednice zavisi da li će suđenje Radovanu Karadžiću i Ratku Mladiću doprijeti reviziji dejtonske konstrukcije, uključujući i reviziji unutrašnjih granica koje su išle na ruku počiniocima najvećeg zločina i sl.

Medijska priča koja je pratila njegovo hapšenje (odlazak kćerki na grob, jagode i slične "male ljudske priče"), banalizovala je i dodatno dekomponovala mit o srpskom junaku, kako se Mladić toliko godina provlačio kroz svest srpskog naroda. On je tokom rata postao, kako ističe Đorđe Vukadinović, "globalni

srpski nacionalni simbol, kako u pozitivnom tako i u negativnom smislu, a taj mitski status se još dodatno uvećao tokom godina haškog skrivanja".¹ Mnogi su očekivali da ga živog neće uhvatiti i da će kao srpski heroj on pre toga sam sebi prekratiti život. Godinama su odašiljane poruke tog sadržaja preko medija i to njegovih najbližih prijatelja i obožavalaca. To što je uhapšen živ, ostareo i bolestan, te predstavljen kao egoističan, izlape-li starac izvrnut ruglu za mnoge "patriote" je bilo ponižavajuće.

Nacionalisti cinično najavljuju da Srbija neće dobiti ništa hapšenjem Mladića, osim "nešto na kredibilitetu i to je sve". Sigurno je da Ratko Mladić nije bio jedini uslov, ali je on svakako bio značajna prepreka za dobijanje kandidature. Srpski nacionalisti ističu da će se Srbija i posle ovog "sramnog hapšenja zlopatiti, a oni koji očekuju da će nakon hapšenja generala u Srbiji da potekne med i mleko mnogo se varaju".² Hapšenje Ratka Mladića praćeno je i brojnim tekstovima o genocidu nad Srbima u Drugom svetskom ratu, sa porukom da se Mladić pravedno osvetio. Ističe se da oni koji ga već godinama jure i oni koji su ga uhapsili znaju veoma dobro "da je on optužen ne zbog 'genocida'". Masovnih zločina je, kako ističu, na Balkanu bilo, ali su žrtve bili Srbi, a dželati Hrvati.³

U komentarima poseban akcenat je stavljen na to da je Mladić nesumnjivo bio hrabar, da se nije bogatio na narodnoj mucu i da su ga „vojnici poštovali“, te da je najverovatnije reč o "najtalentovanijem srp-

1 www.nspm.rs/kolumne-djordja-vukadinovica/hanibal-ante-portas.html

2 www.nspm.rs/komentar-dana/dobra-vijest-za-vojecanstvo.html

3 www.nspm.rs/komentar-dana/2011-05-27-11-01-40.html

skom oficiru od Živojina Mišića naovamo".⁴

Hapšenje je suštinski dotaklo i problem identiteta srbijanskog društva sada, posebno mladih ljudi. To je tema koja zaokuplja čitavu elitu, posebno onu koja pokušava da brendira Srbiju sa novim imidžom. O tome, naravno, najviše brinu desničarke grupacije. Suština se svodi na to da li je Ratko Mladić ratni zločinac ili heroj. Iz reakcija na hapšenje može se izvesno zaključiti da i dalje ostaje heroj bez obzira na sliku viđenu prilikom njegovog hapšenja.

Konzervativna (nažalost, većinska) akademska elita je u svojim komentrima središte stavila na svest o prošlosti i nacionalnim simbolima (što Mladić sigurno jest). Hapšenje Karadžića i Mladića oni vide kao „pucanje u svoju dušu“⁵, jer Ratko Mladić je zaslužan „za stvranje Srpske i spašavanje srpskog naroda na prostorima preko Drine“.⁶ Izdaja Ratka Mladića i priznanje mita o Srebrenici vodi u potiranje postojanja Jasenovca i čitavog krvavog lanca srpske istorije s one strane Drine.⁷ Jer, upravo je Mladić u srpskoj propagandi tokom poslednje dve decenije nosio oreol generala koji je sprečio ponovni genocid nad srpskim narodom u Bosni i Hrvatskoj.

Srđan Šaper, savetnik predsednika Tadića, takođe vodi brigu o novom brendu Srbije, jer, kako ističe, „istorijska slika Srbije je iskrivljena, i pitanje je da li se na mestima gde je iskrivljena više i može ispraviti. Zato je, možda i više nego drugima, nama potrebna nova istina o našoj zemlji, koja će onu staru spustiti na jedan prag sećanja niže“.⁸ Najuspešnije brendiranje Srbije svakako bi bilo distanciranje od Miloševićeve i Čosićeve politike, suočavanjem sa istinom iz devdesetih, priznavanjem realnosti u regionu, uvažavanjem drugih kao ravnopravnih partnera i preuzimanjem odgovornosti. U tom smislu posebno bi bilo važno da se mladi ljudi na odgovoran i istinit način upoznaju sa nekim činjenicama o masovnim stradanjima i počinjenim zločinima, kao što su Srebrenica, Vukovar, Prijedor, Istočna Bosna i dr.

Iz izjava zvaničnika provejava stav da je Srbija doživela poraz. Predsednik Tadić kaže, „u većitoj žudnji za teritorijama, propuštamo da uredimo ono čime raspolažemo. I suviše ovde ljudi još

uvek sanja o nekakvoj velikoj Srbiji koju je stravično i zamisliti“.⁹ Međutim, s druge strane, ipak se sve više potvrđuje i ozvaničuje da je Republika Srpska (RS) ratni plen od koga Srbija neće odustati. O tome je nedavno na međunarodnoj konferenciji u Sarajevu govorio i Goran Svilanović, koji je citirao jednog srbijanskog političara koji je na pitanje, šta je rezultat podržavanja Miloševićevog projekta i nacionalne politike, odgovorio da su to srpska Vojvodina i Republika Srpska: „U odbrani tih rezultata srpsko javno mnjenje je mnogo jedinstvenije nego što vam se čini, bez obzira šta govorio Goran Svilanović ili bilo ko drugi ko dođe u Sarajevo. Iskren odgovor na pitanje da li su to rezultati koje će i ova i neka sledeća vlada Srbije nastojati da sačuva, odgovor je - da. Drugo, još neprijatnije: moj je utisak da je važno da se kaže u Sarajevu da je ustavni patriotizam među građanima, ne političarima, RS gotovo jednak nuli u odnosu na državu BiH“.¹⁰

Stalno prisustvo Dobrice Čosića u javnosti svedoči da je on još uvek jedan od najuticajnijih ljudi u Srbiji, iako je on tvorac teze o „humanom preseljenju“ tokom proteklih ratova i glavni ideolog stepskog nacionalnog projekta. On jos uvek profiliše i oblikuje javno mišljenje. Rat u Bosni vrednuje kao „oslobodilački rat Srba“ i zalaže se za „borbu za istinu“ u prošlosti, „borbu za istinu u bosanskom ratu“, otpor markalizaciji i srebrenizaciji bosanskog rata i saznanja istine o njemu koju su sakrile velike sile i ti islamski faktori. Za njega je RS poslednja odbrana srpske istine, srpske demokratije i srpskog prava na opstanak.¹¹

Zbog svega toga hapšenje Ratka Mladića treba sagledavati u mnogo širem kontekstu aktuelne srpske nacionalne strategije. Od međunarodne zajednice zavisi da li će njegovo hapšenje, a potom i suđenje imati relevantan eho u regionu, posebno u Bosni. Ukoliko izostane međunarodna akcija u Bosni, suđenje Ratku Mladiću neće imati nikakv uticaj na region, pogotovo ne na proces pomirenja. Kao i Biljana Plavšić on će ostati heroj koji se žrtvovao za srpski nacionalni interes. Rezultat njihove žrtve je opstanak Republike Srpske i njeno eventualno odvajanje od Bosne.

4 www.nspm.rs/kolumne-djordja-vukadinovica/hanibal-ante-portas.html

5 Dragomir Andjelković, „Lazarevo u raljama janičarske metamorfoze“, Pečat, 3. jun 2011..

6 Ljiljana Bogdanović, „Bedna predstava u kojoj general nije smeo da bude heroj“, Pečat, 3. jun 2011.

7 Nataša Jovanović, „Minska polja istorije“, Pečat, 3. jun 2011.

8 Vreme, 19. maj 2011.

9 Intervju Borisa Tadića Statusu, br. 100, juni 2011.

10 www.slobodnaevropa.org/content/konferencija_o_zapadnom_balkanu_bih/24235060.html

11 Dobrica Čosić, Večernje novosti, 1. septembar 2011.

General u Hagu, Srbija na proveri

PIŠE: IVAN TOROV

Konačno! Posle 16 godina potrage, koja je najčešće ličila na mučno preganjanje oko toga ko će koga efektivnije preveslati, general, kreator najmonstruoznijeg ratnog zločina na tlu Evrope nakon sloma fašizma, tamo je gde je morao biti mnogo ranije, još onda kada su pristizale tek prve informacije o tragediji gotovo kompletne muške srebreničke, bošnjačke populacije. U Hagu, pred Tribunalom, kome se, eto, na samom isteku mandata, pruža prilika da svoju istorijsku misiju okonča tako što iza sebe neće ostaviti previše zagonetki, dilema i sumnji da li je i koliko uspeo u nameri da, kroz sudske procese, nepristrasno, što će reći objektivno, razjasni pozadinu i prirodu balkanskog ratnog i nacionalističkog pira tokom devedesetih godina prošlog stoleća. Čak i ako, kako mnogi misle, maratonski procesi protiv Slobodana Miloševića, Vojislava Šešelja, Radovana Karadžića i gotovo kompletnog političkog, vojnog i policijskog vrha Srbije i Republike Srpske iz tog razdoblja, nisu valjano uzdrnali još poodavno uspostavljenu sliku o ulozi Srbije u krvavom raspadu bivše jugoslovenske države, predstojeći sudski proces protiv ostarelog i oronulog, ali i dalje arogantnog i kočopernog generala Ratka Mladića, uz već započeti protiv Karadžića, verovatno je poslednja šansa da nagovešteno zatvaranje „haške balkanske priče“ ne bude praćeno novom količinom razočarenja i rezignacije.

Uostalom, sada, toliko godina nakon završetka ratova u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, pre svega, kada se iz mnogih krugova poručuje da je, posle razobličavanja pune istine, pomirenje naroda, država i političkih i intelektualnih elita sa prostora bivše SFRJ sledeći korak, pokazuje se, nažalost, da ono, ma koliko bilo neophodno, ne može biti pravo i iskreno ako i dalje počiva na podsticanju i održavanju onih istih motiv i uzroka koji su i doveli do ratova, etničkih progona i neviđenih zločina, ako se revizija „istorijske istine“ pretvara u cementiranje uverenja nacionalnih oligarhija kako je „naša istina jedino ona prava i neoboriva.“

Sam čin „lociranja“ i hapšenja „ najtraženijeg“ haš-

kog optuženika, a i višednevnih priprema za njegovo slanje u Ševeningen, pretočio se u veliku predstavu za narod sa izuzetno jakim elementima estradizacije i banalizacije. Malo ko se u Srbiji tim povodom setio Srebrenice, trogodišnje opsade Sarajeva i drugih zločina koji se stavljaju vojnom komandantu bosanskih Srba na teret, ali je zato i te kako bila vidljiva namera da se u javnosti stvori predstava kako general Mladić nije onaj surovi i nemilosrdni kreator i egzekutor, već samo još jedna „nesrećna ličnost“ iz već viđenih srceparajućih nacionalnih sapunica. Voljom, pre svega državnih organa i njihovih službi, ali i njima lojalnih, a, opet, moćnih medija. Raspredalo se danima o narušenom zdravlju generala, sastavljao spisak svih mogućih njegovih bolesti, o jagodama i televizoru, njegovim porodičnim nevoljama, kačketu koji je trebalo da bude zamena za „slavnu šapku vojvode Mišića“, nagađalo se kako prkosni general izgleda sada. Sve je, nema sumnje, bilo sračunato na svojevrsno manevrisanje, kako bi se, s jedne strane, prikazalo kako, zapravo, general Mladić nije ni senka onog moćnog narodnog heroja iz vremena „otadžbinskog odbrambenog rata“, „junačke“ opsade Sarajeva i „oslobađanja“ Srebrenice od „vekovnog turskog ropstva“. S druge strane, pak, kao paravan da bi se osujetilo neugodno propitivanje da li je Mladićevo hapšenje zaista rezultat intenzivne potrage za njim, ili, pak, naprosto samo potez koga je vlast morala da povuče, suočena sa ultimatumom iz Brisela da bez generala u Hagu nema ništa od kandidature za članstvo u EU. Uz to, ko je i kako pomagao njegovo jednoipodecenijsko skrivanje, kakva je bila uloga u tome nekih državnih, naročito vojnih organa, postoji li spremnost da opstrukcija prethodne (Koštinićine) vlade dobije pravne kvalifikacije koje zaslužuje. Vlast je, doduše, obećala da će istražiti sve, ali njena ne baš skrivena doza trijumfalizma što se hapšenjem Ratka Mladića „neprijatna haška priča privodi kraju“, nagoveštava da od toga najverovatnije neće biti ništa. Pre svega, zbog procene da bi valjano istraživanje kako je gene- ▶

ral punih 16 godina bežao od pravde moglo dodatno da iskomplikuje njenu unutrašnju ali i spoljnu (međunarodnu) poziciju.

Ustvari, dalje čačkanje po „dosijeu Mladić“ podgrejalo bi potencijalno krajnje neugodnu debatu o bilansima preduge, a jalove, odnosno zakasnele potrage za kreatorom srebreničkog genocida. Pre svega, o činjenici da je zbog toga Srbija - svesno ili ne, svejedno - preuzela rizik da samoj sebi postavlja povremeno nepremostive prepreke na putu ka Evropi. A to, opet, znači da je posle ratne kalvarije devedesetih godina, nepovratno izgubljena još jedna decenija, što je, naravno, plaćeno izuzetno velikom cenom: šlepanjem na samom začelju evropskih integracija, nastavkom političke, nacionalne, ekonomske i socijalne agonije iz Miloševićevih godina vladanja, odnosno još jednom izgubljenom generacijom, koja je izlaz za svoju očajnu poziciju kod kuće potražila u novom egzodusu van granica, ili se prepustila iskušenjima sive zone i kriminala. To je (ponovljeni) greh koji se može pripisati svim tzv. demokratskim vladama, naročito posle ubistva premijera Đinđića.

Na tu, nema sumnje, izrazito poražavajuću reperkusiju nadovezuje se i činjenica da sve vlasti u Srbiji posle 2000. godine nisu uspele (niti su se pretrgle za to) da radikalno preokrenu stav srpskog javnog mnjenja i najvećeg dela političke, državne i intelektualne oligarhije prema ratovima i ratnim zločinima iz prošlosti. Svesnim forsiranjem teze da Miloševića, Karadžića, Mladića i ostale treba isporučiti Hagu zato što je to međuna-

rodna obaveza, a ne da bi se Srbija katarzično suočila sa sopstvenom ulogom u tragediji bivše Jugoslavije, zapravo je stvoren slobodan prostor da paralelno opstaju dva, reklo bi se na prvi pogled, konfrontirana procesa. Jedan, zvaničan, sa dužim ili kraćim razdobljima oklevanja, odugovlačenja i opstrukcije saradnje sa Haškim tribunalom, koji je samo održavao privid kako Srbija želi da se suoči sa prošlošću, drugi, pak, je izostankom oštrijeg zaokreta u interpretaciji ratova i ratnih zločina u svim sferama društvenog života posle Miloševića, od sistema obrazovanja, preko ponašanja državnih i političkih institucija i tolerantnog odnosa prema nabujalom ekstremnom nacionalizmu, do medija, doprineo da se i posle ratova zadržao sistem vrednosti u kome je nacionalistička matrica s kraja osamdesetih i početkom devedesetih godina prošlog veka i dalje imala dominantni uticaj. Zato se i ne treba čuditi što se i danas u Srbiji, čak i zvanično, forsira priča o „građanskim ratovima“, što i najistaknutiji državni funkcioneri malo-malo pa nas uveravaju da će se „prava istina o ratovima na prostoru bivše SFRJ tek otkriti“, što se u tretmanu srebreničkog masovnog zločina kontinuirano beži od reči „genocid“, uspostavlja nekakva ravnoteža u krivici svih aktera ratova i ratnih zločina, što u trenutku hapšenja više od polovine građana Srbije Mladića smatra „nacionalnim herojem koji je spasao i oslobodio srpski narod“, a ne surovima ubicom hiljade nevinih ljudi. Nije li to samo po sebi dovoljan motiv i razlog, da Srbija, uprkos tome što je Ratka Mladića poslala u Hag, ostane na tretmanu - provere?

Samir i Rijad imali su pravo na život

PIŠE: IRENA ANTIĆ

Jednaki u smrti, koliko su bili jednaki u strahu i agojniji, prije nego što su na stratištima od Srebrenice i Bratunca, do Konjević Polja, Nove Kasabe i Zvornika, posljednji put, vrelih julskih dana 1995. gledali ovaj svijet, Podrinjci ubijeni u srebreničkom genocidu, njih više od 600, vratili su se nakon 16 godina, ovog 11. jula u Potočare, na mjesto odakle su otišli ravno smrti u zagrljaj. U mezarju Memorijalnog centra, uz ranije ukopane 4524 žrtve, oni su još 600 i više dokaza o zločinu genocida, u kojem su pripadnici Vojske i MUP Republike Srpske i srpske dobrovoljačke formacije iz Srbije, pod komandom nedavno uhapšenog haškog optuženika Ratka Mladića, od 11. do 19. jula 1995, ubili oko 10.000 Bošnjaka.

Posmrtni ostaci ove godine ukopanih žrtava pronađeni su u masovnim grobnicama otkrivenim na više lokacija. Mnoge je godinama skrivala kamenička dolina smrti, (opština Zvornik), udaljena šezdesetata kilometara od Srebrenice. Dolina u kojoj je otkriveno 10 masovnih grobnica. Podrinjci pronađeni na tom području strijeljani su na vojnoj ekonomiji Branjevo, u školi i Domu kulture u Pilici i u Kozluk, 16. i 17. jula 1995, gdje su prvobitno bili pokopani. Za ovaj zločin Haški tribunal, nakon priznanja krivice osudio je Dražena Erdemovića. U Sudu BiH vodi se proces protiv Franca Kosa i ostalih pripadnika 10. Diverzantskog voda VRS, zloglasne formacije, koja je za samo jedan dan na Branjevu i u Pilici strijeljala oko 1500 dječaka, mladića i muškaraca. U novembru iste godine, radi prikrivanja tragova zločina, žrtve su otkopavane i prevožene u Kamenicu. Zbog toga je većina tijela iz tih grobnica potpuno uništena. Nije mali broj slučajeva da su posmrtni ostaci jedne osobe pronađeni u tri, četiri, pa i više grobnica. Na 16-godišnjicu genocida ukopane su i žrtve pronađene u grobnicama Glogova i Zeleni Jadar, a ubijeni su 13. jula u hangaru u Kravici, gdje je za noć ubijeno oko 1200 Bošnjaka, zarobljenih tokom pokušaja proba ka slobodnoj tuzlanskoj teritoriji. Posmrtni ostaci nekih žrtava nađeni su u masovnim grobnicama na Snagovu i u Liplju. Pronađeni u pet grobnica na loka-

litetu Liplje, strijeljani su na brani u Petkovicima i mnoga tijela zauvijek je odnijela voda.

Uz majke, koje su grlile tabute, kao da grle svoje sinove, grčevito, posljednji put, kao da se s njima ne žele rastati, srebreničke žrtve i ove godine, ispraćali su sinovi i kćeri, onda djeca sa prvim željama, danas zreli ljudi odrasli bez očeve čvrste ruke, supruge, koje su preko noći postale glavice porodice, braća i sestre, koji su nekad s njima dijelili sve, a onda sami ponijeli tugu, jer braća nikada nisu došla, prijatelji, komšije, rođaci, znani i neznani ljudi iz cijelog svijeta; oni, koji su već ukopali svoje najdraže i znaju da je to jedna nova, ali jednako bolna stranica života i oni, kojima je možda toga dana bilo i najteže; članovi porodica koji još tragaju za svojim najdražim, jer, na dan svake dženaze, od majke koja toga dana kopa svoga sina, teže je samo majci, koja ostaje da čeka, da se nada da će neka nova grobnica otkriti kosti njenog sina i da će naredna dženaza biti ona na kjoj će i ona za svoje dijete podići ruke i proučiti fatihu.

Neprospavane noći i zore dočekane u suzama, molitvi i nadi da će uskoro čuti glas o sudbini svojih najmilijih, bile su sve što su, nakon progona imale majke, sestre i kćeri, čiji su najmiliji ostali zarobljeni u vertlogu srebreničkog pakla. Sa danima i mjesecima nakon 11. jula, neumoljivo je od njih bježala nada da će još neko njihov doći živ. Onima, koji su preživjeli srebreničku golgotu, sudbina je odredila patnju, nakon patnje. Sve ove godine, nova nada bila je svaka nova otvorena masovna grobnica. Svi njihovi putevi, sve njihove želje vodile su ka tim metrima dubokim jamama. Dok bi nad njima stajale, prizor bi ostavljao samo slutnju, ko li u njoj leži sve ove godine?! U tim stravičnim prizorima, svakoj od majki, uz nečiju glavu, šaku, nogu, koje bi ležale na dnu grobnice, nečiji pronađeni sat, čizma, novčanik ili slika, dali bi nadu da je možda to pripadalo njenom sinu, da je možda baš to jedna od stotine grobnica, u kojoj su tolike godine trunule njegove kosti...Rađale su zdravu i lijepu djecu, ne jednu kost, ne trup bez glave.

Nažalost, većina ih se morala pomiriti sa sudbinom da je ispod zelene čohu, na tabutu, koji je ukopan u mezarju u Potočarima tek dio tijela, tek nekoliko košćica njihove djece.

U godinama nakon srebreničkog genocida upozнала sam na stotine majki, koje su padom tada zaštićene enklave UN, Srebrenica izgubile svoje sinove i čula toliko strašnih ispovijesti. Mnoge sam zabilježala, o njima pisala, ali sam na priču Sabahete Fejzić o rastanku sa njenim, tada maloljetnim sinom Rijadom, kojeg su srpski vojnici u Potočarima tri puta otimali iz njenog zagrljaja, i na kraju odveli, i na razmišljanje Kade Hotić, o nepravdi da živi nakon smrti njenog sina Samira, koji je ubijen na putu, kojim se sa hiljadama Podrinjaca pokušao probiti do slobodne teritorije, uvijek ostajala nijema i nedorečena. Mnogo smo puta razgovarale i skupa plakale. Uvijek se u njihovim očima nazirala sjenka prošlosti i bola, a bore istkane godinama traganja i nade zarobile bi njihova lica. Osjećala bih uvijek krivicu, što baš ja kopam po njihovim urušenim životima, po majčinskim srcima zavijenim u toliko godina tešku patnju. Sama pred sobom, pokušala sam naći opravdanje: da se sazna, da se ne zaboravi!

Kada se Srebrenicom pronijela vijest da su Mladićeve razularene horde probile posljednji obruč i ušle u grad, a iscrpljeno, izbezumljeno stanovništvo krenulo je prema bazi UN u Potočarima, Sabaheta i njen sin Rijad krenuli su s njima. Pred zgradom su se oprostili od Rijadovog oca Šabana, koji je krenuo šumom. Toga dna porodica Fejzić posljednji put dijelila je suze i čvrste zagrljaje. Sabahetu je u korak pratila slutnja da će nje-no dijete srpski vojnici odvojiti od nje i da mu neće dozvoliti da s njom krene ka slobodnoj teritoriji. Dva dana i dvije noći proveli su sa ostalim narodom u Potočarima na otvorenom. Ujutro, 13. jula kada su deportacije nastavljene, dogodilo se ono čega se pribojavala. Rijada, koji je za desetak dana trebao napuniti 18 godina, srpski vojnici odvojili su na stranu sa ostalim muškarcima i dječacima, među kojima je bilo i 14-godišnjaka. Sabaheta je u nekoliko navrata uspjela suprotstaviti se i vratiti nazad svoje dijete. Još jednom je užasnuta činjenicom da Rijadu ne daju da pođe s njom pokušala zaštititi i

sebe i dijete bijegom u masu. Kada su opet došli do autobusa, ponovila se iste scene. Vojnici bi Rijada vukli na jednu, ona na drugu stranu. Plakala je, molila, preklinjala da ga puste, da odvedu nju, da je ubiju tu odmah, samo da Rijada ne odvede. Rijad je plakao i govorio „mama, ne daj me“, a kada je agonija postala nepodnošljiva, kada su Sabahetu već počeli udarati i odgurivati, dok se grčevito borila za svoje dijete, rekao je „mama, pusti me“...Rijada su odveli i tri dana kasnije ubili. Majku Sabahetu ostavili su tu, na vreloj asfaltu, u krvi, koja je šikljala iz njenih ruku i nogu. Nju su ostavili živu, a u njoj zauvijek ubili sve toga dana.

„Ja nisam, nisam uspjela spasiti svoje dijete. Oni su mi ga oteli. Gledao je to i moj komšija Milisav Gavrić. Bio je tu. Nije mi htio pomoći da spasim svoje dijete. Kad su ga odveli, mene su kao vreću bacili u kamion, koji je odmah krenuo.“, prisjeća se Sabaheta trenutka kada su od nje odveli njenog Rijada, njenog jedinca, njeno sve. Tada je izgubila svijest i ničeg se do dolaska u Kladanj više nije sjećala. Rijad je pronađen u masovnoj grobnici u Kamenici. To znači da je bio živ do 16. jula, kada je strijeljan na Branjevu. Svjedočenje Dražena Erdemovića o strijeljanju zarobljenih Bošnjaka na tom mjestu, u kojem navodi da se, prije nego što je ispalio rafal u nesretne ljude, sjeća glasa nekog dječaka koji je vikao „mama!, uporno me tjera na razmišljanje da je upravo to bio Rijad. Ukopan je na mezarju u Potočarima 2009. godine. Uz njegov mezar stoji prazno mjesto. Sabaheta se nada da će uskoro kraj njenog sina biti ukopan i muž Šaban, čiji posmrtni ostaci još nisu pronađeni..

„Sve ove godine u kojima nisam znala za sudbinu moga sina i moga muža su moje najteže godine i ja se sa teškoćom nosim. Teško je to razmišljati, kako su ih ubili, šta su s njima radili, koliko su ih mučili i kako su svoju dušu ispustili. A bili su nevini, bili su gladni, žedni i namučeni... Ovi dani, dani u julu, to su za mene najteži dani, prepuni sjećanja. To je 9. i 10. juli, u kojima smo iščekivali ono najgore, 11.juli, kad sam sa svojom porodicom protjerana iz Srebrenice, 12. juli, kad sam sa svojim sinom provela noć na otvorenom i vidjela sve strahote; klali su, ubijali, silovali, odvodili muškarce u nepoznatom pravcu, otimali majkama djecu. 13. juli je za mene najteži, jer baš tog dana su mi oteli moje dijete, moje jedino dijete....“

Sabaheta često ode u Potočare. Tamo, kaže, nije više sama. Tu se vratio njen Rijad, i njegov

mezar jedino je mjesto gdje će uvijek osjećati da je s njim. Svaki odlazak u Srebrenicu, za nju je uvijek novo podsjećanje da su tu ostale samo ruševine njenog prošlog života i da više ta Srebrenica ne pripada njoj, niti ona tom gradu u kojem je rođena, u kojem je imala sretan brak i dijete koje je voljela više od života. U dvorištima rastu i igraju se neka nova djeca, ne i njeni unuci, koje nije dočekala. Rijadovi vršnjaci, drugovi iz razreda, često je sretnu, pozdrave, nikad ne pitaju za Rijada. Znaju da ga više nema. Ali, ne znaju ko ga je odveo, ko ga je ubio...? Znaju to njihovi očevi i sve ove godine i njima i Sabaheti, zbog njihove budućnosti i njenog majčinskog bola, duguju istinu, a nemaju hrabrosti izreći je.

„Srebrenica je mrtav grad. To je nekad bio jedan od najljepših gradova, dok nije počinjen genocid. Sad sve miriše na neku teškoću, sve podsjeća na neku bol. Srebrenica je ostala bez svojih najljepših cvjetova, bez svojih napoštenijih sinova, najljepše mladosti...” reći će Sabaheta.

Kada i njen sin Samir, tada 27-godišnji mladić rastali su se 11. jula na mjestu gdje se odvajala kolona mladića i muškaraca, koji su kretali šumom u pokušaju da se iz Srebrenice prebace na slobodnu teritoriju.

„Kolonu su usmjeravali holandski vojnici. Moj sin spontano se odvojio od mene i mog muža i krenuo prema šumi. Kad je otišao nekih desetak metara, ja sam pomislila, on ode, a nismo se ni pozdravili. Onako, bio je visok. Čini mi se za glavu visočiji od onog svijeta tamo. Ja sam ga zovnula, Samire! On se okrenu, i onako, onaj njegov profil što sam vidjela, to nosim u sjećanju. Rekla sam mu samo, sretno sine! Odmahnuo je rukom. To je posljednji, posljednji put kad sam moje dijete gledala...a volio me je...Došla sam u Tuzlu. Nadala sam se da će on uspjeti da preživi. Nadala sam se da će moj muž, moj brat Ekrem, kojeg su odveli, da će možda doći kasnije. Nikad se nisu pojavili...”

Dvojica Kadine braće pronađena su ranije u masovnim grobnicama. Jedan je ukopan, drugi još ne, jer se porodica nada da će u nekoj od grobnici biti pronađena glava. Sve ove godine, proganjalo je Kadu razmišljanje, na koji način je ubijen njen sin: „Ako je ubijen metkom, pa bit će lakše, ali, ako su ga mučili, to ne mogu ni da zamislim, al' moram znati, moram se suočiti... Moj muž je strijeljan. Njegov džepni sat probijen je metkom.. Kazaljke na tom satu stale su u pola pet. Znači, kad je prestalo da kuca

srce mom mužu, tada su i kazaljke na satu prestale da rade“.

„Danas živim od sudbine svojih najmilijih, od mog sina i muža, od njihovih smrti. Primam od države naknadu, invalidninu, i od mog muža zarađenu penziju. Mrtvi me hrane. Moja kćerka Lejla ima troje djece.. Oni su mi velika radost. Ali, kad ih gledam, uhvati me i velika tuga; moj Samir je jako volio sestru, a eto uskrtačena mu je ta radost da vidi njenu djecu. Moj muž, koji je u ratu plakao samo za kćerkom, koja nije bila u Srebrenici, želio je samo da je vidi. Eto, otišao je u grob, nije mu se ta želja ispunila. To jako boli, to boli“.

Poslije toliko godina, Kada je saznala goroku istinu. Njen Samir strijeljan je na brani u Petkovcima, a posmrtni ostaci ekshumirani su iz grobnice Liplje. „Bila sam na toj grobnici i to je jedna od najtežih grobnica. Sjećam se, sve su kosti bile zdrobljene. Mnogo ih je bilo u vodi, odjeća je zato istrunula. Najteže mi pada kad mislim, koliko je moj Samir bio žedan, o gladi da ne pričam na tom vreloom julskom suncu...koliko je smrti vidio prije nego što je došao na red za strijeljanje, da li su mu vezali oči ili je gledao, možda su ga i živog zakopali... Bila sam i na toj brani u Petkovcima. Skupljala sam razbacane čahure. Tad nisam znala da je moj Samir tu strijeljan. Koju god bi pogledala, čahuru, mislila sam, Bože mili, da l je neko moj njima ubijen...” Samirovo tijelo pronađeno je nekompletno. Od njenog sina ostale su samo nožne kosti, dvije karlične kosti i jedan mali dio donje vilice. Majka je željela smiriti njegovu dušu što prije, a i nema nade da ostali dijelovi tijela budu pronađeni. Zato je ovog 11. jula i Samir ukopan sa svojim rođacima, prijateljima i komšijama u mezarju u Potočarima. Kad je 11. jula 1995. krenuo iz Srebrenice, Samir je na sebi imao sive pantalone od šatorskog krila sa puno smeđih dugmadi. I vojnički kajiš. Kada je često znala govoriti da su pantalone od takvig materijala da sigurno neće istruniti: „Rekla sam davno ljudima iz Instituta za nestale kad nađu takve pantalone da mi odmah jave. Ja sam ih sašila u ratu i prepoznat ću ihi, a ako ništa, ostat će dugmad. I njihovog se oblika i šara sjećam“, pričala mi je Kada jednom davno, želeći uvjeriti i sebe ▶

i mene da Samir prije smrti nije mnogo patio i da će njegovo tijelo i odjeća biti očuvani kad ih jednom otkrije neka grobnica.. Nažalost, uz Samirovo tijelo odjeća nije pronađena.

Kada je ovog 11. jula ispunila svoju želju, duši svojoj našla malo mira. U Potočarima je ukopala svog Samira. Ugledala nišan s njegovim imenom i prezimenom. Dok sam je tog dana gledala tako ranjenu, a snažnu, sa maramom ispod koje je čuvala tugu tešku kao cijeli svijet, sjetila sam se svih naših zajedničkih odlazaka na grobnice, svih razgovora, svih beskrajno tužnih dana, i Kadinih sjajnih očiju, punih suza. Uvijek kada je bilo najteže, kad bi i njeno majčinsko srce reklo, nema se kuda dalje od bola, sa njenih usana tiho bi se nazirale riječi neke tužne sevdalinke, koju je uvijek lijepo pjevala i s njom pokušavala odagnati bol. Znala sam da uvijek tiho zapjeva kad joj je najteže. Sjetila sam se tu u Potočarima i Kadinih toliko puta na glas izrečenih misli:

“Velika je nepravda da ja živim, da ja postojim poslije mog sina. Moj sin je imao pravo na život i često se pitam, otkud pravo meni na život, ako njega nema... Imala sam nekad jedan sretan život. Tada svijet nije znao za Srebrenicu; tada svijet nije znao za mene, nije znao za Kadu Hotić, ali mi nije trebao. Bila sam sretna bez toga. Danas, svi ma su puna usta Srebrenice, pa i Kade Hotić, ali ja nemam sreću, koju sam imala kad sam bila anonimna... Ovdje završava traganje za mojim djetetom. Nek se te kosti već jednom smire. Alah zna kud su duše... nadam se da su na najboljem mjestu. Kao majka, želim svom djetetu najljepše mjesto na onom svijetu. Daj Bože svakom vjeru, da će naši najdraži tamo biti sretni, jer lakše nam se nosti sa svim kad čovjek vjeruje”.

Sabahetu i Kadu vezala je zauvijek srebrenička tragedija i gorko iskušenje što danas jesu njihovi životi. Uvijek tiha, povučena Sabaheta onda kad sjećanja navru, poželi da je niko ne vidi, da nikog ne dotakne, i ne rastuži njena bol. Malo tada priča, a čini mi se, kamen bi proplakao na samo jednu riječi te majke, na nijemi krik iz duše koja puca. Suze joj se prosnu k'o rijeka kad pogleda Rijadov mezar, a onda, nedaleko odatle i mjesto na kojem su ih zauvijek rastavili:

„Poslije svih ovih godina, uvijek je pred mojim očima slika moga sina Rijada, i ja ga gledam, gledam njegov prekrasni osmijeh, njegove prekrasne maslinaste oči... taj lik se pomuti i tada ja vidim

njegov lik, onaj koji sam zadnji put 13. jula vidjela; njegove krupne suze, koje su se slijevale niz njegove prekrasne bijele obraze dok su ga otimali od mene. Taj lik ja nikada ne mogu zaboraviti. I noću kad se probudim vidim taj lik, i često, dok putujem, pogledam nekog mladića godina moga sina Rijada. Vidim u njemu možda moje dijete i pomislim, ne daj Bože nikad, nikome da se dogodi, da nekoj majci otmu dijete, kao što su meni oteli i ubili“.

I ove godine u Potočarima suviše su bile riječi. Pred tolikom ljudskom patnjom nemoguće je bilo naći utočište. Cijepalo se srce dokle god bi sezao pogled u uplakana, nijema lica majki sestara, neutješne djece... Činjenica da je najodgovorniji za patnju, koja će ih pratiti do groba, za uništenje živote, rasturene porodice, spaljene domove, Ratko Mladić, od nedavno iza rešetaka Ševeningena, gdje će sigurno i ostati do kraja života, njihovu tragediju nije učinila manjom. Nije i neće njihova jutra učiniti ljepšim, dane vedrijim. Neće vratiti ništa od onog što su imali, prije nego što su Mladićevui tenkovi pregazili Srebrenicu i pod zastavom UN, uz prećutno odobrenje međunarodne zajednice Podrinje zavile u vječnu tugu. I nakon ove dženaze, u Potočarima je ostala tišina, ostale su svježe humke, po jedan cvijet za sve ubijene, molitve za njihove duše. Ostala je i šutnja njihovih nekadašnjih komšija, onih, koji su i ovog 11. jula, kao i prije 16 godina okretali glavu na drugu stranu, mirno posmatrali ili i sami uprljali ruke u rijekama krvi, koje su odnosile živote oko 10.000 Podrinjaca; šutnja onih koji su tada barem morali čuti, vidjeti i već odavno reći, gdje su grobnice sa posmrtnim ostacima podrinjskih Bošnjaka ubijenih u srebreničkom genocidu. Imali su pravo na život i to su im uskratili. Imaju sada mrtvi pravo na to da ne ostanu zauvijek, bačeni u jamama, bez imena i obilježja. Imaju pravo na to da budu pronađeni i dostojanstveno pokopani u mezarju Memorijalnog centra Potočari.

Moralni čin ili kalkulantska predstava

PIŠE: STIPE SIKAVICA

Bilo bi nenormalno da se ovde stvari odvijaju normalno. Sve ono što se u svetu drži prirodnim i logičnim u Srbiji se bezbroj puta pokazalo i iskazalo na strani suprotnog predznaka. Tako je bilo i u slučaju hapšenja Ratka Mladića. Naravno da je hapšenje zločinca veoma važno, u prvom redu za relaksaciju srbijanske vladajuće garniture, ali nije preterivanje ako se kaže da taj čin ima ne malu vrednost i za same građane Srbije, čak i za one među njima čije ni svest ni savest ne mogu dalje od anticivilizacijske brojalice „nož, žica, Srebrenica“. Ali, zašto je to hapšenje praćeno u Srbiji onolikom količinom političkog i medijskog trijumfalizma? Da li je na to prevladajuće uticao baš taj nacionalni paradoks?

Umesto da su se „pokrili ušima“ i da su vest sveli u podnošljivije okvire zato što je zločinac konačno uhapšen, nakon što porodice njegovih žrtava (majeke posebice) tolike godine iščekuju pravdu (nažalost, mnoge nisu dočekale taj trenutak); velim, umesto da su bili umereniji u javnim nastupima, jer je hapšenje usledilo nakon mnoštva obmana i zamajavanja, prvenstveno svetske javnosti raznim policijskim performansima o pretresima objekata u kojima se tobože mogao skrivati Mladić, srpska vladajuća elita i brojni poslušnici njene medijske podrške naprosto su se takmičili u smišljanju što bombastičnijih, što će reći, budalastijih izjava i naslova o trijumfalnoj operaciji Pravne Države Srbije - hapšenja Ratka Mladića! U korpus samohvalisanja zvaničnici su uvrstili i pohvalu pripadnicima BIA koji (eto koliko su bili savesni i skromni!) „nisu tražili (obećanu) nagradu zato što su locirali đenerala“, nego su „to shvatili kao svoj redovan posao“!

Druga, koliko zanimljiva toliko i indikativna značajka u odnosu na hapšenje đenerala sadržana je u apsolutnom odsustvu bilo kakvog oglašavanja Ministarstva odbrane, Vojske Srbije i pripadajućih im tajnih službi o ovom „velikom državnom činu“ kao da baš nikad ništa nisu imali sa tim monstrumom u ljudskom obličju. Pardon, jedino je ministar Dragan

Šutanovac demantovao nezvanične natuknice o tome da se Mladić kao begunac lećio na Vojnomedicinskoj akademiji. Iako je ministar odbrane bio prilićno rezolutan u demantiju, ipak je na kraju ostavio otvorenu mogućnost da se provere te priće koje, svemu uprkos, nisu bez osnova; pogotovo, ima li se u vidu da između nekadašnjeg načelnika VMA, potonjeg ministra odbrane, a aktuelnog ministra zdravlja, penzionisanog generala Zorana Stankovića i zločinca Mladića postoji, po svemu sudeći, neka ćvrsta veza! Da tako nije, ne bi mu i Stanković (između ostalih) svojevremeno predlagao suicid kao „jedini ćastan izlaz“ iz stanja u kome se sve do poslednjih dana maja nalazio, i ne bi mu Stanković bio valjda jedina osoba s kojom je, nakon hapšenja, ostao u privatnom razgovoru 60 i više minuta.

Međutim, besmisleno je i pominjati da Mladić nije završio vojne škole tamo negde, nego u Srbiji; da nije bio tamo nećiji đeneral, već srBski; da bez Vojske Srbije (sad svejedno pod kojim je zvanićnim imenom, od početka devedesetih prošlog veka tamarala tamo-amo po prostorima bivše „velike“ države), a to će reći, bez Države Srbije, ne bi ni postao ono što je postao, niti bi bez stalnog pothranjivanja svoje monstruoze ratne mašine ljudskim i materijalnim resursima koji su redovno pristizali iz Srbije, ovaj zloćinac mogao da izvrši genocid i urbicid. I bilo bi ćasno (i veoma korisno i za Vojsku i za sve građane Srbije) da je baš neko sa visokog položaja iz Ministarstva ili iz Vojske ponudio javnosti analizu o tim odnosima. Bio bi to pouzdan znak da i Država i Vojska definitivno prekidaju kontinuitet sa politikom iz devedesetih, politikom koja je, nažalost, još i danas u dobrom zdravlju. Istina, za tako nešto inicijativa bi morala doći iz Vrhovne komande. No, to već spada u domen fantazije.

Treće, kao nikad dosad, javnu su scenu nakon hapšenja okupirali razni eksperti za bezbednost i vojna pitanja, komentatori i analitićari vojni, sve

sam znalac do znalca, a među njima i oni vajni vojni skribomani koji su devedesetih umakali pera u krv Mladićevih žrtava i od zločinca stvarali heroja i komandanta „posebnog kova“. Sad su se, naročito ovi potonji zadržavali samo na banalnim dogovrštinama ovog razbojnika i na njegovom gotovo genijalnom taktičkom preveslavanju vojnih (i političkih) protivnika, prvenstveno generala (Moriona, Rouza, Klarka) koji su se u zlo vreme našli u ulozi komandanata međunarodnih mirovnih snaga, a zanemarili su Mladićeve zločine kao da ih nije ni bilo. Malo je ko i među ostalim ekspertima u nastupima u elektronskim medijima i autorskim tekstovima u štampi pominjao strahote i pustoš što ih je iza sebe ostavljala soldačija kojom je komandovala ova kreatura, fokusirajući se samo na oficijelno tumačenje samog čina hapšenja i na putanju kojom se tobože kretao ovaj „legendarni haški optuženik“, zamećući (dakako, opet maestralno!) tragove i sluđujući tako sve srpske tajne službe više od 15 godina!

Načelno govoreći, u tom bi se smislu mogle izdvojiti tri grupe domaćih (patriotski orijentisanih, dakako) komentatora i znalaca Mladićevog lika i (zlo)dela. U jednu bi se mogli svrstati oni koji su, mada nevoljno, pominjali i đeneralove zločine, ali su ih tumačili, da ne kažemo, pravdali, izvito-perenim osobinama njegove ličnosti. Drugoj bi pripadali oni koji lamentirali nad hudom sudbinom jednog onemoćalog starca koji jedva da zna gde se nalazi, a, eto, sada ga gotovo pa nevinu hapsi niko drugi do Država za koju se hrabro borio. Najzad, trećoj bi grupi mogli pripadati oni vojni komentatori i eksperti za vojna pitanja koji su bili konsternirani jadnim stanjem i „prosjačkom“ odećom u kojoj je general Ratko Mladić dopao šaka policije.

Gostujući na TV B92 kod Olje Bečković u „Utisku nedelje“, Miroslav Lazanski, „naš najvojni komentator i analitičar“ i Aleksandar Dimitrijević, penzionisani general i nekadašnji šef vojne bezbednosti, a sada saradnik Međunarodnog instituta za bezbednost upravo su svojim uvodnim rečenicama potvrdili da su tipični predstavnici potonje

grupe. Dimitrijević je rekao da - ako je Mladić „hteo da izvrši priču na ovaj način, mnogo je kasno“ i da je „sve ono što je vojnički uradio dok je bio ono što je bio“ „ovim petnaestogodišnjim učinkom i konačno ovim što gledamao ovih dana sve potire!“ A šta je to „vojnički uradio“ Mladić? Ništa, sem užasa iza sebe ostavio nije! Da nije bilo intervencije međunarodnih činilaca, pre svega SAD, ostaci jadne Mladićeve soldačije bili bi totalno poraženi u okolini Banjaluke. Republika Srpska je čisti poklon međunarodne zajednice srpskom nacionalnom korpusu! I to je jedan od najvećih u nizu apsurdna što ih je međunarodna zajednica proizvela na tlu nekadašnje Jugoslavije tokom njenog krvavog raspada.

Miroslav Lazanski je razočaran „nedostojanstvenim izgledom generala ... kada je priveden. On koji je bio u ratu za Srbe u Bosni, pa i izvan Bosne, sinonim vojničke veličine...nije sebi smeo dozvoliti da ga onako privedu sa nekim kačketom, u nekoj jakni...“ Ne znači li to, da je trebalo da đeneral obuče svečanu uniformu, prikači sva odlikovanja koja ima (u kolekciji valjda jedino fali Orden narodnog heroja), da obuče čizme, navuče bele rukavice, opaše sablju, zajaše belog hata i da tako gizdav odjezdi u Hag. Dakle, kao u srpskoj narodnoj bajci. I čemu onda pitanje, zašto više od 70 posto Srba ne bi Mladića poslalo u Sheveningen?

Konačno, u domaću euforičnu atmosferu uklopila se i međunarodna birokratija, čiji su zvaničnici predsedniku Tadiću uputili jednu od najvećih pohvala tvrdeći da je hapšenje Ratka Mladića „istorijski potez Srbije!“ A zašto bi to bio istorijski potez, dakle podvig, a ne moralna, civilizacijska, najzad i zakonska obaveza srpske vlasti!? Obaveza prema žrtvama, pre svega. Međutim, predsednik Tadić ni ovoga puta nije mogao a da u trijumfalističkim komentarima ne provuče svoju omiljenu tezu - da on nakon hapšenja Mladića očekuje od vladajućih čelnika na „drugoj strani“ da i oni pohapse zločince nad „srpskim narodom“. Kome je upućena predsednikova javno izražena želja za simetričnim hapšenjem zločinaca, i čemu ona služi? Je li hapšenje u selu Lazarevu bio istinski moralni čin, ili čisto kalkulantska predstava?

Kako smo ga hapsili

PIŠE: BOJAN AL PINTO BRKIĆ

Manje od mesec dana nakon što su američki specijalci u luksuznoj vili nadomak Islamabada (Pakistan) ubili najtraženijeg teroristu na svetu, Osamu bin Ladena, koji je... ovaj, možda, imao oružje... tu, negde, i prema do sada nezabeleženoj islamskoj tradiciji bacili njegov leš u Arapsko more, Srbija je rešila da pokaže da ne zaostaje za svetom. Ratni zapovednik snaga bosanskih Srba, general Ratko Mladić, optužen za genocid u Srebrenici i zločine protiv čovečnosti, uhapšen je i u roku od šest dana izručen Haškom tribunalu. Mladić, koji se prethodno skrivao devet godina, iznenadio je svojom pojavom sve, ali ne i policijsku patrolu koja je tog 26. maja u zoru pokucala na vrata kuće porodice - ovo je čudna podudarnost - Mladić, u selu Lazarevo, desetak kilometara severozapadno od Zrenjanina. Na pitanje policajca: „Da li ste vi Ratko Mladić?“ odgovorio je: „Čestitam! Našli ste onoga koga ste tražili.“

Za potrebe ovog teksta ograničićemo se na dve verzije bizarnog događaja koji je poremetio palačku svakodnevicu. Tu je, pre svega, službena verzija, iz različitih izvora. Ratka Mladića uhapsila je policija, u sklopu redovnih aktivnosti, prilikom provere objekata koji pripadaju Branislavu Mladiću, poljoprivredniku iz Lazareva i njegovoj porodici, inače srodnicima haškog optuženika. Mladić je uhapšen u staroj, zapuštenoj kući. On nijednog trenutka nije negirao svoj identitet, a kod njega su pronađeni stara lična karta i vojna knjižica, na ime Ratko Mladić, i veća količina lekova. U kući, čiji prozori nisu otvarani, niti je korišćeno svetlo, mogao se osetiti miris memle. Optuženi je posedovao dva pištolja, ali je hapšenje proteklo bez incidenata i upotrebe sile. Policajci koji su izvršili hapšenje ocenili su da je Mladić anemičan i u lošem zdravstvenom stanju. Prethodno je Bezbednosno-informativna agencija dani-ma vršila opservaciju objekata u selu Lazarevo, na koje je potragu usmerila nedavna poseta Mladićevog sina, Darka, koji se neočekivano obreo na rođaćkoj slavi.

Dobre strane službene verzije su to što pokazuju da Mladić nije uživao nikakvu podršku u Srbiji, a ponajmanje državnih struktura, da je živio u nekoj

vrsti samonametnutog kućnog pritvora, životom koji više priliči progonjenoj zveri, nego ljudskom biću, kao i da je uhapšen čim je potraga usmerena ka mestu skrivanja. Loše strane službene verzije su to što državni organi, posebno policija i tajne službe, izgledaju kao potpuni amateri, koji su ga godinama tražili na njegovoj adresi, na Banovom brdu u Beogradu, a nisu se setili da obiđu kuće rođaka na 80 kilometara od Beograda, i to što je u nju jednostavno teško poverovati.

Prema neslužbenoj verziji, Mladić se nije mogao tek tako skrivati godinama. Oko njega je morala postojati bar primitivna kontraobaveštajna zaštita koja je davala rezultate. U tu kontraobaveštajnu zaštitu su morali, voljno ili nevoljno, biti uključeni pripadnici koji su davali informacije najbližem krugu oko Mladića i odvrćali pojedince koji su želeli da on bude priveden pravdi. Mladićeva kontraobaveštajna zaštita nije nužno nosila uniforme i oružje, mada nije isključeno ni da je bilo takvih. Haški optuženik nije sigurno na biciklu prešao put od Beograda, gde je poslednji put viđen, do Lazareva, a ne čini se ni da je tip Vojislava Koštunice koji Ibarskom magistralom neustrašivo jezdi u nacionalnoj šklopociji (samo zato što je nacionalna). Uostalom, zamislite bruke:

Zaustavlja policajac vozilo: „Gospodine, redovna kontrola saobraćaja. Vozačku i saobraćajnu, molim vas“.

Nakon pauze: „Vidim, vi ste haški optuženik“.

Odgovor: „Jeste, ja sam Ratko Mladić“.

Policajac: „Dobro, pisaću vam kaznu za pojas“.

Poznato je da je u paketu sa Mladićem, posle završetka rata u BiH, stiglo i nekakvo lično obezbeđenje, koje se uredno vodilo na platnom spisku tadašnje vojske Jugoslavije. To obezbeđenje je predvodio Branislav Puhalo, oficir o čijem statusu i činu postoje različite informacije. Puhalo se, igrom slučaja našao blizu mesta sa koga je ubijen premijer Zoran Đinđić i čak prijavio vojnoj službi bezbednosti da je primetio sumnjivo vozilo, sa kojim se gotovo sudario. Isti Puhalo i njegovi ljudi godinu i po kasnije bili su smešteni u vojnom objektu nadomak objekta Karaš u kome su pod sumnjivim okolnostima živote izgubi-

li vojnici na straži Dragan Jakovljević i Dražen Milovanović. Puhalo je, pod pritiskom javnosti penzionisan, ali do sada nije jasno šta se dogodilo sa ostalim članovima Mladićevog ličnog obezbeđenja. Bilo bi u najmanju ruku interesantno zaviriti u njihova vojna dosijea i utvrditi kad su i po čijoj naredbi/odluci prestali da obezbeđuju Mladića.

Ova neslužbena verzija ne staje na tome. Javnosti je poznato da je vlada premijera Vojislava Koštunice u proleće 2006. godine imala kontakt sa Mladićevim najbližim okruženjem, ako ne i sa samim Mladićem, i da se pregovaralo o predaji. Ako je postajao kontakt, pretpostavka je da se moglo utvrditi gde se Mladić u tom trenutku nalazi. Onaj ko je doneo odluku da ne bude uhapšen, morao bi odgovarati zbog ometanja pravde i zloupotrebe službenog položaja. Takođe, Mladić za koga se znalo gde se nalazi nije mogao tek tako otići i nestati. Neko je svakako znao kada je Mladić, kako i uz čiju pomoć otišao. Čudo jedno šta bi se sve moglo saznati samo kad bi državni tužilac malo radio svoj posao.

Konačno, epizoda u kojoj haški optuženik koji je 16 godina izbegavao pravdu čeka policiju u zoru, u malom banatskom selu, spreman za hapšenje, pored stola na kojem su gomila lekova i delovi pice u ambalaži (sic!), pa još otvara vrata, deluje kao pozajmljena iz nekog filma ne baš najbolje produkcije.

Policajac: „Dobro jutro! Vi ste...“?

Optuženi: „Ja sam Ratko Mladić“!

Loša strana neslužbene verzije je to što bi svet konačno spoznao da je Srbija licemerna država, koja je sve vreme skrivala ili tolerisala skrivanje Ratka Mladića, kalkulišući koji je najpogodniji trenutak za njegovo izručenje, baš kao što su svi verovali da jeste, ali nisu imali nedvosmislen dokaz

za to. Predsednik Tadić i ostali vodeći funkcioneri su gotovo na redovnoj bazi uveravali zapadne sagovornike da državni organi Srbije nisu imali saznanja gde se Ratko Mladić skriva, jer bi u tom slučaju bio uhapšen i izručen, što, najblaže rečeno, nije bila puna istina. Do nastanka ovog teksta, mesec dana posle hapšenja, nijedan državni funkcioner Srbije nije čak ni saslušan na okolnosti skrivanja Ratka Mladića, a kamoli osumnjičen za pomoć izvršiocu posle izvršenog krivičnog dela.

Dobra strana neslužbene verzije, na neki način uteha u našoj nesreći, bila bi ta da imamo sposobne državne organe, koji su kadri da poneki put izrežiraju predstavu, što i druge države rade. Predsednik Tadić pojavio se pred novinarima u roku od nekoliko sati i najpre za strane medije izrecitovao tekst, kao da je lično stavio lisice na ruke Mladiću, a ministar unutrašnjih poslova Ivica Dačić objasnio je dan kasnije da on ni u čemu nije učestvovao, premda ništa od onoga što se dogodilo nije moglo bez njegovog državotvornog ponašanja, koje je spontano učinilo da se Mladić nađe iza rešetaka.

U Srbiji, uprkos desetogodišnjem iskustvu u odnosima sa EU, u delu vlasti još uvek vlada uverenje da se u međunarodnim odnosima svašta može izreći i provući bez posledica, kao i da je pamćenje zapadnih vlada od juče do sutra. Prodemokratske vlasti, kojima je trebala decenija da uhapsu Mladića i izruče ga Haškom tribunalu, uzimaju sebi za pravo da drže predavanja sa neke moralne visine i eksplicitno traže od EU da ispunio obećanja i primi Srbiju u svoje jato, kao zemlju kandidata za članstvo sa kojom treba započeti pregovore - bez odlaganja, ili ako može odmah. Za mnoge od njih, EU je poput pošte: pojaviš se na šalteru, i oni ti isplate novac.

Ratko Mladić u Hagu**Krvavi tragovi****PIŠE: TAMARA KALITERNA**

Kao i svakog 11. u mesecu „Žene Srebrenice su“ 11. juna po 171. put u Tuzli javno tražile da se nađu njihovi ubijeni. Bio je to prvi protest nakon hapšenja Ratka Mladića, paradigme zla u istočnoj Bosni. Na trgu „Žrtava genocida Srebrenice“ bilo je pedesetak žena - manje nego ikada. Nasiha je iz Janje, seoceta između Bijeljine i Ugljevika. Pobegla je u Federaciju BiH. „Hvala ti dijete što si došla izdaleka da podijeliš sa nama našu muku“, kaže i odlazi u džamiju. Sina je ležila na beogradskom Institutu za majku i dete od upale limfnih žlezda 1991.

U Tuzli se korača između dva zločina - ubistva 71 civila prosečne starosti od 18 do 25 godina na Dan mladosti 1995, i zgusnute nesreće preživelih Srebreničana za koje je beg u Tuzlu, 115 kilometara daleko, značio da će preživeti. Kapo oba zločina je Mladić.

U Memorijalnom centru Potočari sahranjeno je 4524 ljudi, a 11. jula biće ukopano još 592. Ni dve trećine nisu sahranjene 16 godina nakon ubistva.

Haški tužilac Serž Bramerc je 6. juna pred Savezom bezbednosti UN predočio Srbiji „da je trenutak da pomogne javnosti da razume zašto je Mladić uhapšen i zašto mu se sudi“.

U Tuzli se 11. juna saznalo da je od gladi umro Ramiz, koji posle očeve smrti nije imao od čega da živi. Ramiz je brinuo o udovicama i majkama Srebrenice. Prijatelji su platili dženzu.

U vojvođanskom selu Feketiću se 11. juna do jutra slavio „Dan višnje“.

„Žene Srebrenice“ imaju plakat sa fotografijama 400 ubijenih sugrađana. Fotografisali su se u trenerci, sa kravatom, košuljom izvučenom iz pulovera, u uniformi vojnika na odsluženju vojnog roka u JNA, u špilhoznama, sa titovkom, sa „francuskom kapom“, u dresu, u džinsu, rukom štrikanom džemperu, sa naočarama, deca su uglavnom obučena u belo, osim dečarca sa majicom na crvene pruge, Teufika majka drži za rame, Vesid je u osnovnoj školi, Fikret je sa starijim bratom, Nezira se preziva Nuhanović, Ismet je sa cigaretom, neki se smeše, ali svi gledaju pravo u objektiv fotoaparata. Neće se nikada znati kako su gledali u puščanu cev, ili su za kamu odabrani...

Čulo se tog dana i da su u srebreničkoj Ulici maršala Tita, pored autobuske stanice pronađene ljud-

ske kosti koje su tamo dospеле u tovaru sa peskom iz Bratunca. U timu za traženje nestalih kažu da se radi o „ljudima koji su 1992, zarobljeni u okolini Bratunca i ubijeni u štalama“.

Opština Bratunac je pre rata brojala 33.619 stanovnika, od kojih su 21.535 bili Muslimani. U avgustu 1992, holandski novinari otišli su u Bratunac. U školi „Vuk Karadžić“ je ubijeno 300-400 ljudi, a kontejner pored škole bio je pun ličnih karti Bošnjaka. Tek je u maju 2007, u Bratuncu ukopano 93 bratunačkih Bošnjaka.

U bratunačkom naselju Suha ostalo je 38 Bošnjaka - žene, starci i osmoro dece, od toga jedan dvogodišnjak. Streljani su 3. juna 1992, a ekshumirani u maju 2005. I ovaj masakr bio je stavka SDS plana da „Bratunac oboji u plavo“.

Bratunac se graniči sa opštinama Zvornik, Srebrenica i Vlasenica. Opština Vlasenica je pedesetak kilometara od granice sa Srbijom. Prema „Bosnischer Bote“ (Bosanski glasnik) godine 1912, u Vlasenici je bilo 1480 Muslimana, 398 Srba i 72 Hrvata, a 1991, u Vlasenici je živelo 55,3 odsto Bošnjaka i 42,2 odsto Srba. Do septembra 1992. godine u Vlasenici su preživeli samo Srbi. U Vlasenici nema nikog od njenih predratnih 8000 Bošnjaka. Kao što je pravilo u RS, na mestu džamije je ledina.

Vlaseničani su Derviš Sušić, partizan, upravnik Narodne biblioteke u Tuzli, Flory Jagoda, ladino pevačica, Isnam Taljić, pisac, mnogi slavni sportisti, a među njima Edin Salaharević, omladinski reprezentativac bivše Jugoslavije u košarci. Uoči odlaska u Beograd na pripreme reprezentacije odveden je sa ocem u logor Sušica, a 2009, nađen je u nekoliko grobnica.

Masakr u Zaklopači, selu u opštini Vlasenica desio se tri godine pre srebreničkog genocida. Za masakr civila u Zaklopači niko nije odgovarao.

U Zaklopači je živelo 437 Bošnjaka i 146 Srba. Tog 16. maja 1992, za manje od sat vremena ubijeno je 60 ljudi. Prema Helsinki Watchu, 16. maja je ubijeno najmanje 83 Bošnjaka, od toga 11 dece i 16 staraca.

Ostali stanovnici Zaklopače su odvedeni u logor Sušica. „Konačno rešenje“ za logoraše nađen je 30. septembra 1992, kada je preostalih 150 logoraša iz Zaklopače noću odvedeno autobusima i pobijeno. ▶

Ubijeno je i 1080 vlaseničkih Bošnjaka koji su pobjegli u Srebrenicu, „zaštićenu zonu UN“. Sveštenici se pitaju koliki se postotak skeleta ubijenih iz gradića sa ženskim imenima mora naći da bi se pokojnik mogao konačno sahraniti.

Srebrenica je dobila ime po rudniku srebra koje se eksploatisalo od 1387, a Vlasenica po travi – vlasulji koja samo tu raste. Srebrenica je u bivšoj Jugoslaviji bila treći grad po broju zaposlenih. Danas je u njoj više od polovine nezaposlenih, u Vlasenici polovina.

U logoru Sušica je do oktobra 1992, zatočeno 8000 civila iz Vlasenice. Većina zatočenih žena je silovana. Aida Hodžić je izgubila muža i oca u Vlasenici. U logor Sušica odvedena je sa kćerkom. „Otac je nađen 2007, u sekundarnoj masovnoj grobnici. Nisam nikada našla ostatke muža Senadina“, rekla je Hodžić.

Šumadijsko selo Zaklopača je udaljeno od Beograda, koliko Vlasenica od Srebrenice.

Godine 1991. opština Zvornik imala je 59,4 odsto Bošnjaka i 38 odsto Srba. Sarajevski Istraživačko-dokumentacioni centar objavio je spisak 4127 ubijenih ili nestalih Bošnjaka u Zvorniku. Posle Sarajeva, Srebrenice, Bihaća i Prijedora, Zvornik je peti po broju ubijenih u bosanskom ratu.

U Prijedoru je lokalni mesar ujutru sa ženom pio kafu, sedao u „fiću“, vozio se do gradske klaonice, presvlačio u belo i kecelju i klat Bošnjake od početka do kraja radnog vremena.

U opštini Višegrad 1991, Bošnjaci su bili 63 odsto stanovništva, dok je 33 odsto stanovništva bilo srpske nacionalnosti. Mlada Bošnjakinja koja je preživela u zapaljenoj kući na Bikavcu, sa teškim opekotinama i velikim bolovima ušla je u policijsku stanicu u Višegradu i molila da je ubiju. I dok je stariji policajac digao pištolj, mlađi je otišao u Dom zdravlja. Doveo je dr Radomira Vasiljevića. Lekar ju je poslao da na „drugoj strani“ potraži pomoć. Doktor je bio svedok odbrane prezimenjaku Mitru, osuđenom na 20 godina.

Bakira Hasečić silovana je 1992, u Višegradu. „Dok su me silovali, urlali su: ‘Nećeš više radati male Turke, nego male četnike’“, kaže Bakira.

„Ova zima za Turke je zadnja/ Srpska puška ubojita svaka/ Prepune su grobnice Turaka/ Turci bježe, fesovi padaju/Bule nemaju kada da klanjaju“, guslalo se 1992, po stratištima današnje Republike Srpske.

Razulareni mitingaši su 31. maja u Banjaluci Mladića slavili kao stvaraoca RS.

U Drugom svetskom ratu bespovratan i prinudan put do koncentracionih logora SS je naplaćivao

za odrasle četiri pfeniga po kilometru, za decu mlađu od deset godina dva, a deca mlađa od četiri godine vozila su se besplatno. Stanovnici istočne Bosne koji nisu Srbi su u opštinskim kriznim štabovima pre proterivanja morali potpisati da se odriču imovine.

Optužnica Mladića u 11 tačaka tereti za genocid, zločine protiv čovečnosti nad „nesrbima“, kršenje zakona i običaja rata u BiH. Optužen je za genocid u Srebrenici, Bratuncu, Foči, Ključu, Kotor Varoši, Prijedoru, Sanskom Mostu, Vlasenici i Zvorniku. U ostalih devet opština na teret mu se stavljaju progon, istrebljenje, ubistva, deportacije, prisilno premeštanje, terorisanje, napadi na civile i uzimanje talaca. Optužnica od 65 strana se odnosi na period od 12. maja 1992, do kraja novembra 1995.

Prema optužnici, najviše zločina desilo se od proleća do rane jeseni 1992. Ljudi su ubijani u Domu zdravlja (Kotor Varoš), u džamiji (Hanifići), u školama (Grabovica, Bosanska Krupa), u rudniku željezne rude (Ljubija), na stadionu (Ljubija), u Gerinoj klaonici (Zvornik), u kamionima (Sanski Most), u KP domovima (Foča, Butmir), u štali (Foča), u domovima kulture (Pale, Čelopek), kod Partizanskog groblja (Sanski Most)... Do masakra u Srebrenici, Haško tužilaštvo nabroja žrtve od „nekoliko“ do „više od 200“.

Optužnica nabroja žrtve snajpera u Sarajevu: „Anisa Pita, trogodišnja djevojčica, ranjena na trijemu svoje kuće; devetogodišnja djevojčica je ranjena dok se igrala u vrtu ispred kuće; Munira Zametica, stara 48 godina, ubijena je dok je uzimala vodu iz Dobrinje; Nafa Tarić, stara 35 godina i njena osmogodišnja kćerka Elma ranjene su istim metkom; Jasmina Kučinar i njen četvorogodišnji sin Damir ustrijeljeni su u tramvaju punom putnika; Seid Solak, star 13 godina, ranjen je dok je hodao s majkom i sestrom; Dženana Sokolović je jednim metkom ranjena u stomak. Metak je prošao kroz njeno tijelo i pogodio njenog sina u glavu, usmrтивši ga. Oni su se vraćali kući sa drvima za ogrjev; Tarik Žunić, star 14 godina, ranjen je dok je iz škole išao kući; šestoro djece je poginulo, a pet odraslih je ranjeno kada je vatra otvorena s teritorije pod kontrolom VRS-a/SRK-a; minobacačka granata je ispred stambenog bloka pogodila ljude koji su dijelili i primali humanitarnu pomoć i djecu koja su prisustvovala vjerskoj nastavi; modifikovana avio-bomba je pala na zgradu Univerzitetskog medicinskog centra i onkološkog odjeljenja u ulici Dositejeva 4-a...

U Srbiji su 11. juna bile Duhovske zadušnice. Nekada su bile samo za vojnike, a sada su pomen za sve.

Ratko Mladić u Hagu

O jagodama i krvi

PIŠE: SLOBODANKA AST

Senzacionalnu vest o hapšenju najtraženijeg haškog optuženika generala Ratka Mladića pratili su u svim medijima slični snimci: general u punoj ratnoj opremi, general sa šapkom srpskih vojvoda iz Prvog svetskog rata, general sa durbinom, general vrši smotru, general pred mapom, general aplaudira, general igra šah, general sa popovima vrti pogaču, general daje autograme, general šmekerski puši, general diže tegove, general sedi sa plavim beretakama, general nazdravljala (vidi se masivni zlatan prsten), general grdi visokog stranog oficira, general razmenjuje kape sa američkim generalom Veslijem Klarkom, general se veseli na svadbi svoga sina... I ona čuvena slika - general u Srebrenici deli deci bombone. Tu je i onaj dečkić sa belim zecom. General ga miluje po glavi. A onda će njega i svu drugu decu zauvek razdvojiti od očeva, starije braće, daidža, komšija... Gotovo 8000 biće pobijeno.

Tek jednom ili dva puta je prikazan ulazak generala Mladića u Srebrenicu „zaštićenu zonu UN“: oholo naređuje da se skine ulična tabla koja nosi ime nekog znamenitog Muslimana, a onda direktno u televizijsku kameru zlokobna poruka:

„Došlo je vrijeme da se posle 500 godina, posle bune na dahije, osvetimo Turcima na ovom prostoru!“

Nije bilo u medijima slika kako je izgledala ova osveta nad „Turcima“, jeziva dušegupka koja je nastala u Srebrenici, vapaji izbezumljenih žena i vriska dece koje je general Mladić kao stoku uguravao u stotine spremnih autobusa sa srbijanskom registracijom. Deca su zapomagala, neke zabrađene žene u dimijama, sa bošćama i najlon kesama u rukama trčale su za kamionima i autobusima izvikujući imena dečice koju odvoze u nepoznatom pravcu... Sećam se jednog dečaka, zvao se Senad, sa povezom preko oka čija je očajna majka uzvikivala njegovo ime, a on je bezuspešno, iz prepunog kamiona, pokušavao da pruži ruke prema njoj... Taj snimak se danima vrteo na CNN. Šta je danas sa Senadom? Šta je sa njegovom majkom? Šta bi sa tom porođacom?

Trebalo bi scene strašne Mladićeve „osvete Turcima na ovom prostoru“ uporno ponavljati kao svojevrsni „džingl“ posle svake od ovih trivijalnih vesti o Mladiću.

Mediji su nas danima zatrpavali i gušili izveštajima o izgledu Mladića, o njegovim nebrojenim zdravstvenim problemima, Ljiljana Smajlović, predsednica UNS, čak je obavestila slušaoce BBC da general ne kontroliše svoje fiziološke potrebe, pa su mu morali doneti preobuku... A onda su na red došli izveštaji o ispunjavanju generalovih želja, o ruskim klasicima, o susretima sa političarima i lekarima, o poseti grobljima, o penziji i naravno o - jagodama.

O zločinima, o krvi, o etničkom čišćenju, o prekopavanju masovnih grobnica, o suštini haške optužnice, gotovo da nije bilo ozbiljnijeg priloga u brojnim televizijskim pričaonicama i drugim medijskim „analizama“ .

U ŽIVO MESO: Nije u medijima bilo analize srebreničke drame, sage o višegodišnjoj opsadi Sarajeva, strašnog ubistva dvojice vojnika u Topčideru koji su svojim mlađanim životima platili skrivanje generala po mišjim rupama. Tek je lapidarno spomenut cinični i neverovatni ishod zvanične vojne istrage. Nije bilo ni ozbiljnijeg pokušaja da se analizira ko je u državi 16 godina pomagao da se skriva optuženi general Ratko Mladić. Valjda će jednog dana doći na dnevni red i ova tema, kako je javno obećao predsednik republike. Doduše, ministar policije Dačić je nekako nervozno, čak trijumfalno poručio: “Ta priča o velikom broju jataka, prstenovima i različitim telohraniteljima bila je naravno prazna priča“ Moglo bi se onda postaviti pitanje zašto je sa zvaničnih mesta ta priča uporno lansirana i zašto ga konačno policija nije tražila i na najlogičnijem mestu, kod rodbine?!

Nije u medijima bilo ni slika granatiranja opkoljenog Sarajeva, niti transkripta čuvene generalove komande: “Pali plotun po Bašćaršiji! Tuci Velešoće, Predsedništvo i Skupštinu! Idi na artiljerijsko osmatranje! Da ne mogu da spavaju, da im pamet njihovu razvučemo!...Pofaliće tuci! Tamo nema srpskog življa mnogo...Zeleni Jadar tuci, k'o im jebe mater! Nemoj fabriku dirati, trebaju nam mašine. Samo cepaj šefe! ▶

DEČKO SA BELIM ZECOM

Pre krvavog srebreničkog pira, *dance macabre* u „zaštićenoj zoni UN“ najsureviji general ovih ratova podelio je bombone deci u sabirnom centru opasnom bodljikavom žicom. General je voleo medije. Mediji su od njega napravili mit. Kamera je ovekovečila kako general deli slatkiše, kako miluje po glavi plavokosog dečaka koji drži u naručju belog zeca.

Taj plavi dečko je ipak ostao živ, uprkos morbidnim glasinama „obaveštenih ljudi“. Imao je 12 godina u

vreme masakra, pa se provukao. Najmlađe ubijeno dete imalo je čak punih 15, to je bila starosna granica koja se Mladićevim ratnicima učinila prihvatljivom da ubijaju decu. Zove se Izudin Alić i krije lice. U Srebrenici su mu, ipak, pobijeni otac, amidža i mnogobrojna rodbina, piše Biljana Srbljanović na „Peščanikovom“ sajtu. Kaže da su joj ovu „relativno dobru vest“ javili prijatelji iz *Dnevnog avaza*.

U živo meso samo!“

Ovo je audio-transkript od 29. maja 1992, koji svedoči kako general Mladić komanduje akcijama pukovnika Mirka Vukašinića i oficira Kovačevića.

Nije bilo u medijima ni pomena o „događaju“ u Škabrnji, gde je po naredjenju generala Ratka Mladića pobijeno 86 ljudi. Tek na tren sekvence o vezivanju „plavih šlemova“ kao kućica, za bandere i mostove. Neobavešteni televizijski gledoci i čitaoci brojnih novina i magazina gotovo da nisu mogli da saznaju zašto Hag zapravo tereti generala Ratka Mladića, šta je u osnovnim crtama suština Slučaja br. IT-09-22-I.

Kao u kakvom cirkuskom hokus-pokus nastupu Mladić je pronađen kod strica, na domak Beograda. Zamislite, posle 16 godina potrage u kojoj je učestvovalo ni manje ni više nego 10.000 specijalaca, general pronađen kod svog strica, bez lažnih dokumenta, bez brade i brkova!? Fokus medija je bio na izgledu generala, na njegovom narušenom zdravlju, na skromnom i čestitom stricu i njegovoj kući. Kao da je cilj nalaženja optuženog generala bio da se kod pučanstva izazove sažaljenje za teško bolesnog starčića koga eto, silom međunarodnih prilika i pritisaka država mora da pošalje u Hag..

Nedopustivoj medijskoj obradi „drame o Mladiću“, kako je naslovljena televizijska saga RTS, nije kraj. Analitičar „najstarijeg lista na Balkanu“ priča na televiziji ne o genocidu u Srebrenici, o kontekstu i razmerama najvećeg zločina u Evropi posle Drugog svetskog rata, nego o belim rukavicama, o tome kako je bio obučen Ratko Mladić kada je uhapšen, kako je to bilo „nedostojanstveno“, (valjda kačket, trenerka, džemer)!? Po njemu, general je trebalo da se ugleda na nacističke generale koji su se predavali u belim rukavicama i punoj uniformi. Reče, i ostade živ, ovaj stručnjak za voj-

na pitanja, očigledno fasciniran manirima nacističkih generala, ti generali su, kad su uhvaćeni, ispalili sebi metak u čelo. Valjda je to po ovom analitičaru „časna“ predaja i častan kraj svake oficirke karijere. U istom listu i feljton o generalu Mladiću: akcenat je na žitijima, na briljantnoj vojničkoj karijeri, na karizmi.

SRAMNI DIJALOG: I na profesionalnom, i na moralnom, pa i na ljudskom planu pale su čak i televizije koje godinama nisu bile zaražene virusom takozvanog „patriotskog“ i ratnohuškačkog novinarstva: Televizija B92 je pod firmom „dijaloga“ i sučeljavanja različitih mišljenja pozvala profesora Kostu Čavoškog i Ljiljanu Bulatović, autoru više knjiga o Ratku Mladiću da se pred kamera razgovaraju sa Borkom Pavićević i Natašom Kandić. Čavoški je sa onim čudnim ciničnim osmehom pred televizijskim kamerama tvrdio da je „Mladić heroj koji je dobio sve bitke“. Licitirao je olako i brojkama ubijenih, kao da na pijaci kupuje kilograme povrća za zimnicu... Zapanjuje da je Televizija B92 pozvala u studio i Bulatovićku, osobu koja nije zapažena po novinarskim tekstovima već kao skribomanka koja o Mladiću piše hagiografije. Uostalom, evo samo jedne Bulatovićki-ne uvodne rečenice: „Ovu knjigu satkala sam od niti poštovanja temeljnih etičkih vrednosti, istorijski utemeljenih vrednosti čovečanstva, odnosno, srpskog naroda.“ U televizijskoj emisiji B92 Bulatovićka čoveka koji je optužen za najstrašniji zločin na tlu Evrope posle Drugog svetskog rata, genocida u Srebrenici, a koji se onda skrivao punih šesnaest godina, teatralno naziva „generalom časti“...

Podsetimo da je Bulatovićka svojevremeno, na skupu organizovanom na Pravnom fakultetu u Beogradu, tražila da Muslimani premeste srebrenički mezar, groblje svojih pobijenih, jer to je „plodna srpska zemlja“. I tu besramnu, nečoveč-

nu poruku su zabeležile kamere. Ko ne veruje može da proveriti na Yu-tubu. Bulatovička je u pomenutoj emisiji B92 bezočno lagala negirajući da je izgovorila ove reči.

Autorke „Peščanika“ Svetlana Lukić i Svetlana Vuković su smatrale da B92 treba da se zbog reči izgovorenih u ovoj emisiji izvini porodicama srebreničkih žrtava. Manji Grčić, novoj direktorki Radio-difuznog preduzeća B92 nije palo na pamet da bi takav gest prema porodicama žrtava bio primeren posle uvredljive i moralno doista nepodnošljive i mučne „debate“: oholo je poručila da je „B92 komercijalna stanica koja može da pozove u goste koga hoće“! Autorke „Peščanika“ su odlučile da se ova kulturna emisija više ne emituje na radio stanici B92.

PUCANJE DUŠE: Ponovimo, za neobaveštene, za mlade, za starije da se podsete, trebalo bi kao svojevrsni *memento mori* svaki put kada se povede reč o Mladiću puštati slike srebreničkog pakla onih vrelih julskih dana 1995. Sigurno ima tih snimaka u arhivama raznih televizija. Uostalom, kao i nacistički oficiri, i general Mladić je voleo da se slika u akciji, na terenu. Tako je ovekovečena i uvertira njegove „osvete nad Turcima“ i razna „oslobađanja“ srpskih zemalja. Sasvim sigurno je da su njegovi snimatelji zabeležili podelu bombona deci, oholo predstavljanje generala Mladića preplašenim ženama u autobusu-dušegupki i njegovu poru-

ku: „Ja sam general Mladić. Sigurno ste svašta čuli o meni...ništa vam neće biti...“ Krvavi rasplet događaja snimani su tek sporadično što svedoči poznata epizoda ubistva šestorice mladića: javnost je bila šokirana kada je videla sa kakvom bestijalnošću „Škorpioni“ ubijaju svoje žrtve.

Dobro bi bilo i da se čuje glas žena Srebrenice koje su prošle ovaj pakao. Šta reći na ispovest *Šuhre Malić iz Srebrenice*:

„Izgubila sam dva sina, tri djevera, pet djeve-rića, dvije jetrve, sestra mi je izgorila u bratunač-koj opštini, u svojoj kući i još puno žena... I, eto, ovu katastrofu smo preživjeli što ne možemo zaboraviti nikad... onu sliku naše Srebrenice i naših Potočara, naših logora... Hrabrimo se i pričamo 'vako novinari-ma...Naši sinovi, muževi i braća i očevi i svekrovi i djeverovi nikada nisu bili zločinci, nisu bili, nisu, zato ponosno pričam ovo...“

Ima toga mnogo. Treba samo prelistati knjige "Pucanje duše", "Ženska strana rata", "Pisma iz dva Sarajeva", "Sudjenje škorpionima, dizajn zločina", "Samrtno srebreničko ljeto 1995", ali i preslušati zvučne arhive nekih radio stanica.

Samo su malobrojni govorili ovim povodom o pravdi, o uništenim ljudskim životima...

Treba se suočiti sa činjenicom da nema pomirenja i isceljenja rana na ovim prostorima dok vlast u Srbiji, ali i mediji, jasno ne pokažu da su prethodne vlasti u Srbiji podržavale jedan, u

IZVINJENJE

Novi Upravni odbor Radio-televizije Srbije izdao je saopštenje, jer „oseća potrebu da se odredi prema društvenoj i političkoj ulozi te kuće tokom devedesetih godina“, pa je uputio izvinjenje građanima Srbije i susjednih država koji su devedesetih godina u programu te medijske kuće bili „predmet uvreda, kleveta i sadržaja koji bi odgovarali današnjem pravnom određenju govora mržnje“. Upravni odbor RTS je sa „žaljenjem konstatovao da je program Radio-televizije Beograd i RTS bio gotovo neprestano i grubo zloupotrebljavan tokom devedesetih u svrhu diskreditovanja političke opozicije i njenih vodećih ličnosti kao deo propagande tadašnjeg nedemokratskog režima“.

U ovom saopštenju novog Upravnog odbora RTS se ocenjuje da su „RTB i RTS više puta svojim priložima povredili osećanja, moralni integritet i dostojanstvo građana Srbije, humanističkih intelektualaca, pripadnika opozicije, kritički usmerenih novinara, poje-

dinij manjina, verskih zajednica i susjednih naroda i država.“

Dok je deo javnosti pozdravio izvinjenje, sasvim nove tonove sa vrha ove medijske kuće, stigli su i prigovori da bi se ovaj čin osporio ili makar minimizirao.

Povodom Mladićevog hapšenja prikazan je ponovo na RTS i dokumentarni program „Srebrenička polja smrti“. To je prvi dokumentarni film koji je o ovom tragičnom događaju urađen u produkciji RTS. Autorka Srebreničkih polja smrti“ Sladjana Zarić napravila je emisiju pre nekoliko godina. Dugo je čekala na premijeru: „Srebrenička polja smrti“ prikazana su tek prošle godine na godišnjicu masakra. Indikativno je bilo da se na špici nije pojavilo ime direktora Aleksandra Tijanića čije ime i funkcija budu oči posle svake, pa i one trećerazredne serije. „Čovek za sva vremena“ zna zašto, a i mi slutimo...

suštini zločinački projekat; da je sada krajnje vreme da se ovo društvo javno distancira od ideologije koja je sve to izazvala i da se konačno povede regionalna politika koja nije nasleđe nacionalizma. Beograd bi takođe trebalo da se odrekne kolonijalnih aspiracija prema Bosni, da ne tetoši Milorada Dodika kao nekakav svoj keč iz rukava, da iskreno, a ne samo deklarativno pomogne da Bosna i Hercegovina postane funkcionalna država, zavičaj Srba koji tamo žive. Nažalost, naš pogled, od političkog vrha, pa do šireg miljea je sasvim razrok.

Priča o generalu Mladiću je, pre svega priča o našem „razorenom društvu“, kako to sažima advokat Srđa Popović, o društvu koje sve, svoju prošlost, svoju sadašnjost pa i svoju budućnost, posmatra u iskrivljenom ogledalu. Da li će elita, politička, a pre svega intelektualna, smoci snage da se suoči sa prošlošću i tako pomogne da se promeni karakter društva i njegova svest? Kako pokazuju događaji oko hapšenja generala Mladića dominantna srpska tema ostaje nesuočavanje sa prošlošću, odnosno iskrivljenom suočavanju sa prošlošću.

Ustavni sud jeste zabranio delovanje Nacionalnog stroja, ali problem nije samo u tim ekstremističkim grupama frustrirane, zapuštene omladine; problem je što i dve decenije posle svih zločina, posle svega ova država toleriše govor mržnje pa se i u trenutku hapšenja Ratka Mladića ne govori jasno zašto je general optužen pred Haškim tribunalom.

Očigledno, medijska slika u Srbiji postaje sve tamnija i bez obzira na svu raspevanost, optimističke osmehe i sve raskošnije toalete voditeljki na sve višim potpeticama. Medijsko „spinovanje“ javnosti sasvim je jasno: s jedne strane, pokušavaju da svakodnevicu boje ružičastim tonovima: tipična je besmislena poruka *Verujte našim očima!* Zašto ne svojim očima? Što je još opasnije, horski gotovo ujednačeno pišući o Mladiću, kao uostalom svojevremeno i o Karadžiću i ostalim haškim osuđenima, zatrpavaju nas banalizacijom i vulgarizacijom strašnih ratnih zločina.

Predizborni trik ili nešto drugo

PIŠE: NASTASJA RADOVIĆ

Hapšenje Ratka Mladića u ranu zoru 26. maja bilo je nešto kao „veliko iznenađenje koje se očekivalo“. U ovakvom raspoloženju, šizofrenom na svoj način, držale su nas političke elite tokom poslednjih 16 godina. „Biće ono što biti ne može“ poručivale su jedne te iste garniture na klackalici vlast-opozicija sa malim izuzecima, ujedinjene u odluci da suočavanje Ratka Mladića sa optužnicom za najteže zločine, odlože što je duže moguće.

PROJEKAT MLADIĆ

Smatralo se da ponuda mora bar biti jednaka potražnji, pa je oko Mladićevog navodnog neverovatno veštog izmicanja organima gonjenja, svako ispredao vlastitu bajku. Naslušali smo se svega i svačega, ali je iz nekih ozbiljnijih novinskih istraživanja, već duže vreme bilo jasno da je najtraženiji haški optuženik dugo javno uživao u slobodi matične srpske države, plaćan kao VIP penzioner, sa svim pripadajućim ratnim zaslugama. Obelodanjeno je, naravno, i to ali tek kad je nekom stranačkom pr-menadžeru zafalilo materijala da podigne ugled vlastite, a stroza poziciju trenutno suparničke partije.

To samo pokazuje onu rečitu, a teško dokazivu zavisnost stranaka od raznoraznih opskurnih centara moći, delova civilnih i vojnih tajnih službi, pokolebanih kakvim-takvim demokratizujućim događajima u Srbiji. Zato se i dešavalo da oni, naročito posle pada Miloševićeve koalicije, koji su jedne godine otvoreno govorili o Haškom tribunalu kao „devetoj rupi“, sledeće - ali tada na vlasti, u Hag „dobrovoljno“ pošalju dotad najveći broj okrivljenih. Sad to najbolje vidimo - nikakav državni, tzv. Nacionalni, a ni interes građana, nije rukovodio veliku većinu srpskih partija u odlučivanju o onome što su, kada im je „došla maca na vratanca“, nazivali „međunarodnom obavezom“, ili još intimnije „dokazom da je Srbija pravna država“. Unutarpolitički ring i formalna smena vlasti, diktirali su partijsko-državno određivanje prema pitanjima pravde i pravičnosti.

Da je reč o pažljivom i tvrdom kalkulisanju iako sa sve providnijim motivima, pokazuje i gotovo dominantno odsustvo izraza žaljenja i solidarnosti ili empatije sa žrtvama i njihovim najbližim. Tu se, naravno, pokazuje i izvesni amaterizam našeg političkog marketinga (jer je jasno da je tu malo bilo čega drugog), ali i odsustvo osetljivosti javnog mnjenja na na tuđu muku i bol. Dok se o pomirenju povodom suđenja za zločine počelo govoriti pre nekoliko godina kao uobičajenoj frazi, sadržaj i suština tog pomirenja još uvek se u velikoj većini stranačkih saopštenja i izjava, ne izražavaju. Kakvo se onda pomirenje predlaže?

Ovako kako je do sad postavljeno, ono je, što se političke strane tiče, uglavnom deklarativno. Pokušaj da se odgovori na „izazov iz Brisela“. Predsednik Srbije Boris Tadić, oprezno je objasnio šta se hoće postići, pored jasnog pritiska i isteka roka u vezi sa dobijanjem kandidature za članstvo u EU. „I na današnji dan mi smo jedan od tih reformskih procesa ispunili. To je hapšenje Mladića i proces njegovog izručenja Haškom tribunalu. Ovaj proces podrazumeva i dokaz da je Srbija pravna država, da je vladavina prava i dalji razvoj našeg pravosudnog sistema i uopšte pravnog poretka jedan od temeljnih principa za sprovođenje naših reformi“, obratio se urbi et orbi. A upravo je očigledno odugovlačenje sa hapšenjem Mladića, kao i traljava i nepravna refoma pravosuđa zbog koje se srpskoj vlasti morao obratiti i predsednik Evropske komisije Žoze Manuel Barozo, od reforme tog sistema napravili živo blato.

JOŠ JEDAN KRUG

Čitava odiseja tzv. saradnje sa Haškim tribunalom, zaključno sa reagovanjima na Mladićevo hapšenje, pokazuje dominaciju stranačkih borbi i kalkulacije u vezi sa stranačkim i liderskim benefitima. Tako je predsednik SNS, Tomislav Nikolić, od avgusta 2008, i hapšenja Radovana Karadžića, javno promenio svoje mišljenje o međunarodnim obavezama Srbije, iako se do 2008, godinama činilo, da u toj stvari ima nepokolebljiva uverenja. Od onog velikog krkljanca na protestu koji je u avgustu 2008, organizovao, gde je jedan čovek izgubio život, a premlaćena policija krenula na demonstrante spremne na sve, Nikolić je ove 2011, ostao na ironiji (sasvim samoironičnoj), da je „zaista iznenađen“. Da li je hteo da kaže da je bio uveren da vlast za svog mandata Mladića neće uhapsiti, pa da će to ostaviti njemu koji vlast očekuje, ili se trudio da

mu prva reakcija bude što je moguće bezbojnija, jednom će nam najverovatnije objasniti Aleksandar Vučić. Koji je, sa svoje strane, posle najave da SNS neće organizovati nikakve proteste, malo zapaprio Tadiću izjavom da je „protiv zabrane okupljanja“, te da bi baš predsednik Srbije trebalo da odgovara zbog toga što je ova patriotska vest oteta kao „pravo prvenstva“ srpskim medijima, da bi procurela u hrvatskim. Nije se tu dala defanzivirati ni DS u liku njene brzopotezne portparolke koja je, pored hvale za državu koju vodi njena partija i navodni instant diskontinuitet društva sa mračnom prošlošću koji se zbilo i okončao baš u zoru 26, breknula na naprednjake kao „licemerne novopečene Evropejce“. Da nije lako biti tako friško izvađen iz briselske furune, znaju i mnogi u DS, ali su odavno stegli zube. Uopšte, hapšenje Ratka Mladića baš je palo u zgodni čas sa srpsku, već uzavrelu predizbornu partijašku scenu. Uljudnije poruke poslao je LDP, a LSV je postavila i pitanje odgovornosti za Mladićevo neumorno skrivanje.

Ono što je ostalo od Šešeljeve SRS i on sam pismom iz Haškog tribunala, jedini su otvoreno kapitalizovali Mladićevo hapšenje kao izdaju nacionalnih interesa. Na tom spisku izdajnika Šešelj je na počasno mesto stavio one koji su njegove ideje preneli u život na beogradskim ulicama pre nepune tri godine, Nikolića i Vučića. Bilo je opšte tuče, kamenica i nešto lomljave stakala u centru Beograda, ali sa manje žrtava nego kada se ranije borilo protiv izdajnika. Čak je i Šešeljev prenapregnuti zamenik, Dragan Todorović, postavio pitanje „ko je ubačen“, da izaziva neredu i napada policiju. Na mitingu se pojavila i redovna postava onih čijih je branjenika, sem još jednog, pun Haški tribunal i evropski zatvori, da reda radi zakukaju nad svojim višegodišnjim inspiracijama. Sve se završilo dosta brzo, bar na površini političkog marketinga, zahuktavajući stranke ka starim ambicijama - da osvoje vlast bez odgovornosti. Niko se nije setio ne samo vlastite prošlosti kad je reč o odgovornosti za ratove devedesetih, nego čak ni odgovornosti svojih rivala. Formalna priča sa Tribunalom u Hagu privodi se kraju, haški optuženici su potrošena politička karta, mnogi od onih koji su ih „izmislili“, podržavali, slavili i dugo nad njihovom sudbinom lamentirali, ispratili su i ovog sa najvećim ulogom u nacionalističkoj kombinaciji, pažljivo vodeći računa koliko time dobijaju ili gube. Većina je zaključila da su dobitnici upravo - oni.

Lična sudbina i javnost

PIŠE: VELIMIR ČURGUS KAZIMIR

Da li se neko seća kada je u nekim novinama osvanuo tekst o tome kako neko teško živi, koliko je bolestan, siromašan, usamljen, ili jednostavno nesrećan? Povremeno se pojavi tekst o siromaštvu neke porodice sa mnogo dece, o tome kako su isterani na ulicu, kako im je srušena ili izgorela kuća, kako teško žive od neredovne socijalne pomoći. Takva priča traje jedan, najviše dva dana. Glavni akteri nisu, međutim, podvrgnuti psihološkim ili lecarskim analizama, nema govora o njihovom prethodnom životu, kao ni pregleda njihovih opsesija ili frustracija.

Lične, privatne sudbine, po pravilu su zanimljive samo kad su u pitanju životi javnih ličnosti - pre svega zvezda estrade, političara i kontroverznih biznismena. Posle tragičnog ubistva i samoubistva jedne pevačice i njenog prijatelja, danima su se otkrивale pikanterije iz njihovog zajedničkog i prethodnih razdvojenih života. Pisanje o mrtvim zvezdama uvek je neopisiv izazov za novinare koji su s one strane života i smrti. Taj božanski položaj hroničara svakodnevice svakako ostavlja duboke tragove na psihi ljudi kojima se obraćaju. Postepeno se taj cinični stav širi na sve segmente života. - Capnula ti keva? OK, idemo dalje!

Kad se, međutim, dogodi hapšenje optuženom za ratne zločine, pogotovo nekoga za kim se traži godinama, čak 16 godina, mediji odjednom budu prepuni takvih pojedinosti i detalja iz ličnog, intimnog, života, da smo naprosto zapljusnuti neverovatnim informacijama.

Hapšenje Ratka Mladića, i njegov medijski oreol, svakako zaslužuju pažnju. To se hapšenje, koje je poput onog hapšenja Radovana Karadžića, dogodilo iznenada - kao grom iz vedra neba, ali su reakcije medija sasvim različite. Kao prvo, Radovan Karadžić je privukao mnogo veću medijsku pažnju. Njegova zamena identiteta delovala je krajnje filmski. Kao da je reč, ne samo o drugoj ličnosti nego i o potpuno novom, i drugačijem, životu. Ukupni skor: Radovan Karadžić - Ratko Mladić, kad se pogleda frekvencija pojavljivanja njihovih imena u srpskoj štampi, od 2003. do sada, pokazuje da

Mladić ubedljivo vodi, ukupno 8514 tekstova prema 4636 Radovana Karadžića. (Frekvencije su izvučene iz Aktuelne novinske arhive Ebart - Medijska arhiva 16. juna 2011). Ali samo hapšenje izazvalo je potpuno obrnuti efekat. O Karadžićevom se hapšenju pisalo i izveštavalo mnogo više, i mnogo duže. (Dragan Dabić je pomenut 164, a Milorad Komadić 25 puta.)

Nekoliko meseci pre hapšenja porodica Ratka Mladića, preko svoga pravnog zastupnika, advokata Miloša Šaljića, pokrenula je preko suda postupak utvrđivanja da je Ratko Mladić mrtav. Iako nije bilo nikakvih materijalnih dokaza za tu tvrdnju ona je uporno plasirana u javnost. Glavni „dokaz“ bili su problemi sa zdravljem traženog generala od kojih su pravljene prave tragične storije. Njegovo zdravlje bilo je tema za sebe i pre nego što je uhapšen. Druga tema se ticala uslova u kojima se Ratko Mladić krije. Od priča o razgranatoj mreži jataka i pomagača, telohranitelja i obaveštajaca, išlo se do tužne, srceparajuće priče o napuštenom, bolešnom, usamljenom i siromašnom generalu koga je nemoguće pronaći klasičnim policijskim metodama. Od razgranate mreže pomagača izgleda da se odustalo posle hapšenja Radovana Karadžića. Tada su prestale i priče o Mladiću koji je napustio Srbiju i koji je pod zaštitom stranih sila, posebno Rusije.

Samo hapšenje je otvorilo teme koje su i ranije bile korišćene. Reč je o svojevrsnom mitu o nezahvalnom narodu i napuštenom junaku koji se za njega žrtvovao. Njegovo ponašanje i izgled prilikom hapšenja i tokom prvih razgovora sa sudijom idu u prilog tome da su se mediji, kao i sudske vlasti, veoma trudile da izazovu osećanje samilosti i izvesne javne neprijatnosti. Širenje empatije i saosećanja sa zlosrećnom sudbinom Ratka Mladića trajala je sve vreme - od njegovog hapšenja do prebacivanja u Hag. Onda su počeli da pojavljuju prvi tekstovi u kojima je Ratko Mladić progovorio starim stilom poznatim iz rata u Bosni i Hercegovini. Njegov odnos, i ponašanje, prema sud-

skim organima - tokom istražnog postupka u zatvoru Specijalnog suda, prenošen je u medijima bez ikakvih ograda. Na koji način je ovo uopšte dospelo u javnost? Ipak, slika arogantnog i primitivnog generala, koji je optužen za najteža krivična dela, koji psuje i komentariše događaje na isti način kao tokom rata, kao da se poslednjih 15 godina ništa nije promenilo, ostala je u senci ojađenog i bolesnog starca. To je slika koju nećete videti kad se govori o Šandoru Kepiru, pripadniku mađarskih okupacionih snaga koji je januara 1942. godine učestvovao u strašnoj novosadskoj raciji i masovnom ubijanju Srba i Jevreja. Šandor Kepiro danas, naime, ima 97 godina.

Jedan od retkih koji je lično poznao Ratka Mladića, i bio spreman o tome da piše, novinar je Ljubodrag Stojadinović. On ovako u Politici opisuje svoj poslednji susret sa Mladićem:

"Na drugi dan Svete Petke 1999. godine sreo sam Ratka Mladića poslednji put. Desetak koraka za njim diskretno je koračao pratilac nimalo impresivnog izgleda i držanja.

Pričali smo o običnim stvarima: razmenili brojeve telefona. I nikada se više nismo čuli. Ali, na kraju razgovora koji je trajao 10 minuta, Mladić mi je dao odgovore na neka pitanja koja nisam postavio. A nisam ni morao da ih postavim: „Neće meni suditi oni kojima bih ja sudio. Neće mene vezivati oni koje sam ja vezivao (vezivanje oficira zapadnih zemalja za bandere u maju 1995). Mene Hag neće videti živa”.

Tada sam bio sklon da verujem u ozbiljnost odluke generala Mladića. On je bio čudna mešavina arogancije, egocentrizma, smisla za humor, surovosti i profesionalizma. U izvesnom smislu, do dana lične tragedije, Mladić je pomno negovao svoju verziju vojničke etike. Uostalom, bio je školovan oficir, najbolji u najvišem rangu školovanja, sa inače dihotomnim vrednosnim sistemom: veliki Jugosloven koji je postao još veći, možda najveći Srbin. Komunisti koji je vojnički odrastao pod zvezdom, a potonuo u nepo-

novljivom negovanju šovinizma i mržnje”.

Saosećanje sa generalnom Mladićem predstavlja svojevrsnu „odbranu“ i onih koji su učestvovali u njegovom hapšenju i isporučivanju. Tekstovi o njemu vrve pridevom „teško“ - ukupno 130, a bolest - 87 puta. Njegove priče, u obliku želja, ispovesti ili opsesija, pomno se prate i prenose. Veoma retko se govori za šta je, u stvari, optužen Ratko Mladić. Njegove žrtve postaju apstraktni, sumnjivi brojevi koje potura protivnička strana. Nigde nema reči o onome što je nedvosmisleno utvrđeno u centru za DNK analizu ostataka žrtava iz Srebrenice. Nigde nema reči o broju maloletnih dečaka koji su pogubljeni na osnovu slobodne procene da bi sutra mogli da zapucaju. Broj ljudi i kratkoća vremena za koje je obavljena egzekucija u Srebrenici, kao i selidbe njihovih ostataka sa ciljem da se zatru tragovi ovog besprimernog zločina ne daju previše prostora za „razumevanje“ ostarelog i ojađenog generala. Njegove lične želje - od jagoda do posete ćerkinom grobu - postaju na taj način otužni dokazi kako država u bliskom saglasju sa medijima gradi pre svega sliku o sopstvenoj humanosti i razumevanju položaja Ratka Mladića koji, što se stalno naglašava, mora biti ispušten Haškom tribunalu jer bez toga nema napretka i ulaska u Evropsku uniju.

Ratni zločini naravno ne zastarevaju. Ukoliko je reč o ratnim zločinima! U tome je sa Ratkom Mladićem centralni problem. Kada se o zločinu u Srebrenici raspravlja kao o nečemu što još nije dokazano, ili o nečemu što predstavlja čist istorijski falsifikat, onda je sasvim jasno da će i raspoloženje javnog mnjenja u Srbiji reagovati negativno na hapšenje i isporučivanje Mladića.

U tom je smislu debata koja je o hapšenju i isporučivanju Ratka Mladića vođena na Televiziji B92, gde su Ljiljana Bulatović i Kosta Čavoški, ne samo branili generala već i negirali zločin u Srebrenici pravi medijski skandal. Niko ne spori da se i Ajhman može braniti, recimo kao žrtva jednog sistema ▶

ili sopstvenog mentalnog zdravlja, ali se ono što se dešavalo u Aušvicu ne može osporavati ili relativizovati.

Suočavanje sa prošlošću zahteva bar tu vrstu odgovornosti i poštovanja žrtava.

Sve zajedno ovo otvara i jedan profesionalni problem samih medija: do koje mere je lična sudbina nekog pojedinca otvorena za javnost i koji je interes političke elite da se javnost poštedi oblikovanja uz pomoć objavljivanja sasvim ličnih i intimnih detalja iz života.

MILO-RAD KO-MADIĆ

Press, 27.05.2011; Strana:17

Igra slovima Kako je Mladić smislio lažno ime

Haški begunac Ratko Mladić koristio je tokom skrivanja lažno ime Milorad Komadić. Kada izgovorite ovo ime, postaje vam jasno da previše liči na pravo Mladićevo i da je samo u pitanju igra slovima. Naime, ako sa imena „milorad komadić“ skinete prva četiri slova ostaje „rad komadić“. Ako potom prva dva slova odvojite sa prezimena i pripojite imenu, dobija se „radko madić“, što je skoro identično Mladićevom pravom imenu i prezimenu. Podsetimo, i drugi haški begunci skrivali su se pod lažnim imenima, ali nisu pravili anagrame od svojih. Tako je bivši politički lider bosanskih Srba Radovan Karadžić uhapšen u Beogradu u julu 2008. godine pod imenom dr Dragan Dabić, dok je bivši policijski general Vlastimir Đorđević uhapšen 17. juna 2007. godine u Crnoj Gori pod imenom Novica Karadžić.

Bivši načelnik Centra bezbednosti u Banjaluci Stojan Župljanin uhapšen je dok je koristio dokumenta na ime Branislava Vukadina, dok je haški optuženik Dragan Zelenović uhapšen u Rusiji, gde je godinama radio kao građevinski radnik i služio se lažnim imenom Branislav Petrović.

RATKO MLADIĆ TRAŽI SANDUK SA LEŠOM KĆERKE

Pravda, 30. maj 2011; Strana:5

BEOGRAD - Advokat Miloš Šaljić izjavio je juče da se psihičko stanje Ratka Mladića u poslednja 24 sata znatno pogoršalo i da mu na pamet padaju „morbidne ideje“, te da s njim nije moguće raspravljati o odbrani u Haškom tribunalu, pred kojim je optužen za genocid.

„Čitavo vreme sam slušao i beležio njegove naloge. Stalno govori o poseti grobu njegove kćerke. Padaju mu na pamet morbidne ideje, kao, na primer, da mu donesu sanduk sa lešom kćerke ako mu ne daju da poseti njen grob“, rekao je Šaljić novinarima ispred Specijalnog suda, posle jednosatne posete Mladiću u pritvorskoj jedinici.

Šaljić je rekao da je Mladić zadovoljan tretmanom u pritvoru, da vreme provodi u razgovoru sa obezbeđenjem, a „došao je na ideju da mu donesu kameru da sve to snimi“. Šaljić je u vezi sa zdravstvenim stanjem Mladića naveo da je „situacija alarmantna“ i podsetio da je on imao tri moždana infarkta. Pitanje je koliko dugo će Mladić živeti, rekao je Šaljić, i ocenio da uslovi u pritvorskoj jedinici Specijalnog suda nisu odgovarajući, te da je neophodno da se on leči u zdravstvenoj ustanovi.

„Priča nepovezano, govori da će ići peške u Hag ako se ne ispune njegovi uslovi“, rekao je Šaljić. Na pitanje da li su uslovi odgovarajući u pritvoru Haškog tribunala, Šaljić je odgovorio da nema poverenje u zdravstvenu negu u Hagu, gde su „petorica Srba umrla zbog neodgovarajućeg lečenja“. Šaljić je ponovio da će danas poštom poslati žalbu na rešenje o izručenju Mladića Haškom tribunalu i da će poslati i zahtev za formiranje nezavisne lekarske komisije koja bi pregledala Mladića. Šaljić je rekao da je pitanje vremena kada će Mladićeva penzija biti odmrznuta. Mladića su juče, pored Šaljića, posetili i članovi njegove porodice.

Kredit koji se brzo troši

PIŠE: DAVOR GJENERO

Specijalno za Povelju iz Zagreba

Još se donedavno činilo kako će završetak hrvatskih pristupnih pregovora imati ključnu ulogu za nastavak europske politike proširenja i da će taj događaj biti poticaj konačnoj potvrdi europske perspektive Srbije, ali i otvaranju pregovora i sa Srbijom i sa drugim dvjema državama koje već imaju formalni status kandidata za članstvo - Makedonijom i Crnom Gorom. Hapšenje Ratka Mladića bitno je promijenilo ponder pojedinih procesa i događaja, pa je završetak hrvatskih pregovora ostao u sjeni tog događaja, koji je prethodio odluci Europske komisije da je Hrvatska zadovoljila sve kriterije zadane joj u pregovaračkom procesu.

Temeljno značenje hapšenja Ratka Mladića, naravno, je činjenica da taj potez vlasti u Srbiji otvara prostor regionalnom pomirenju. Izjava predsjednice hrvatske vlade, neposredno nakon što je predsjednik Tadić objavio da je Mladić uhapšen, bila je prva ozbiljna deklaracija o novim regionalnim okolnostima. Premijerka Kosor je, naime, prvi put, govoreći u ime Hrvatske iz pozicije žrtve agresije, kao agresora definirala Miloševićev režim, a ne kao uvijek do tada Republiku Srbiju. Nažalost, ova diplomatskim jezikom jasno izrečena poruka nije prepoznata niti u hrvatskoj niti u srpskoj javnosti, a čini se da niti policy-makeri u Srbiji nisu prepoznali značenje novog tona službenog Zagreba.

Srpska diplomacija i politika uostalom, već dulje vrijeme kao da „broje dane“ do kraja mandata aktualne administracije u Zagrebu, uvjereni kako je HDZ-ova vlada glavni razlog zašto se ne rješavaju neka od otvorenih bilateralnih pitanja, poput hrvatske tužbe i srpske protutužbe pred Međunarodnim sudom u Hagu. Istina je, za razliku od predsjednika Josipovića, kojeg politika u Srbiji doživljava kao poželjnoga partnera posredstvom kojega zaobilazi pregovore s Vladom, a koji pripada političkom bloku koji ima znatne izgleda da nakon parlamentarnih izbora formira izvršnu vlast u Hrvatskoj, premijerka Kosor i Vlada nisu do sada pokazivali previše entuzijazma za ideju o dogovoru o povlačenju tužbi.

Doduše, do sada je ponuda Beograda bila formulirana tako da Zagrebu jednostavno nije mogla biti prihvatljiva - sastojala se u tome da će Beograd povući pravno nategnutu protutužbu, za koju se Međunarodni sud još nije proglasio nadležnim, kao kompenzaciju za hrvatsko povlačenje tužbe koja je već prihvaćena od strane sudskog vijeća i za koju se Sud proglasio nadležnim. Predsjednik Josipović je predlagao međunarodno poravnanje, dakle, rješavanje problema koji su doveli do toga da je Hrvatska ustala tužbom, a promjenom adresa kojeg smatra krivcem agresije predsjednica Vlade de facto je poslala poruku kako u novim okolnostima, kad je Srbija izručenjem organizatora srebreničkog genocida započela ozbiljan proces suočavanja s vlastitom prošlošću, Josipovićeva strategija postaje prihvatljiva i Vladi.

Problem s povoljnim trenucima u međunarodnim odnosima činjenica je, da oni traju vrlo kratko i da je u takvim okolnostima važno „uhvatiti Kairosov čuperak“. Hapšenjem Mladića Srbija je samo ispunila važnu obvezu, nakon čega u međunarodnim odnosima, posebice u odnosima s EU, ne može očekivati neku posebnu „nagradu“ nego samo razumijevanje za značenje tog postupka. Svima u međunarodnoj javnosti jasno je da je hapšenje Mladića moralo i moglo biti obavljeno davno prije, ali je svima isto tako jasno kako činjenica da je administracija predsjednika Tadića sada mogla obaviti taj posao potvrđuje da su u proteklom razdoblju provedene ozbiljne reforme i da je država konsolidirana, a da su nosioci Miloševićeve autoritarne vlasti uglavnom maknuti iz institucija sustava i represivnog aparata. Također svi shvaćaju da je atentat na premijera Đinđića izravna posljedica njegove odluke o izručenju Miloševića Hagu i spremnosti na suočavanje s crnim razdobljem novije povijesti Srbije. Razumljivo im je, stoga, da izručenje Mladića, koji je raspolagao velikim utjecajem na te iste strukture skrivene „države u državi“, nije bilo izvedivo bez temeljitoga rastakanja Miloševićeva nasljeđa, ali taj se posao ▶

morao napraviti radi demokratske perspektive Srbije, a ne zato da bi neka administracija uživala međunarodnu naklonost i dobivala kompenzacije. Zbog toga nije bilo za očekivati da će, bez ispunjenja svih drugih formalnih i neformalnih preduvjeta, hapšenje Mladića, samo po sebi otvoriti put dobivanju kandidatskoga statusa i datuma početka pregovora.

Administracija predsjednika Tadića i javnost u Srbiji počeli su nakon izručenja Mladića činiti istu grešku što ju je u Hrvatskoj činila administracija Ive Sanadera, i to praktički za vrijeme cijelog Sanaderovog mandata. Naime, iz uvjerenja kako su ispunjenjem jednog zadatka, koliko god on težak bio, postali „europskim šampionima“ svoje su viđenje samih sebe počeli pokušavati projicirati na europske institucije i tamošnje policy-planere. Sanader je bio fasciniran konceptom lobiranja pri europskim institucijama i važnim vladama, što je trebalo utjecati na to da se slika, koju je on imao o samome sebi i o svojoj zemlji, preslika na europske institucije. Sanaderova je Hrvatska trošila golem novac na lobiranje i u Vašingtonu i u Briselu, a premijer je bio uvjeren da lobiranjem može nadoknaditi nedosljedno provođenje reformi i stvoriti sliku velike reformske uspješnosti.

Budući da je zadavanjem mjerila za otvaranje i zatvaranje pristupnih poglavlja Europska komisija (EK) u hrvatskom slučaju pristupne pregovore učinila neusporedivo egzaktnijim nego što su bili oni sa zemljama obuhvaćenima Ugovorom iz Nice, rezultat Sanaderove strategije moguće je i brojčano izraziti. Naime, u gotovo četiri godine, koliko se tijekom njegova mandata s Unijom pregovaralo o članstvu, Hrvatska je zatvorila samo sedam, od ukupno 35 pregovaračkih poglavlja, a pritom za jedno od privremeno zatvorenih poglavlja (ono o znanstveno-istraživačkoj djelatnosti, koja nije dio *acquisa*, i u čemu je državna politika članica neovisna o Briselu) nije niti bilo zadanih kriterija za otvaranje i zatvaranje. Strategija zasnovana na lobiranju nije bila bitno uspješnija niti pri otvaranju pregovaračkih poglavlja, jer je bilo otvoreno tek nešto više od trećine pregovaračkih poglavlja, a sva ona za čije otvaranje je bilo potrebno ispuniti složenija mjerila, poput poglavlja o pravosuđu ili o ekonomskoj konkurentnosti, bila su za Sanadero-

vog mandata daleko od otvaranja.

Povod Sanaderovog odlaska bila je slovenska blokada pristupnih pregovora, kad je zaustavljeno otvaranje ili zatvaranje trećine pregovaračkih poglavlja.

Nova predsjednica Vlade Jadranka Kosor, koja je mandat preuzela u julu 2009, za razliku od Sanadera, u Briselu se nije osjećala „komotno“ i „kao kod kuće“, te je bitno prorijedila svoje odlaske u europsku „prijestolnicu“ (osim nužnih kontakata s EK i redovite prisutnosti na skupovima vrha Europske pučke stranke pred svaki sastanak Europskoga vijeća), ali je koncentrirano obavljala „domaće zadatke“. U pola vremena što ga je potrošio Sanader, Vlada pod njenim predsjedanjem zatvorila je četiri puta više pregovaračkih poglavlja, odreda s velikim brojem mjerila za zatvaranje (samo u poglavlju o pravosuđu bilo ih je deset).

Za razliku od Sanadera koji je pretpristupne pregovore shvaćao kao diplomatski i pregovarački proces, njegova je nasljednica ispravno razumjela da je naziv „pregovori“ tek ostatak iz nekih prethodnih vremena širenja Unije, onih prije pristupanja „skupine iz Nice“. Ako su zemlje četvrtoga kruga proširenja, dotad članice EFTA - Švedska, Finska i Austrija - prije svog pristupanja 1. januara 1995. godine još pregovarale i do neke mjere usklađivale svoju i europsku pravnu stečevinu, pristupanje novih srednjoeuropskih demokracija Uniji bio je proces njihova učenja i usvajanja standarda. Isto važi i za Hrvatsku, a važiti će i za sve druge zemlje koje će u narednom razdoblju pristupati Uniji.

Iz hrvatskoga iskustva Srbija može naučiti mnogo toga o pristupnom procesu, a temeljna je lekcija kako oslanjanje na lobiranje predstavlja bacanje novca i gubljenje vremena. Za razliku od Sanaderovih vremena, kad se u Hrvatskoj obilno trošilo za financiranje lobističkih firmi u Vašingtonu u Briselu i kad su ti troškovi izazivali ozbiljne sukobe između tadašnjeg premijera i predsjednika Mesića, u vrijeme kad je Hrvatska napravila pregovarački „kvantni skok“, takvih lobističkih troškova više nije bilo. Sada je nemoguće ocijeniti je li prekid lobističke prakse vezan uz političku odluku premijerke Kosor, ili je ona na tu odluku bila primorana stanjem državne blagajne, kakvu joj je usred mandata ostavio prethodnik, koji je iznenađeno odlučio napustiti premijerski položaj.

Međutim, obustavljanje lobističkih troškova nije oslabilo hrvatsku poziciju niti u Vašingtonu

nu, niti u Briselu. Upravo suprotno, odnosi Hrvatske i Sjedinjenih Država nikad nisu bili bolji nego u prethodne dvije godine, a Hrvatska „samo“ provodi sve ono što je u međunarodnim odnosima preuzela kao obvezu. SAD su se vrlo snažno angažirale u deblokadi hrvatskih pristupnih pregovora, a njihova diplomacija izrazito je pozitivno utjecala i na završetak hrvatskih pristupnih pregovora. Hrvatska nije lobirala, nego je ispunjavala obveze što ih je preuzela u bilateralnom dogovoru o arbitraži sa Slovenijom, u regionalnom dijalogu, i to prije svega vezano uz dijalog sa Srbijom, a nije propustila ispuniti svoje obveze kao članica NATO saveza. I bez utjecaja briselskih lobističkih kuća prepoznate su hrvatske pristupne reforme i napredak, a kod zemalja članica Unije lobirala je hrvatska diplomacija, doduše „s malo pomoći prijatelja“, prije svega onih „transatlantskih“.

U medijima u Srbiji počelo se spekulirati o tome koliko je Srbija izgubila što već nije, poput Hrvatske u Sanaderovo vrijeme, snažno angažirala lobističku potporu. Budući da su takve medijske spekulacije uvijek odraz volje dijela administracije, očito je da bi se administraciji predsjednika Tadića mogla dogoditi Sanaderova greška. Kapital stvoren hapšenjem Mladića može se brzo istrošiti, a stav kako je time postignut uspjeh za koji se mora odmah dobiti nagrada, najbrži je način trošenja stvorenog kredita. Taj se kredit ne može „prenositi“ na neispunjavanje obveza u ispunjavanju „kopenhaških“ i „predkopenhaških“ kriterija u pregovorima, niti se njime mijenjaju pregovaračke pozicije u procesima koje Unija smatra pretpostavkom pristupnom procesu. Tipičan je primjer pitanje pregovora s Prištinom, koji nisu formalno definirani kao preduvjet za dobivanje statusa kandidata, ali je kosovski politički analitičar Veton Suroi bio potpuno u pravu kad je asimetričnu poziciju u pregovorima definirao činjenicom da njihovim povoljnim ishodom Beograd dobiva status kandidata, a da nije jasno što dobiva Priština. Koncept prema kome bi Beograd dobio manevarski prostor da izbjegne preuzeti ili ispuniti obveze u dijalogu s Kosovom mogao bi u kratkom roku potrošiti sve dobiti u međunarodnim odnosima, što ih je Srbija ostvarila hapšenjem Mladića.

Početak procesa protiv Mladića u Hagu prigoda je Srbiji za bitnu relaksaciju unutarnjih odnosa. Još na početku haških procesa Slavenka Drakulić napisala je knjigu „Oni ne bi ni mrava zgazili“, opisujući inte-

lektualnu bijedu osoba koje su se našle optužene pred međunarodnim krivičnim sudištem. Početak procesa Mladiću odmah je pokazao da ono što je važno za niže rangirane izvršitelje i zapovjednike - a što je primijetila Slavenka Drakulić - vrijedi i za vrlo visoko rangiranog organizatora genocida. Klaun, koji se pojavio s kvazi-šapkom na glavi, u odijelu kakve penzionirani zastavnici nose na vjenčanjima unuka, s upravo onakvom retorikom što je ponovno poznajemo iz literature (na primjer, „kolumne“ zastavnika Živote Leposavića u Feralu početkom devedesetih), nije takav zbog toga što bi bio intelektualno i verbalno limitiran bolešću.

Mladić, koji do te mjere ne razumije svoju poziciju da sa sucem međunarodnoga sudišta pokušava zapodjenuti razgovor zasnovan na generacijskoj solidarnosti („vi ste stariji čovek od mene“) uvijek je bio kognitivno ograničen lik i upravo je stoga i mogao biti izvršitelj i organizator najtežih zločina. Njegova ograničenost slična je onoj Gotovine (koji je tek toliko pametniji od njega da zna kako sucima ne smije izgovoriti više nego „sve je u redu, časni Sude“, a da su za sve drugo tu njegovi odvjetnici), pa iz jednakih intelektualnih kapaciteta izvire i međusobna solidarnost i potpora o kojoj, kao o kuriozitetu, izvješćuju tabloidi. Hrvatski su mediji propustili razgoliti intelektualnu i socijalnu hendikepiranost „svojih“ haških optuženika, a zemlja je to platila neugodom na samom kraju pregovora, kad je javnost imala potrebe solidarizirati se s „nevinom osuđenim političkim zatvorenicima“. Najgore od svega bilo je to što je obrana dvojice osuđenih, a prije svega krunskoga optuženika Gotovine, umjesto pred Sudom, njegov slučaj zastupala pred hrvatskom javnošću, uporno stvarajući dojam kako „pobjeđuje argumente optužnice“.

Dakako, to je bilo daleko od istine, pa je ono što je tvrdio predsjednik Josipović, **zeligovski** se nastojeći dopasti svima, naime, kako je „iznenađen“ **predstavom**, za najveći dio javnosti bilo istinito. Tvrdnja o iznenađenosti, Josipovića, naravno, diskreditira i kao državnika i kao međunarodnog krivičnog pravni-ka koji je s pozicije struke morao barem ovlaš pratiti proces. Nažalost, čini se da bi javnost u Srbiji mogla upasti u istu zamku kao i hrvatska, a predsjednik Tadić možda u onu u koju je upao njegov kolega Josi-

pović, ali za Srbiju bi taj promašaj mogao biti fatalniji nego za Hrvatsku. Gotovina je, naime, „običan“ ratni zločinac, warlord kakvih je bilo i u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije i u onima drugdje po svijetu, a Mladić je organizator i provoditelj jedinog poslijeratnog genocida u Europi.

Da Hrvatska nije završila pristupne pregovore i da Srbija nije uhapsila Mladića, bilo bi malo šanse za nastavak zajedničke europske politike proširenja, barem kad je riječ o prostoru Zapadnoga Balkana. Međutim, pozitivan utjecaj ovih dvaju događaja nije neiscrpan. Srbiji bi moralo biti u interesu i da pokrene svoje okruženje, da se pokrenu hibernirani procesi integracije u EU Makedonije i Crne Gore. Hrvatska je, osim Grčke, bila jedina zemlja u povijesti europskih proširenja, koja je pregovarala samostalno. I to je jedan od razloga da su njeni pretpristupni pregovori trajali gotovo šest godina i da je bila moguća gotovo jednogodišnja blokada Slovenije, vezana uz pitanje koje uopće nije dio *acquisa* (bilateralno razgraničenje).

Pregovori se u paketu uvijek vode efikasnije, i sa strane Europske komisije, a i zbog toga što zemlje koje pregovaraju mogu jedna drugu podupirati, kao što su to činile baltičke republike i zemlje Višegradske skupine (Poljska, Mađarska, Češka i Slovačka). Iz takve suradnje razvija se i savezništvo koje traje nakon pristupanja, pa tako zemlje Višegradske skupine sada imaju relevantnu snagu u Europskom vijeću, jer zajedno imaju jednak broj glasova kao i dvije europske velesile - Francuska i Njemačka - skupa.

Makedonsko poigravanje prkošenjem Grčkoj, koja u pristupnom procesu brani svoje pravo na politički kontinuitet helenske tradicije, nastavlja se i nakon izvanrednih izbora u Makedoniji i ugrožava perspektivu stvaranja zapadno-balkanskoga paketa. Isti učinak ima i poigravanje Srbije s pregovorima s Kosovom i precjenjivanjem zasluga zbog Mladićeva hapšenja. Vremena za „hvatanje Kairosovog čuperka“ za Balkan nema mnogo, a toga političke elite u Srbiji i Makedoniji, izgleda, nisu svjesne. Institucionalna kriza u Uniji, što je provociraju nestabilnost euro-zone i ekonomski slom Grčke, ali i nestabilnost Cipra, Irske, Portugala, a potencijalno i Španjolske, mogla bi već iduće godine zajedničku politiku proširenja gurnuti u drugi plan. Ne bi bilo dobro da se, nakon Slovenije, samo Hrvatska nađe „pod krovom“, jer sada šansu za to imaju i Srbija, i Crna Gora, i Makedonija.

Cena nacionalizma

PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

U času kada je Srbija odlučila da uhapsi Ratka Mladića, Hrvatska zaključuje pregovore sa Evropskom unijom i očekuje da postane punopravni član sredinom 2013. Za razliku od njih, Slovenija je sledila proces evropskih integracija istom brzinom kao i druge srednjoevropske postsocijalističke zemlje. Koliko je, dakle, jugoslovenske zemlje stajao nacionalizam? Kako je prošlo 20 godina od raspada Jugoslavije i kako je Slovenija, za razliku od drugih, sledila strategiju integracije, poređenje drugih jugoslovenskih država sa Slovenijom može dati jednu procenu troškova nacionalizma. Uz to, ostaviću po strani ono što je očigledno: cenu plaćenu institucionalnom nerazvijenosti i još mnogo veću cenu u ljudskim životima i izgubljenoj dobrobiti. Njihova jedna mera jeste udaljenost od Evropske unije, a druga se meri u Haškom tribunalu. Pogledajmo, ovde, ekonomsku cenu.

Uzeću tri indikatora - bruto domaći proizvod (BDP) po glavi stanovnika, zaposlenost i izvoz - i uporediti njihov razvoj u proteklih 20 godina. Za osnov ću uzeti razvoj Slovenije i uporediti onaj koji su jugoslovenske zemlje ostvarivale u Jugoslaviji sa onim koji su ostvarile u eri nacionalizma. Time će se posredno odgovoriti na dva pitanja: da li je bio bolji institucionalni okvir Jugoslavije od nacionalističkih i da li je bolje težiti integraciji u Evropsku uniju ili ne?

Slovenija je dobra za poređenje iz dva razloga. Najpre, mada je izabrala izlazak iz Jugoslavije, istovremeno se opredelila za integraciju u Evropsku uniju - pa se može reći da nije sledila nacionalističku strategiju razvoja, bar ne onakvu kakva je katakterisala duge zemlje nastale iz Jugoslavije. Potom, njena je tranzicija bila postepena, što omogućava ocenu nasleđenih, jugoslovenskih ustanova - zbog čega nije sasvim besmisleno simulirati razvoj drugih jugoslovenskih zemalja pod pretpostavkom da su se opredelile za slovenački tip tran-

zicije, nezavisno od dezintegracije Jugoslavije.

Podimo od slovenačkog privrednog rasta. U 2010, uz veoma negativne posledice finansijske krize, slovenački je BDP bio za 57,2 odsto veći od onoga iz 1990 (u stalnim cenama). Veći porast su ostvarile Poljska i Slovačka, ali ako se izuzme efekat krize, onda Slovenija praktično deli prvo mesto sa Poljskom. Ovde je potrebno uzeti u obzir i činjenicu da je Slovenija bila daleko razvijenija, recimo po BDP/gs (BDP po glavi stanovnika), od svih drugih uporedivih zemalja u tranziciji, zbog čega bi trebalo očekivati da će manje razvijene zemlje ostvariti brži rast. To čini slovenački uspeh posebno zanimljivim, jer posredno predstavlja ocenu nasleđenih privrednih ustanova, posebno zato što je, kao što sam rekao, Slovenija izabrala da te ustanove menja postepeno. Izraženo u današnjim eurima, BDP/gs Slovenije je 2010, bio oko 17.400 eura, dok je 1990, iznosio oko 11.000 eura.

Gde se nalaze druge države nastale raspadom Jugoslavije? Hrvatski BDP je 11 odsto veći od onoga iz 1990, a makedonski 15 odsto. Ostale zemlje još uvek nisu ni izbliza dozele nivo razvijenosti iz 1990. Uzmimo BDP/gs: u Srbiji je iznosio oko 4000 eura u 2010, a negde iznad 5500 u 1990 (u današnjim eurima). U Hrvatskoj je bio nešto iznad 7000 eura, a 2010, nešto više od 10.000 eura. U Bosni i Hercegovini i Makedoniji je pre raspada Jugoslavije BDP/gs bio oko trećine onoga u Sloveniji, što će reći oko 3700 eura (oko 3300 u 2010, uz znatno manje stanovnika u BiH). U Crnoj Gori je BDP/gs bio oko 3400 eura 1990, ali oko 4700 eura 2010. Srbija je, opet, imala BDP/gs od oko 5500 eura BDP/gs u 1990, a danas ima oko 4000 eura.

Drugačije se cena proteklih 20 nacionalističkih godina može oceniti tako što će se postaviti pitanje, koliki bi bio BDP/gs u pojedinim državama da su sačuvale isti odnos prema Sloveniji? Ovo pitanje ima smisla zato što se taj odnos nije bitno menjao

tokom svog vremena postojanja socijalističke Jugoslavije. Tako da bi se moglo očekivati da se ne bi bitno promenio i da su te zemlje sledile slovenačku strategiju razvoja, koja bi podrazumevala i ne naročito bitnu promenu barijera u uzajamnom poslovanju svih tih država. Tako posmatrano, BDP/gs Srbije bi sada bio oko 8500 evra, Hrvatske oko 11.000 eura, Crne Gore oko 6400 eura, Makedonije i Bosne i Hercegovine negde oko 5800 eura. Kao što se vidi, sve zemlje imaju manji BDP/gs od onog koji bi imali da su sledile razvoj Slovenije. Hrvatska je prošla najmanje rđavo, a Srbija najgore. Cena nacionalizma u Srbiji je katastrofalno velika, jer je sadašnji BDP/gs tek nešto iznad 70 odsto onoga iz 1990, a ispod 50 odsto onoga koji bi bio obezbeđen da je ostvaren slovenački privredni rast.

Da ne bi bilo zabune, slovenačka stopa rasta u poslednjih 20 godina nije naročito impresivna, jer je prosečna realna stopa rasta bila oko 2,3 odsto. BDP Hrvatske i Makedonije se uvećavao po znatno nižoj stopi rasta, dok je ona u drugim zemljama bila negativna u poslednjih 20 godina. Uz to, kada je reč o BDP/gs, valja biti obazriv, jer je jasno da je u nekim zemljama, u Crnoj Gori i Hrvatskoj, povećan značajno brže nego realni BDP, znači kao posledica rasta cena i realne vrednosti kursa. U kojoj je meri to održivo, to je dodatno pitanje koje se ovde ostavlja po strani.

Dakle, nema nikakve sumnje da je cena nacionalizma u izgubljenom privrednom rastu svuda izuzetno velika, a katastrofalna je u Srbiji.

Kako stoji stvar sa zapošljavanjem i sa nezaposlenošću. Tu su poređenja i simulacije teže (zato što su podaci o prijavljenoj zaposlenosti i nezaposlenosti u Jugoslaviji, a sada oni po anketi o radnoj snazi, zbog čega su stope zaposlenosti i nezaposlenosti potcenjene u jugoslovenskim podacima). U Jugoslaviji su razlike u stopama zaposlenosti i nezaposlenosti bile velike, a promene je teško pratiti zbog značajnog pomeranja stonovništva, kako unutar prostora bivše Jugoslavije, tako i zbog značajne emigracije u druge zemlje i regije. Opet, ako uzmemo Sloveniju za osnovu, stopa je zaposlenosti ostala veoma visoka (iznad 70 odsto radno sposobnog stanovništva), ali je stopa nezaposlenosti značajno iznad one koja je bila karakteristična za slovenačku privredu u Jugoslaviji (3,2 odsto 1989, 7,5 odsto 2010). Stanje u drugim državama je značajno gore, posebno kada je reč o stopi zaposlenosti (uglavnom oko ili ispod 50

odsto), a osim u Hrvatskoj i kada je reč o stopi nezaposlenih (8 odsto 1989, 12 odsto 2010). Opet, ako se pogleda stanje u Srbiji, stopa zaposlenosti je jedva oko 50 odsto radno sposobnog stanovništva), dok je stopa nezaposlenosti oko 20 odsto, što je znatno više nego što je bio slučaj u Srbiji i Vojvodini pre raspada Jugoslavije (ispod 15 odsto 1989). Stanje u drugim zemljama je nešto bolje po jednom kriteriju, ali gore pod drugom - recimo stope nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini i Makedoniji su negde oko 30 odsto (bile su oko 20 odsto 1989). U Crnoj Gori je stanje gotovo nepromenjeno, jer je stopa nezaposlenosti oko 20 odsto u oba perioda (s tim što valja voditi računa o napomenutoj razlici u načinu prikupljanja podataka), a slično se može reći i za Kosovo, mada su u tom slučaju podaci posebno nepouzdan. Kada se pogleda struktura zaposlenih i nezaposlenih, zapaža se da su posebno rđavo prošli mladi, žene, pripadnici manjina i, posebno, oni koji su izgubili posao.

Dakle, stanje na tržištu rada je značajno pogoršano nacionalističkim politikama i to posebno kada je reč o mladima, ženama i onima koji su izgubili posao.

Ovo je posebno važno zato što se nacionalizam obično predstavlja kao ideologija i politika solidarnosti, posebno prema onima istog kolektivnog identiteta, i patriotizma, dakle vođenja računa o pripadnicima sopstvene nacije i države. Lako je videti iz sumarnih podataka o stanju na tržištu rada da ni jedno niti drugo nije tačno. Nacionalizam povećava sigurnost određenim kategorijama ljudi i domaćinstava, uglavnom onima koji imaju, po jednom ili drugom osnovu, veću društvenu težinu, to će reći moć. Tako da znatno gore prolaze kategorije ljudi sa manjim društvenim uticajem, što se jasno vidi po njihovim stopama zaposlenosti i nezaposlenosti. Takođe, patriotizam uglavnom podrazumeva nejednaku raspodelu doprinosa zajedničkom dobro. Zaštita domaće proizvodnje ili njihova potpora svakojakim privilegijama, uglavnom idu na račun zaposlenosti i dohodaka onih koji bi mogli da poboljšaju svoj položaj ako bi tržište bilo otvorenije, a organizovanje socijalno moti-

visano. Patriotizam teži da bude zamena za socijalni pritisak, i to ima rđave posledice po one socijalne slojeve kojima bi socijalna organizovanost bila od posebne koristi.

Dakle, nacionalizam je pre svega politika preraspodele svega što je vredno (dohodaka, imovine, moći, životnih izgleda) od onih koji imaju manji socijalni uticaj u korist privilegovanih grupa.

Povezano sa tim, zanimljivo je uporediti otvorenost pojedinih jugoslovenskih privreda sa onima novih država. U Jugoslaviji je robni izvoz (na jugoslovensko i strana tržišta) Slovenije bio, pre raspada, nešto ispod 45 odsto BDP, a 2010 oko 50 odsto; Hrvatska je izvozila oko 33 odsto, a sada oko 20 odsto; Srbija ranije oko 40 odsto, a sada oko 25 odsto; Makedonija 40 odsto tada, oko 35 odsto sada; Crna Gora više od 30 odsto pre, a jedva nešto više od 10 odsto sada; Bosna i Hercegovina gotovo 45 odsto, a manje od 30 odsto prošle godine. Iz ovih se podataka jasno vidi da je reč o znatno zatvorenijim privredama danas, bar kada je reč o izvozu robe. Slovenija je različita, jer je startegiju razvoja zasnovala na izvozu, bar u velikoj meri.

Posebno je zanimljivo zapaziti da su jedino Slovenija i Makedonija uspele da preorijentišu izvoz na strana tržišta (nejugoslovenska tržišta), dok druge zemlje izvoze manje na strana tržišta nego što je to bio slučaj u vreme Jugoslavije. U tom smislu, samostalnost nije predstavljala čin liberalizacije spoljne trgovine, bar ne kada je reč o izvozu. Naprotiv, proizvodnja razmenjivih dobara, pre svega industrijskih, je značajno smanjena, a ne bi se moglo reći da se zapaža neki značajniji napredak.

Dakle, nacionalizam je značajno smanjio izvoznu sposobnost svih zemalja, pre svega zato što je doveo do značajne deindustrijalizacije.

To su privredne posledice nacionalističkih politika. Cena evroskepticizma i patriotskog veličanja ratnih zločina je naravno mnogo veća. Proizvodnja grobova je zamenila proizvodnju automobila. Ovde je ukazano na privrednu cenu, jer je teže glorifikovati destrukciju proizvodnje i zaposlenosti nego herojstvo u proizvodnji grobova. No, ono prvo je cena ovog drugog.

Nedostatak javnog optimizma

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Srbija je u protekla dva veka moderne istorije propustila nekoliko povoljnih prilika da, u dužim razdobljima mira koje je ponekad sama remetila, izgradi efikasnu administraciju, demokratske institucije i približi se idealima vladavine prava. Pošto je, 1804, prva u evropskoj istoriji pokrenula oslobodilački pokret zasnovan na odjecima prosvetiteljskih ideja, merkantilnog kapitalizma i Francuske revolucije, Srbija je potrošila ogromno istorijsko vreme održavajući nepovoljnu društvenu strukturu, u dinastičkim i frakcijskim obračunima, nacionalnim pohodima koji su bili uzaludni i zbog okolnosti koje su, same po sebi, ukazivali na korisnije, od osvajanja, potencijale ekonomskih i kulturnih uticaja. To vreme je gotovo u potpunosti pripalo isključivim potrebama elita da, suočene sa svim svojim upravljačkim i mentalnim ograničenjima, i onima koje su nametali međunarodni odnosi, usvajaju i sprovode, nekad u politici, nekad samo u javnoj kulturi, totalitarne ideje, ideologije, manire ili rituale. Ako ništa drugo, totalitarizam je bio iskušenje i za upravljački sloj, i za funkcionalno nepismenu i politički nekompetentnu političku većinu.

Društvo malih seoskih poseda, palanki, prisajedinjenjem Vojvodine i crkvenih latifundija, svaku je ideju prihvatalo, ipak, sasvim površno, ili sa dugotrajnim ustezanjem.

Na osnovu svih egzaktnih parametara poslovnih, medijskih i političkih sloboda, u domenima vladavine prava, izgradnje institucija i ekonomskog razvoja, Srbija je na početku XXI veka ostala na evropskom dnu, u nelagodnom društvu sa Albanijom, Belorusijom, Ukrajinom i Rusijom. Ako su u srpskoj političkoj kulturi u prvoj deceniji XXI veka delimično obnovljene sve totalitarne ideologije XX veka, boljševizam, antisemitizam, nacizam, fašizam, nacionalizam i klerikalizam, i mada dublji uvidi ne otkrivaju simptome ozbiljnog oboljenja, osnovna putanja emocija i interesa jasno ukazuje na pokušaje prethodnog populističkog, monopolističkog i nasilnog režima da u svojoj narednoj generaciji, metastazirujući u svim postojećim političkim organizacijama, i u svim institucijama,

izgradi mehanizme opstanka u međunarodnom kontekstu proširenja EU i NATO na istok. I u tom smislu Srbija je, kao onomatopeja nove autoritarne Rusije, nastavila da sledi kurs, iz poslednje dve decenije XX veka, žalosne sovjetske paradigme kojom je rasturala jugoslovensku zajednicu.

Neuspeh prve etape srpske revolucije Vuk Stefanović Karadžić objašnjavao je tragičnom neslogom među liderima. Srpska nauka je upirala u Napoleonov pohod na Rusiju iz koje se, od postanka mita Petra Velikog, do 1944, iščekivalo spasenje, i ta opsesija je nanovo oživela u «velikom buđenju» krajem osamdesetih. Ne ulazeći u dugotrajne i složene procese, gotovo da je simbolična vrednost okolnosti u kojima su se, tačno dva veka nakon 1804, odigrali ubistvo prvog demokratskog proevropskog premijera, i formiranje novog poretka koji je u celini profitirao na posledicama atentata. Svaka administracija pokušavala je, od 2004, da važne segmente političkog i ekonomskog sistema, kulturne vrednosti i čitave slojeve društva vrati u predpolitičko i mistično, tribalno stanje, tragajući za mehanizmima potpune kontrole ne samo nad nastavkom partokratsko-tajkunske tranzicije, nego i svakog oblika racionalnog promišljanja budućnosti. Time se Srbija u celini približila sferi ruskih interesa. Takve sklonosti nisu sakrivala ni pojedine struje u aktuelnoj vladi, koja je sa ogromnim teškoćama formirana 2008, upravo kako bi se pomenuti procesi zaustavili, a Srbija nastavila približavanje EU.

Brze i korenite reforme, pre svega u smislu promene vlasničke strukture i upravljanja ekonomskim resursima, u okolnostima opstrukcije, odbijanjem ili podnošenjem amandmana na svaku reformsku inicijativu, očigledno ne odgovaraju vladi koja je ušla u poslednju godinu mandata u kojoj takve odluke podrazumevaju izuzetno visoke političke rizike. Reforme, same po sebi ne nude izvesnost dugog trajanja partokratskih interesa i monopola. Na drugoj strani iste stvarnosti, monopolistička logika partokratske strukture trenutno ne otkriva bilo kakvu potrebu suočavanja s posledicama koje će nastupiti u jednom siromašnom, ostarelom, funkcionalno

nepismenom, politički nekompetentnom, kulturno i moralno gotovo razorenom društvu.

Nastavak demokratizacije u Srbiji zahteva promenu vlasničke strukture, koja je uslov svih uslova. U sistemima lišenim značajnih prirodnih i, iznad svega, istorijskih resursa, politička demokratizacija iziskuje demokratizaciju ekonomije. Za Srbiju bi prioritet bio u sticanju novih vlasničkih i upravljačkih prava, u postepenoj izgradnji društvenog sloja koji bi svojim ukupnim performansama parirao uskom, sektaškom krugu «tajkuna», tranzicionih razbojnika, kako bi se i ekonomske osnove partokratije, kojoj su potčinjeni sami tajkuni, prenele najmanje na jedan segment građanskog društva. U restituciji i nakon primene novog modela privatizacije taj segment bi obuhvatio nekoliko stotina hiljada novih vlasnika parcela, gradskog građevinskog i industrijskog zemljišta, i deoničara javnih preduzeća, možda i infrastrukture, resursima kojima partokratska država upravlja neodgovorno, rasipnički i koruptivno. Pokrenuo bi se nov investicioni ciklus. Nov model privatizacije zasad je jedan od tabua javnog političkog procesa, naročito onaj koji bi stavio tačku na dugu, neuspešnu, katastrofalnu istoriju državnog menadžementa uspostavljenog još u Osmanskoj imperiji (u kojoj su jedini ekonomski uspešni u našim krajevima, bili trgovci i ostali poslovni ljudi i njihove kompanije - Dubrovčani, Jevreji, Jermeni, od XVIII veka i Srbi, i Karađorđe je izgleda bio bolji trgovac nego državnik). Dr Zoran Đinđić je sredinom devedesetih obećavao «narodni kapitalizam». I nije slučajno da restituciju, koja je od moralne, istorijske i imovinsko-pravne obaveze postala jedan od uslova za evropsku kandidaturu, i kao putanju koja bi mogla voditi «narodnom kapitalizmu», opstruiraju i vlada, i parlament, i sudovi, i javni «analitičari», i nacionalistička «desnica» i «građanska levica».

Deset «uslova» o kojima su postigli dogovor Srbija i EU svode se na izgradnju nove, efikasne, ograničene i transparentne administracije, uspostavljanje vladavine prava i slobodne, tržišne ekonomije. Istorijski neuspeh socijaldemokratije u Srbiji je upravo u dugom trajanju manipulacija populizmom, egalitarizmom, uranilovkom. Čitavi slojevi uživaju u sitnim socijalnim privilegijama koje su smetnja dinamičnom razvoju proizvodnog ili inovativnog sektora. Veoma je sužen prostor svakoga budućeg «socijalnog dijaloga» koji uvek podrazumeva nametnutu solidarnost i iscpeljivanje neke ekonomske supstance, podrazumevajući i u razvijenijim sistemima, gušenje poslovnog, preduzetničkog duha i kreacije.

Potrebni su novi, bolni rezovi, na koje nijedna administracija nije spremna, ne samo zbog specifičnih interesa partokratske klijentele, nego i zbog izuzetno visokog političkog rizika. I zato je Srbija u stanju izumiranja, dok je mitologija niskog demografskog priraštaja samo jedna od javnih obmana. U Srbiji, koja je ceo XX vek provela u neodgovornim, nekad i kriminalnim ratnim pustolovinama i socijalnim eksperimentima, konstanta je pitanje kvaliteta društvene i ekonomske strukture, a ne njenog kvantiteta.

Srbija se u smeru EU kreće sporednim kolosekom, i ona nije presedan u tom smislu. Stvarnost evropeizacije nikad nije u potpunosti odgovarala stvarnosti dogovorenih vrednosti. Ekonomska, društvena, politička stvarnost južne i istočne Evrope podseća na istorijske gubitke, ili propuste u modernizaciji koja je svoje naglo ubrzanje mogla dobiti nakon trenutka odluke, zahvaljujući saradnji sa evropskim institucijama, zapravo zahvaljujući solidarnosti nametnutoj Evropljanima koji proizvode bilo koju vrstu profita. Takve odluke obično su bile hrabre i dalekovidne.

EU, SAD i Britanski komonvelt i dalje su, s Japanom, razvijeniji deo sveta, bez obzira na mitove o novim gigantima BRIK i svima onima koje se nameću pridružiti ekonomijama brzog razvoja lišenog demokratskog pluralizma i vladavine prava. Demokratski i ekonomski standardi EU ishod su dugotrajnih istorijskih tokova. Institucije, kultura i običaji oblikovani su u kontinuitetu racionalizma, prosvetiteljstva, protestantske i kapitalističke etike, urbanizacije, industrijalizacije i uporne tehnološke inovacije. Južna i istočna Evropa zaostajale su u tom razvoju pod uticajem tradicionalnog feudalno-ruralnog društva, istočnog hrišćanstva i komunizma. Dugoročni dometi evropeizacije Srbije, posmatrani u svetlosti najoptimističnijih predviđanja, jesu da ona postane deo nekadašnje istočne Evrope.

Uloga kulturne tradicije u evropskoj integraciji merljiva je ekonomskim parametrima. Slično tome je ekonomski razvoj jedini pouzdan okvir kulturnog razvoja. Baltičke zemlje su se uspešno oporavljale od ekonomske krize zahvaljujući hanzeatskoj, stolecima negovanoj poslovnoj etici, kao i liberalnim reformama koje su proistekle i iz njihovog specifičnog resentimana sovjetske okupacije. U Grčkoj, koja je postala članica EEZ 1981, oseća se, takođe tradicionalna nespremnost društva da potrošnju prilagodi prihodima, i učestvuje u otplati dugova nagomilanih u izgradnji neodgovorne, obesne države blagostanja, koju su, u odsustvu političkog

centra, podržavali politički ekstremisti na levisi i klerikalnoj nacionalističkoj desnici. Nakon tri decenije zajedničkog iskustva EU i Grčke, upravo zbog ogromnih kulturnih razlika, nisu se uspeli razviti instrumenti uzajamnog razumevanja, i ta ekonomska šteta je obostrana, i nju je takođe moguće izraziti preciznim činjenicama. «Fridrih A. Hajek, koji je sredinom prošlog veka bio vezan za stub srama zbog svoje tvrdnje da postoji veza između totalitarizma i moderne države blagostanja, doživio je da vidi, pre svoje smrti 1992, kako se njegove ideje mnogo ozbiljnije shvataju - ne samo u političkom svetu, gde su konzervativne i centralno-desničarske stranke došle na vlast, već i u akademskim krugovima, gde je neoklasična ekonomija zadobio ogroman prestiž kao vodeća društvena nauka» (F. Fukujama). Nov talas političkog i ekonomskog levičarenja koji se u akademskim krugovima oseća nakon 2001, možda je samo još jedan simptom intelektualne insuficijencije u traganju za alternativama, ponekad sasvim fiktivnim načelima ekonomskih, time i političkih sloboda.

Totalitarne ideje i njihova realizacija u Srbiji počivale su na istovetnim društvenim i političkim slabostima. Obeshrabrile su individualizam, političku i ekonomsku inicijativu, ulaganje, štednju, razvoj, poverenje u institucije, kulturu ili u obrazovanje. U vulgarnom, postmarksističkom nacionalno-klerikalnom materijalizmu prekinuta je svaka sprega humanističkog obrazovanja i kapitalističkog odgoja.

Nacionalizacija, inflacije, ratovi i neredi učinili su privatnu svojinu, time i svaki individualni karakter, oblikom postojanja čija je budućnost u Srbiji neizvesna. U međuvremenu su uništena mala i srednja preduzeća, i osporene vrednosti lične inicijative, obrazovanja, vaspitanja i, same po sebi, porodice zasnovane na načelima odgovornosti i uzajamne solidarnosti. Vladavina prava kolabirala je pod partijskim patronatom i političkom korupcijom. Miloševićev režim prevazišao je vreme sopstvenog trajanja. U toku poslednjih deset godina uništena je svaka izvesnost političke alternative koja bi Srbiju vratila na glavni kolosek evropeizacije, na koji je, nakon Slovenije, uspela da se vrati Hrvatska, na koji namerava da se premesti i Crna Gora, evropeizacije koja bi se zasnivala na odgovornom i beskompromisnom političkom liderstvu, umesto na sprezi iznuđenih odluka u odnosima sa evropskim institucijama. Nedostatak javnog optimizma verovatno je i u osećanju, možda podsvesnom, da se do države «dobra» umesto do države «zla» ne može stići, ne samo sopstvenim snagama, nego ni sopstvenom inicijativom.

Ključaonica sa 27 brava

PIŠE: BOJANA OPRIJANILIĆ

«Srbiji je sada dozvoljen pogled kroz ključaonicu EU», zaključio je anonimni kolumnista jednog sajta nakon hapšenja Ratka Mladića, povodom ovdašnjih obećanja da će joj tada biti otvoren(liji) put u evropsku porodicu. Naime, posle Mladićevog privođenja Haškom sudu iz Unije je vrlo brzo poručeno, tačnije ponovljeno, da je to svakako važan uslov za kandidaturu, daljnje pregovore i prijem, Srbije, ali i da ne znači automatsku propusnicu u njene redove. Srbija je, dakle, napredovala ali njen veliki korak u saradnji sa Haškim tribunalom ne anulira sve druge uslove koje mora ispuniti kako bi otključala 27 brava i prešla visoki prag evropskih zahteva. Što se privođenja pravdi haških optuženika tiče, Evropa sigurno neće «zaturiti» predmet Gorana Hadžića čega su, naravno, svesne i srbijanske vlasti. No, taj se deo, kako izgleda, smatra lakšim u odnosu na druge zahteve obzirom na rokove koje vlasti u Beogradu prilično ambiciozno obećavaju srpskoj javnosti u vezi sa kandidaturom i pregovorima o članstvu. Podsetimo, predsednik Boris Tadić najpre je izrazio očekivanje da će do takvog približavanja Uniji doći do kraja godine ali je, nedavno, reterirao izjavom kako veruje da će kandidatura (i nada se on, datum pregovora za članstvo) biti na dnevnom redu početkom ili na poleće naredne, 2012. godine.

Zanimljivo je da se srbijanskom mnjenju uglavnom predočava na šta Srbija, odnosno, njene vlasti neće pristati u pogledu zahteva EU, a mnogo je manje objašnjenja i(li) pojašnjenja o konkretnim obavezama i zadacima koje mora ispuniti i na kojima se, doduše «puževim tempom», ipak, radi. Reč je o preduzimanju važnih sistemskih reformi, prilagođavanju zakonodavstva evropskim kriterijumima i ispunjavanju određenih političkih zahteva. Kad je reč o ovim potonjim, najbolnija tačka je, svakako, pitanje statusa ili odnosa Srbije sa Kosovom o čemu vlada prilična konfuzija, a čemu doprinose i kontroverzne informacije iz međunarodnih krugova. Podsetimo, izvestiteljka Evropskog parlamenta za Kosovo Ulrike Lunaček izjavila je, da će Srbija za dobijanje statusa kandidata za članstvo u EU morati učiniti mnogo više od hapšenja haških optuže- ▶

nika. "Razvijanje dobrih odnosa sa susednim, nezavisnim Kosovom biće takođe važno", rekla je Lunačkova. Ona je za novosadski Dnevnik naglasila da će, nakon dobijanja statusa kandidata, "što je moguće samo ako bude napretka u dijalogu Prištine i Beograda", Srbija morati ispuniti još više uslova na putu da postane članicom EU. Većina predstavnika u Evropskom parlamentu (EP), prema njenim rečima, smatra da ni status Kosova ni njegova podela ne mogu biti tema u dijalogu Beograda i Prištine. Dakle, veli ona, "niko u EU neće iskreno prihvatiti drugi Kipar, odnosno podeljenu zemlju s granicama koje nisu prihvatljive svima". Konačno, prilikom nedavnog boravka u srbijanskoj prestonici, pomoćnik državnog sekretara SAD Filip Gordon ocenio je da vrata Evropske unije nisu zatvorena za Srbiju, ali da se mora rešiti pitanje Kosova. "Srbija mora da reši pitanje s Kosovom, jer se u EU ne može primati nova članica koja ima nerešene odnose ili neusaglašenu granicu sa važnom susednom državom", rekao je Gordon. Na pitanje smatra li da priznanje nezavisnosti Kosova treba biti uslov Srbiji za pristupanje Uniji, Gordon je konstatovao da će "EU sama odlučiti da li je formalno diplomatsko priznanje Kosova uslov za pristupanje".

S druge strane, srbijanski vicepremijer Ivica Dačić kao najbolje rešenje pominje podelu Kosova, a predsednik Srbije Boris Tadić **smatra** da su sve opcije za trajno rešavanje tog pitanja dobrodošle, te se "ne treba iščuđavati ni pred idejom o podeli, budući da ona već dugo figurira u srpskoj javnosti". Međutim, ako je kompromis i mir u regionu, kako naglašavaju evropski dužnosnici, neophodan za približavanje EU onda je Dačićevo - Tadićevo varijanta nesumnjiv minus za težnje Srbije ka Uniji. Predsednik kosovske vlade Hašim Tači oštro je upozorio da "zvaničnici u Beogradu treba da prestanu sa izjavama o podeli Kosova", jer u suprotnom, kako je rekao, "zahtevi Prištine mogu biti veći nego što je nezavisnost Kosova". Što bi to moglo značiti razjasnio je kosovski politički analitičar Azem Vlasi koji je izjavio da na Kosovu "niko neće razgovarati o podeli teritorije jer bi nametanje ideje pripajanja severa Kosova Srbiji istovremeno otvorilo i pitanje podele Srbije", odnosno pripajanja Preševske doline Kosovu. "O toj ideji se, međutim, ne diskutuje, jer nije realna. Treba da shvatimo da je geopolitička karta Balkana, koja je nastala nakon raspada bivše Jugoslavije, konačna", rekao je Vlasi Radiju slobodna Evropa. Konačno, sredinom juna nemački diplomata Verner Hojer izjavio je u Beogradu da

je "jedan od preduslova za proširenje EU priznavanje teritorijalnog integriteta svih susednih država" i da su granice na Balkanu "realnost koju niko ne treba da dovodi u pitanje". Ali, Srbija tek treba da prizna tu činjenicu i konačno se i otvoreno suoči sa njom.

Restitucija ili "pamti pa vrati": Ovo "vruće" nedovršeno (kosovsko) političko pitanje zasenilo je, unekoliko, druge (takođe, velike) prepreke koje su uslov pridruživanja Srbije Uniji, ali nisu predmet političkih pregovora nego pravila koja svi pretendenti za članstvo moraju da ispune, usklađujući svoj zakonodavni sistem sa međunarodnim pravilima. Na ta se pravila u Srbiji tek povremeno ukazuje, uglavnom iz resornih institucija, na primer, Kancelarije za evropske integracije. Dakle, ono što EU očekuje od Srbije (osim pomenutih političkih pitanja), je isto ono što se traži i od ostalih kandidata za članstvo, a to je da se reformiše u državu u kojoj će biti prihvaćeni i poštovani zakoni prilagođeni evropskim standardima i u kojoj funkcionišu institucije sa stabilnom ekonomijom. Ukratko, službeni Beograd morao bi da smanji euforiju u obećanjima sve dok ne nađe način da zakonski i praktično reši probleme, u ovom trenutku prevashodno oko restitucije, borbe protiv korupcije i reforme sudstva. Ima toga još, ali pomenimo ovde najzahtevnija ili najprioritetnija pitanja o kojima se i najčešće govori.

Dokle se u ovom času stiglo u pogledu pomenutih zakona i u reformskim potezima države kao u i realizaciji preduzetih mera? Usvajanje Zakona o restituciji najavljeno je za jesen ove godine kao "prioritet pravne sigurnosti", ali je prvobitno ocenjeno da "država nema novca koji potražuju vlasnici imovine koja im je oduzeta". Inače, Vlada Srbije je krajem decembra 2010, napravila Akcioni plan za sticanje statusa kandidata kojim je predviđeno da Zakon o restituciji bude donet do juna ove godine. Potpredsednik Vlade Srbije Božidar Đelić najavio je da će ovaj propis, ipak biti prihvaćen na jesen. "Usvajanje zakona o restituciji deo je obaveza Srbije na putu evropskih integracija", naglasio je on i dodao da će Srbija "ispravljanjem nepravde prema bivšim vlasnicima postati građanska država koja poštuje privatnu svojinu, jer će to "biti čin ne samo obeštećenja bivših vlasnika nego i nacionalnog pomirenja".

Korupcija (p)ostala način života: Što se korupcije tiče, u 2010, Srbija je se uvrstila među najkorumpiranije zemlje Evrope, odnosno po tome je na neslavnom četvrtom mestu, iza BiH, Makedonije i Kosova. Na vrhu liste profesija podložnih korupciji nalaze se carina, zdravstvo i pravosuđe i delimično obra-

zovanje, a posebno je uzela maha u državnoj administraciji, policiji kao i svim ostalim institucijama odgovornim za izdavanje dozvola i odobrenja. "Korupcija u Srbiji je sistemska, postala je model ponašanja i način života, rada i razmišljanja i zbog toga je neophodno raditi na promeni sistema svesti, upozorila je nedavno direktorka Agencije za borbu protiv korupcije Zorana Marković. Ova Agencija počela je rad na donošenju nove strategije za borbu protiv korupcije u Srbiji, jer je prethodna iz 2005, prevaziđena u mnogim segmentima. U junu ove godine Skupština je usvojila jedan od suštinskih zakona za borbu protiv korupcije, Zakon o finansiranju stranaka čime je ispunila (u formalnom delu) jedan od uslova Evropske komisije za dobijanje pozitivnog mišljenja za status kandidata. Taj propis trebao bi učiniti dostupnijim javnosti ili transparentnijim rad i finansiranje stranaka. Mnogi poznavaoци funkcionisanja državnog i stranačkog života skeptični su, međutim, da će se to i dogoditi i ocenjuju da "niko ne treba imati iluziju da će Zakon o finansiranju političkih aktivnosti, uspeti da pokrije sve tokove novca koji prolaze kroz stranačke kase". Cilj je da se "isprati" bar ono što je vidljivo, a to su troškovi predizbornih kampanja i redovnog rada stranaka. "Neće biti nikakve stopostotne kontrole finansiranja političkih partija. To ne postoji ni u jednoj zemlji. Ideja je da se vidi iz kojih izvora se finansiraju predizborne kampanje, kao i od kog novca se plaća rad opštinskih odbora, nabavlja tehnika, izdvajaju plate za ljudstvo", tvrdi

PUSTE NADE ILI OSNOVANA OBEĆANJA?

Srbija bi, kaže Božidar Đelić, član Vlade zadužen za evropske integracije, mogla postati članica EU između 2016. i 2020 a ove godine planira da ispuniti gotovo 100 tačaka iz plana. Prema rečima Borisa Tadića Srbija od Unije ne traži poseban tretman, već isti onaj koji je dobila Hrvatska, koja je postala kandidat za članstvo u EU 2004. i odmah zatim joj je određen datum za početak pregovora. Tadić smatra da još treba provesti neke od ključnih reformi da bi se ispunila zahtevi Brisela za pridruženje Uniji, ali i da to ne stoji na putu početku pristupnih pregovora. "Mislim da Srbija, hapšenjem Ratka Mladica, sprovođenjem svih drugih reformi u sudskom sektoru, borbi protiv korupcije, restituciji, ispunjava sve obaveze", ocenio je za domaće medije srbijanski predsednik.

Đorđe Vuković iz CeSID, koji je učestvovao u pisanju ovog zakona. Sa druge strane, nevladina organizacija „Transparentnost Srbija“ ocenila je da će doneti zakon omogućiti efikasniju kontrolu i suzbijanje korupcije u strankama u šta, ruku na srce, malo ko veruje.

Pravosuđe "majka svih poglavlja": U zahtevanim reformama, da bi se ubrzao put ka Evropi, u Srbiji je, po svemu sudeći, najspornije pravosuđe. Gotovo je nemoguće sumirati kako tom "trećem stubu" vlasti ugraditi, nove ili stabilnije temelje: od donošenja adekvatnih procesnih i inih pravosudnih zakona, preko ispravljanja teških faulta u (re)izboru sudija i tužilaca pa do uspostavljanja dtrugačijih vrednosnih sistema u kom ne prolaze ni ovde, a kamoli u svetu tek "kozmetičke promene".

Od početka (ne)reizbor sudija i tužilaca (sproveden još u leto 2009), naišao je na otpor i proteste strukovnih organizacija, jer su mnogi "Justicijini poslenici" neobrazloženo ostali bez posla. Usledilo je oko 1500 žalbi sudija i tužilaca Ustavnom sudu, ali i ozbiljne primedbe Evropske komisije koja je zatražila preispitivanje tog procesa. Brojne prepiske sudsko - tužilačkih organizacija sa evropskim institucijama, te ozbiljne kritike važnih međunarodnih organizacija prevagnule su nad tvrdoglavošću domaćih pravosudnih "visokih dužnosnika" i rezultirale najavama ministarke pravde Snežane Malović da će postupak preispitivanja odluka o izboru sudija i tužilaca, "kao jedan od segmenata bitnih za pozitivno mišljenje Evropske komisije", biti gotov do septembra. Ona je, takođe, najavila da će tokom leta biti završena, a potom i usvojena dva najvažnija procesna zakona (novi Zakonik o krivičnom postupku i Zakon o parničnom postupku). Novim paragrafima trebala bi se osigurati veća efikasnost sudskog postupanja koja će trajanje suđenja svesti na razuman rok u skladu sa evropskim standardima - krivični postupak na godinu dana, a parnični na dve godine.

"Najveći broj uslova je bio u poglavlju pravosuđa i osnovnih prava. Iz današnje perspektive jasno nam je da je poglavlje pravosuđa majka svih poglavlja i apsolutno najvažnije za zemlje iz regiona, i Srbiji sve to predstoji", izjavila je nedavno za Blic Vesna Pusić, predsednica Nacionalnog odbora hrvatskog Sabora zadužena za praćenje pregovora o pristupanju Hrvatske Evropskoj uniji. "Iz hrvatskog iskustva mogu da kažem da je na evropskom putu najbolje voditi se primerom zemlje koja je poslednja prošla ceo proces priključenja EU, a u slučaju Srbije, to je Hrvatska. Za Srbiju će važiti ▶

sve obaveze koje su važile za Hrvatsku, možda i više od toga. Niko pre nas nije imao tzv. benchmarkse (merila, osnovne uslove) ni za otvaranje ni za zatvaranje pregovora, niko nije imao poglavlje pravosuđa i osnovnih prava, koje se pokazalo kao ključno", navela je ona.

Ekspertske misije EU, naravno, nikom ne veruju "na lepe oči" pa na terenu i u praksi proveravaju tačnost odgovora na upućene upitnike. U februaru ove godine tako su razgovarali sa sudijama, tužiocima i predsednicima sudova, policajcima, a u septembru će doneti konačnu odluku i mišljenje o funkcionisanju domaćeg pravosudnog sistema bez obzira na eventualno novodonete paragrafe. Između ostalog, analiziraju se pojedinačni sudski slučajevi, od policijske akcije, preko postupanja tužilaštva, do konačne odluke suda, te međusobna saradnja policije, tužilaštva i sudstva kao i kako se doneti zakoni primenjuju u praksi.

Ljudska prava i vulgarni nacionalizam: Poštovanje ljudskih prava, svakako je među prvim uslovima za kandidaturu i članstvo u EU. "Aktivisti u zaštiti ljudskih prava su i dalje najugroženiji, fizički i verbalno, kada se govori o civilnom društvu Srbije. U zaštiti prava manjina Srbija beleži dobar napredak imajući pre svega u vidu izbore i osnivanje nacionalnih saveta manjina, ali su istaknuti česti etnički i unutar-etnički sukobi u Sandžaku i izuzetno loš socijalni i materijalni položaj Roma", deo je prošlogodišnjeg izveštaja Evropske komisije o napretku Srbije u procesu evropske integracije. Po oceni Vojina Dimitrijevića, eksperta za međunarodno pravo, u Srbiji se ljudska prava poštuju mnogo više nego ranije, ali su nejednako razvijena. Zanimljivo su ekonomska i socijalna prava svih manjina, a pod manjinama se ne podrazumevaju samo nacionalne i verske, nego i sve one grupe ljudi koje nisu dominantne, a koje su žrtve terora većine, predrasuda i ravnodušnosti vlasti, rekao je on za list Danas. Sve u svemu, veliko siromaštvo ugrožava stvarno uživanje ljudskih prava i zbog njega ljudi sve češće pristaju na korupciju i poniženja a osnovno izvoriste problema je nasleđe iz ratova i političkih sukoba tokom devedesetih godina, koje se „teško leči". Suočeni sa ekonomskim teškoćama, delovi političkih elita huškaju ljude na druge i drugačije, a vulgarni nacionalizam je pokriće za korupciju, ukazuje Dimitrijević.

Ljudska prava u našoj zemlji smatraju se, nažalost, luksuzom koji moramo da poštujemo radi inostranstva, Evropske unije i kredita. Ali tek kad to postane normalan, uobičajeni život, možemo se svrstati u civilizovan svet. Sa člankom kartom u EU ili bez nje. Svejedno

Dejtonska Bosna ne može u EU

PIŠU: MATJA STOJANOVIĆ I SNEŽANA ČONGRADIN

-Boris Tadić ne daje sve od sebe kako bi se suprotstavio nacionalističkim snagama u Srbiji, koje su štitile Mladića (i druge) i koje nastavljaju da rade na ostvarenju teritorijalnih težnji u Bosni i Hercegovini, kao i na Kosovu. Projekat velike Srbije nije mrtav, i o tome bi trebalo da pitate predsednika Tadića. Ne bih da pričam u njegovo ime. Ja nisam za to da se izvinjenje Srbije Kosovu postavlja kao preduslov, baš kao što bih voleo da Srbija nedvosmisleno prizna etničko čišćenje, proterivanja i zločine koje je počinila na Kosovu - ocenjuje u intervjuu za Helsinšku povelju, Danijel Server, profesor ekspert za Balkan sa vašingtonskog Johns Hopkins instituta.

Povelja: Prema vašem mišljenju, EU ne bi trebalo da pomaže Tadiću i njegovoj DS, da dođu do pobede na sledećim izborima, koji uskoro slede. Takođe ste rekli da bi EU trebalo da zauzme čvršći stav, nastavi politiku uslovljavanja i insistira na ispunjavanju kriterijuma, bez obzira na to ko je na vlasti u Srbiji. Da li se iz toga može zaključiti da se politika aktuelnog predsednika Borisa Tadića i njegove partije ne razlikuje mnogo, u poređenju sa drugim partijama u Srbiji?

Server: Ne, uopšte ne. To je pogrešan zaključak. Tadić i Demokratska stranka očigledno čine veliki napor da kvalifikuju Srbiju za EU što je pre moguće. Sumnjam da bi bilo koja druga partija radila to tako dobro. Ipak, ne bi trebalo zbog njih spuštati kriterijume - ukoliko želite da postanete član kluba, potrebno je da se kvalifikujete.

***Kakvu reputaciju ima predsednik Boris Tadić u međunarodnoj zajednici? O tome se mogu čuti suprotstavljena mišljenja. S jedne strane, međunarodna zajednica pozdravlja hapšenje i transfer Ratka Mladića u Hag, a s druge, optužuje Srbiju da je sakrivala bivšeg begunca gotovo celu deceniju. Veći deo tog vremena Boris Tadić obavljao je najviše državne funkcije, od čega sedam godina na poziciji predsednika Srbije.**

-Dobro ste opisali ambivalentnost međunarodne zajednice. Predsednik Tadić je veoma cenjen u međunarodnoj zajednici, i to ne samo zbog hapše-

nja Mladića, već i zbog jasne težnje ka demokratiji i članstvu u EU. Istovremeno, čini se kao da ne daje sve od sebe kako bi se suprotstavio nacionalističkim snagama u Srbiji, koje su štitile Mladića (i druge) i koje nastavljaju da rade na ostvarenju teritorijalnih težnji u Bosni i Hercegovini, kao i na Kosovu. Njegovo nepojavljivanje na nedavnom regionalnom sastanku u Poljskoj – zbog toga što je predsednica Kosova trebalo da bude tamo tretirana kao i ostali učesnici – razočaraće mnoge njegove fanove iz Evrope i Sjedinjenih Država.

***Poruke koje međunarodna zajednica i kosovske vlasti šalju srpskoj zajednici na Kosovu, slične su onima koje centralna vlast u BiH i EU šalju građanima Republike Srpske – da bi Prištinu i Sarajevo trebalo da prihvate kao svoje glavne gradove. Da li te specijalne veze koje održavaju Beograd i Banjaluka, kao i zahtevi za podelu Kosova, pokazuju da Srbija još uvek gaji teritorijalne pretenzije prema RS i severu Kosova? Da li je, prema vašem mišljenju, projekat velike Srbije mrtav? Ako mislite da to nije slučaj, da li onda taj projekat primenjuje na neki način i sam Boris Tadić?**

-Projekat velike Srbije nije mrtav, ali se danas ostvaruje mirnim sredstvima, kako u Bosni tako i na Kosovu, što predstavlja značajnu razliku. Problematično u vezama Beograda sa Banjalukom i severnim Kosovom je to što one predstavljaju okove koji Srbiju udaljavaju od EU (iako su pojedine od tih veza legitimne i trebalo bi ih održavati). Srbiju bi trebalo osloboditi onih veza koje su neregularne, kako bi postala ozbiljan kandidat za EU. Trebalo bi da pitate predsednika Tadića šta misli o tome. Ne bih ja da pričam u njegovo ime.

***Izjavili ste da će Srbija morati da prizna nezavisnost Kosova, onog trenutka kada dođe do tačke ulaska u EU, i da bi trebalo da na nedvosmislen način pripremi građane za tu činjenicu. Da li je to priznanje moguće pre pravog pomirenja između dve strane, koje bi moralo da obuhvati izvinjenje Srbije za etničko čišćenje, proterivanja i najozbiljnije zločine, što je sve i dovelo do toga da Kosovo proglasi nezavisnost?**

-Mislim da je priznanje moguće kad god to Beograd bude pozeleo. Ja nisam za to da se izvinjenje

postavlja kao preduslov, baš kao što bih voleo da Srbija nedvosmisleno prizna etničko čišćenje, proterivanja i zločine. Takođe, voleo bih da vidim kako Kosovo preuzima odgovornost za zločine počinjene tokom rata, na njihovoj strani. Čak i pre formalnog diplomatskog priznanja, Srbija bi trebalo da prihvati vlasti u Prištini kao legitimnu, demokratski izabranu vladu, bez obzira na status Kosova. Tako nešto je već sadržano u dijalogu Beograda i Prištine. Bilo bi dobro kada bi Srbija to učinila još eksplicitnije, sastankom dva predsednika (Srbije i Kosova).

***Da li je, prema vašem mišljenju, međunarodna zajednica morala biti svesna da bi Srbija mogla da nametne ideju podele Kosova, i to na samom početku dijaloga?**

-Da, već je dugo jasno da Srbija teži podeli Kosova, ali ne uspeva da nametne tu ideju. Ostaje joj jedino da zahteva. Prištinske vlasti će govoriti "ne", jer nemaju način da spreče da podela Kosova podgreje iredentistička očekivanja u Preševu, Makedoniji i Bosni.

***Albin Kurti, opozicioni lider sa Kosova, nedavno je izjavio da mogućnost da će Kosovo, jednog dana, ujediniti sa Albanijom, nije isključena, i da bi, u tom slučaju, to pitanje moralo biti rešeno na referendumu. Istovremeno, iz RS se mogu čuti glasovi koji govore da bi i tamo trebalo raspisati referendum za nezavisnost tog entiteta. Da li bi to onda moglo da znači da bi, na kraju, stare ideje o velikoj Srbiji i velikoj Albaniji ipak mogle da doprinesu razrešenju balkanskog pitanja?**

-Ne bih rekao. To su ideje čije vreme nikad neće doći. Ja sam stvarno uveren da, kada bi se referendum održao u celoj Bosni, o tome da li bi ta zemlja trebalo da ostane jedinstvena i postane članica Evropske unije, bio uspešan. Ne vidim zbog čega bi se o jednom takvom pitanju odlučivalo samo u RS. Isto tako, siguran sam da referendum koji bi se održao u Albaniji i na Kosovu, o tome da li bi dve zemlje trebalo da se ujedine i uspostave glavni grad u Prištini (istorijskoj prestonici Velike Albanije), odričući se pri tom nada za priključenje EU, ne bi bio uspešan. I to je onda pravi izbor: Bosanci ulaze u Evropsku uniju isključivo ako ostanu jedinstvena država; Albanci postaju članovi samo ukoliko ostanu u dve

odvojene države.

***Do sada, međunarodna zajednica nije poslala jasnu poruku ministru unutrašnjih poslova Ivici Dačiću, da je podela Kosova nemoguće rešenje. Šta vi mislite, zbog čega je to tako?**

-To bi trebalo da pitate one koji propuštaju da pošalju takvu poruku, iako mogu da zamislim da u međunarodnoj zajednici postoje i oni koji ne razumeju rizike koje donosi podela Kosova, kao što se čini da Dačić ne shvata da bi, šta god Srbija dobila na severnom Kosovu, Kosovari očekivali da dobi-ju slično na jugu Srbije. Da li je on sam spreman da napravi takav dil?

***Kritikovali ste Ketrin Ešton zbog toga što je napravila "dil" sa Miloradom Dodikom, koji je doveo do odlaganja (ne i otkazivanja) referenduma u RS. Zbog čega EU ne načini odlučnije koruke u rešavanju problema u Bosni, ili čak sankcioniše predsednika RS?**

-Opet, moraćete da pitate one koji su za to odgovorni. Ja mislim da previše Evropljana veruje da mogu da "srede" Dodika. Verovatnije je, međutim, da će on da "sredi" njih. On je pametan i lukav političar, koji svoju budućnost vidi u Republici Srpskoj koja je u najmanju ruku u potpunosti autonoma, ako ne i nezavisna.

***Za politiku Borisa Tadića prema BiH bi se moglo reći da je dvosmislena i hipokritična. Istovremeno, ne možemo čuti nijednog zvaničnika iz međunarodne zajednice, koji bi u javnosti osudio Tadića zbog toga. Šta mislite, zbog čega je to tako, i šta je, prema vašem mišljenju konačni cilj Tadićeve politike prema Bosni?**

-To pitanje bi trebalo da postavite predsedniku Srbije. Ja bih rekao da se Srbija zalaže za "celovitu Bosnu", ali da je tu reč o dejtonskoj Bosni, koja

se ne može kvalifikovati za članstvo u EU. Radije bih da vidim Bosnu koja je sposobna da se kvalifikuje za člana Unije, što bi moralo da obuhvati i izmene i dopune Dejtonskog ustava.

***Do koje mere je, prema vašem mišljenju, Dodik nezavisan u odnosu na Vladu Srbije, kada je donošenje odluka u pitanju? Odnosno, do koje mere je, u praksi, njegova vlada u ulozi filijale srpske vlade?**

-Rekao bih da je on poprilično slobodan, da vlada onako kako želi unutar Bosne. Ipak, mislim da će ga Srbija sprečiti da proglasi nezavisnost RS, jer bi to stavilo Beograd u nemoguću poziciju: priznati Banjaluku i odustati od nade za članstvo u EU, ili ne priznati i izgubiti političku podršku unutar Srbije.

***Da li i u Beogradu pronalazite sagovornike, kada je reč o ljudima iz vladajućih struktura, i zbog čega nećete posetiti i glavni grad Srbije, kada već putujete u Prištinu i Sarajevo?**

-Iskreno, pozvali su me da posetim Prištinu i Sarajevo, ali ne i Beograd gde imam puno prijatelja, kako u, tako i izvan vlasti. Nadao sam se da ću posetiti i Beograd, ali to će ipak biti slučaj nekom drugom prilikom. Nadam se da u Srbiji nisu zaboravili da sam ja pružao glasnu podršku Otporu, CESID i nenasilnom otporu Slobodanu Miloševiću, od samog početka - do te mere da su jedne noći tri zamenika premijera Srbije izašli na RTS, tokom večernjih vesti, tvrdeći da su otkrili strogo poverljivu zaveru CIA da se svrgne Milošević. Ispostavilo se da su dokumenta kojima su tada mahali zapravo bile javno izrečene izjave koje sam dao nekoliko nedelja ranije pred Kongresom, koje su oni preuzeli sa interneta. Ne bi trebalo brkati "iskrene razlike" (u mišljenjima) sa problemima koji nastaju kao rezultat nedostatka prisnosti i prijateljstva. Srbija je značajno napredovala u poslednjih deset godina. Nadam se da će učiniti još više u narednih deset. Da bi to i ostvario, Beograd će morati da uspostavi "dobrosusedske odnose" sa Kosovom, i obezbedi da Bosna ostane celovita država na putu ka članstvu u EU. Ništa od toga neće biti lako, ali obe stvari su nužne, kako bi sama Srbija postala članica Evropske unije.

Kultura zaborava - post scriptum

PIŠE: LATINKA PEROVIĆ

Tekst pod naslovom „Kultura zaborava“ objavljen je na stranicama beogradskog *Ekonomist magazina* 9. maja 2005. godine. Povod mu je bila destogodišnjica smrti Milovana Đilasa, ali je zapravo proizašao iz nastojanja Centra „Milovan Đilas“ – kojeg je doslovno oličavao jedan od najboljih poznavalaca dela Milovana Đilasa i njegov lični prijatelj, literatni Desimir Tošić – da dela Milovana Đilasa počnu da se objavljuju, proučavaju i tumače i u našoj sredini. Bio je to izraz nepristajanja na zaborav, ali i na političko i ideološko pojednostavljivanje jedne od najznačajnijih ličnosti u istoriji misli i kulture južnoslovenskih naroda.

U veoma uskom krugu oko Centra odnos prema Milovanu Đilasu i poslednjim godinama njegovog života, a posle smrti prema njegovom delu, smatran je važnim pokazateljem intelektualne i političke zrelosti naše sredine da razume istorijsko vreme na prelazu XX u XI vek i definiše svoju orijentaciju u skladu sa duhom tog vremena. Za Desimira Tošića koji se posle pedesetgodišnje emigracije vratio u zemlju, bilo je, na primer, indikativno da ni vlast ni opozicija nisu osećali potrebu da se „u trenucima promena koje su se valjale još od 1986, obrate Milovanu Đilasu za mišljenje i savet, da ga pozovu da učestvuje neposrednije u raspletu državne i, posebno nacionalne srpske i jugoslovenske krize“. Kao i da je vlast tek 1990, dopustila da se objavljuju njegove knjige koje su već davno objavljene u svetu, i od kojih su neke, kao *Nova klasa*, već bile kulturne. Pogotovo je bio indikativan odnos opozicije prema Milovanu Đilasu: samo ga je jedna opoziciona stranka pozvala da prisustvuje njenoj osnivačkoj skupštini, i to uz prekor. Kakvu alternativu ukidanju političkog monopola Komunističke partije nagoveštava takav odnos prema Milovanu Đilasu?

U suštini, Milovan Đilas je – i kad više nije bilo Tita, ni Komunističke partije, ni Sovjetskog Saveza – nastavio da živi, to jest da misli, u osami. Posmatrao je promene koje su posle 1989. godine zahvatile svet, ali se ponovo, kao i ranih pedesetih godina XX veka, našao u diskusiji više „sa samim sobom nego sa ostalima“. Oglašavao se, jer nikada nije pristao na intelektualnu smrt, ali bez pretenzije i bez iluzije da može da utiče. Ako ga je sve do svog kolapsa zaokupljivao komunizam, njegova je preokupacija posle 1983. godine postao *haos antikomunizma*.

Milovan Đilas se nije dao upotrebiti, ali ne samo zbog snažnog osećanja časti. *Intelektualni revolucionar*, kako je sebe video, on je ostao kritičan prema postkomunističkom dobu, naročito svestan snage istorijske inercije koja čini da se sve, svesno i nesvesno, menja, da se ne bi ništa promenilo: „Ja, u stvari, nijesam bio, niti sam danas antikomunista u hladnoratovskom, ideologizovanom smislu: ja sam, jednostavno, kritičar komunizma, bez ogorčenja i mržnje“.

Odbacujući nacionalizam kao alternativu komunizmu, Milovan Đilas je iz svoje intelektualne osame podsećao: „Ne postoji nebeski narod“. To je od polovine osamdesetih godina, kada se pod vidom oslobađanja od komunističkog totalitarizma govorilo jednim glasom, *glasom naroda*, bilo rizično. Ali, za razliku od drugih kritičara komunizma u svojoj sredini, Milovan Đilas je već odavno živeo onako kako je mislio: kao autonomna ličnost koja se otela ideologiji i našla, najpre neosveščeno, a zatim svesno, na tragu alternative, podjednako kritična prema komunizmu i nacionalizmu. Za njega koji je ranih pedesetih godina odbio da laže „za svoju partiju“ bilo je prirodno da 1990, kaže: „Neću da lažem za svoj narod“.

Po tome je Milovan Đilas jedinstven. Bilo je potrebno da istorija opiše svoj puni krug - diktatura, revolucija, komunizam, antikomunizam - da i Milovan Đilas dođe na svoju suštinu. U različitom odnosu prema njegovoj ulozi u komunističkom pokretu južno-slovenskih naroda, pa i međunarodnom komunističkom pokretu, ogleda se različito razumevanje same te suštine.

U savremenom srpskom društvu koje je još ideologizovano, u raljama antikomunizma i nacionalizma, Milovan Đilas se još ne vidi, pre svega kao neko ko je rano nagovestio alternativu ne samo komunističkom društvu, nego i društvu koje je u jednoj istorijskoj epohi iznedrilo komunizam kao efikasnu alternativu. Za savremenike, taj nagoveštaj je viđen kao čin lične pobune: veličina žrtve zaklonila je i još uvek zaklanja sadržaj ideja. Za istoričare, Milovan Đilas je važno poglavlje istorije jednog dugog i dramatičnog procesa od univerzalnog značaja. Bez rekonstrukcije tog procesa svaki pokušaj ocene pojave Milovana Đilasa vodi u istorijsku i teorijsku improvizaciju.

O Milovanu Đilasu je mnogo pisano, a i on sam je mnogo pisao. Uz mnoga sporna pitanja postoji jedno od kome već više od pola veka vlada nepodeljena saglasnost između njega i brojnih autora o njemu. Sukob Staljina sa Titom 1948. godine uzima se kao daleki nagoveštaj alternative ideološkom i političkom monopolu komunističke partije. „Bio sam“, kaže Đilas, 'staljinist' - kako su komunisti u to vreme bili. I da nije bilo sukoba sa Sovjetskim Savezom, ja bih ostao staljinist sve to XX kongresa partije (SSSR)“. To jest, do 'tajnog referata' N.S. Hruščova, koji je razobličavao Staljinov kult i zločine koji su u njegovoj senci počinjeni. Te dve pobune su povezane. Dobar poznavalac jugoslovenskih prostora i dela Milovana Đilasa, američki publicista S.L. Sulzberger 1968. godine je pisao: „Jedina pobuna protiv Staljina bila je Titova, a jedina ozbiljna pobuna protiv Tita bila je Đilasova“.

U suženoj političkoj, pa i istorijskoj perspektivi gubi se iz vida da su se 1948, odnosno 1954. godi-

ne, unutar komunističkog pokreta otvorile podele koje su starije od komunističke ideologije i koje i samu tu ideologiju objašnjavaju. U tom smislu ima se šta naučiti od istoričnog Milovana Đilasa. „Sa stanovišta vlasti“, pisao je, „Tito je bio u pravu. Sa stanovišta ideje, ja sam bio više u pravu. Jesam odstupio od partijskih normi koje su vladale, ali mislim da je Tito odstupio od ideje. U ideji komunističkog, sem diktature ima i drugih strana - a ideja je humanitarna, osobađajuća, sveljudska, inače u komunizmu ne bi bilo jeresi“.

Sukob između Milovana Đilasa i Josipa Broza Tita izražava jednu temeljnu protivurečnost društva kakvo je bilo jugoslovensko posle Drugog svet-skog rata: siromašno, bez demokratskih tradicija, sa prigušenim nacionalizmima. Kako u takvom društvu uspostaviti sklad između potrebe razvoja i principa slobode? Posebno, kako to učiniti u blokovski podeljenom svetu, u hladnom ratu?

Sovjetski Savez je, sve do pomirenja sa Jugoslavijom 1956. godine, i Tita i Đilasa video kao svoje ideološke protivnike. A zatim je Titov odnos prema Đilasu podignut na nivo merila za procenu Titove ideološke pravovernosti, uz imanentne vojne i političke pretenzije.

Zapad je bio zainteresovan za širenje pukotine koju je u komunističkom monolitu stvorio sukob Staljina i Tita. Podržavao je Đilasovu kritiku komunističke ideologije i trasiranje liberalne alternative u Jugoslaviji. U isto vreme, u Titu je video činioca mira i nosioca emancipacije jedne balkanske države. Jednom rečju, to je pragmatizam. Ili, kako je to rečeno u jednoj od najboljih studija o Milovanu Đilasu, koju je objavila Crnogorska akademija nauka i umjetnosti - „Tito je za njih bio neuporedivo važniji od Đilasa“. Ta se percepcija ovih dveju ličnosti nije do danas promenila. Njihova težišta su različita. Sa stanovišta pragme, ona su više kompatibilna nego suprotna. Čoveku su potrebni i razvoj i sloboda, to jest društvo koje omogućuje i jedno i drugo.

Deset godina od smrti Milovana Đilasa**Kultura zaborava**

U jednom od svojih poslednjih spisa, „Haosu postkomunističkog razdoblja“, Milovan Đilas je rekao: „Bilo da je reč o idejama, o političkim pokretima i vođama, na kraju svi dođu na svoju suštinu, ma koliko se upinjali da tu suštinu sakriju i polepšaju, ma koliko, štaviše, u nju verovali“.

Ovoj neizbežnosti ne izmiče ni sam Milovan Đilas. Na kakvu suštinu, dakle, on dolazi posle deset godina od svoje smrti? Godina koje nikako nisu bile obične za zemlju u kojoj je živio, tamnovao, ratovao, upravljao i pisao? Godina u kojima je i sve ostalo došlo na svoju suštinu: ideje, pokreti i vođe?

Deceniju i po pre svoje smrti, Milovan Đilas je definisao sebe: „Nisam ni komunista ni antikomunista. Ja sam slobodna ličnost koja kritikuje ono što po njenom mišljenju treba kritikovati. I, štaviše, verujem da sam ostao revolucionar... U jednom nedemokratskom sistemu najrevolucionarnije je biti za slobodu“.

Doista, ideja slobode je ona permanencija u kojoj se kristalizovala trodimenzionalna pojava zvana Milovan Đilas: revolucionar, pisac i mislilac.

Kao revolucionar, Milovan Đilas će još dugo deliti sudbinu revolucije čiji je jedan od vođa sam bio. Po njemu, specifičnost jugoslovenske revolucije leži u činjenici da je ona bila „nerazdvojni splet ustanka protiv okupatora i građanskog rata: građanski rat u ratu protiv zavojevača“. Na ovaj ili onaj način, svi protivnici komunista svrstali su se „na stranu okupacionih vojski“. Tok rata naveo je zapadne saveznike da jugoslovenske komuniste, „kao najjaču ratujuću silu“, prihvate za svoje saveznike.

Slavni ruski revolucionar Petar Aleksejevič Kropotkin upozoravao je Lenjina da se suzdržava od prekomernog revolucionarnog nasilja. Kontrarevolucija je, po njemu, neizbežna reakcija na to nasilje, i

tek kad se ona istutnji nastupa ravnoteža.

Sa pozicija kontrarevolucije, Milovan Đilas će uvek biti onaj protivnik koji u borbi sa njom nije birao sredstva. U neku ruku, nije ni logično očekivati milost za Milovana Đilasa, kad ga je njegova vlastita revolucija proglasila izdajnikom. U odnosu i prema jednoj i prema drugoj, sam Milovan Đilas bio je savršeno spokojan. Njegov život i njegovo delo odaju čoveka koji je u sebi već odavno ostvario onu ravnotežu do koje istorijski proces tek treba da dovede.

Nikada se Milovan Đilas nije odrekao revolucije: ne u smislu metoda, već u smislu mišljenja. On je bio izdanak ovdašnje levice koja je kroz čitavu svoju istoriju ostala privržena idealima slobode, jednakosti i bratstva. Nije ona našla komunizam, komunizam je našao nju: „Izveli smo prve demonstracije protiv diktature, grupisali i opredelili bez partije: komunisti bez partije i teorije. Iz razorenog političkog života u kome je pre diktature vegetirala poluilegalna Komunistička partija, nicala su mlade snage, rešene na stradanje i bespoštednu borbu...“

Tek u tamnicama čija je vrata režim širom otvorio za njih, usijano isterivanje čistoće - kako u marksističkoj teoriji, tako i u ličnim razumevanjima teorije - trajalo je bez prestanka. Tu, „na robiji, ona je dobijala najtvrđe, najdoslednije, najnepomirljivije forme“.

Milovan Đilas je savremenik jedne ostvarene revolucije koje je bila model revolucija u XX veku. Slavenofilska, posebno prorуска osećanja u Srbiji, uticala su na emotivnu vezanost njegove generacije za ideje, organizaciju i vođe u Rusiji. I Đilasova pobuna je došla iznutra, iz revolucije, kad je ona dobila lice vlasti nad idejama i stvarima, ljudima i narodima.

Milovan Đilas kao revolucionar, zajedno sa tragizmom čitave jedne herojske generacije, tek čeka svoje mesto u istoriji. Na putu ka tom mestu stoji kao prepreka aktuelni antikomunizam koji je amalgamisao razne tendencije: kontrarevolucionarne, kleronacionalističke, fašističke, staljinističke. On falsifikuje istoriju najviše tako što je vulgarno pojednostavljuje.

Naročitu boju aktuelnom antikomunizmu daju bivši članovi Partije: njeni visoki dužnosnici, stipendisti, nosioci odlikovanja, prestižnih nagrada i priznanja partijske države. Jedni od njih tvrde da su u proteklih pedeset godina bili u zabludi, drugi da su trpeli teror.

Zbog toga treba da su, u trenutku nenadanog sloma komunizma, njihove majstorske radionice, za razliku od Đilasove, bile prazne. Oni će, valjda, u narednih 50 godina, prosvetljeni i oslobođeni, tek pokazati šta znaju i umeju. Upravo oni u Milovanu Đilasu vide neoprostiv dokaz da se, dakako uz određenu cenu, moglo i drugačije. Ljudski je to: niko ne voli svedoke svog poniženja.

Milovan Đilas je bio pisac. Možda će ta njegova osnovna vokacija i biti polazište budućih istoričara u traganju za objašnjenjem njegove jedinstvene pojave. U svakom slučaju, on na ovom prostoru nije jedini stvaralac koji je potiskivao svoju osnovnu vokaciju da bi mogao da služi opštem dobru, šta god to značilo. U agrarnom i siromašnom narodu koji je u dva veka svoje moderne istorije deset puta ratovao, čije je društvo ostalo predmodernom, intelektualne elite bile su po definiciji slabe, a morale su na sebe preuzeti i teret stvaranja države.

Milovan Đilas nije takođe jedini stvaralac kome je, kad se jednom vratio svojoj osnovnoj vokaciji, najviše smetalo baš to služenje opštem dobru. U eseju *Literatura kao kazna* (1975) on kaže: „Ja sam morao i još uvek moram da ćutim o svojim književnim motivima i da rukopise, prekucane potajno u više primeraka, sakrivam na različitim mestima, pa i da ih u zemlju zakopavam... Morao sam da obijam pragove za svoje rukopise zaplenjene iz trenutnog kaprica i postojanog nastojanja da me duhovno umore. I dan danas sam pisac neobjavljen u vlastitoj zemlji: ja znam gde je i šta je moja domovina, ali ja sam ustvari iz nje izgnan - zabranom onog što jesam i čim živim“.

U protekloj deceniji književno delo Milovana Đilasa savladalo je vlastitu potisnutost, ali njegova celina još ni iz daleka nije ugledala svetlost dana. Ako za to i ne postoje više političke prepreke, u našim predrasudama i siromaštvu, u našem neradu i nemarku još uvek žive one duboke inercije na kojima počiva čitava jedna kultura - kultura zaborava.

Najzad, u sredini nesklonoj mišljenju, Milovan Đilas je bio mislilac. Upravo to ga je učinilo univerzalnim: ne samo srpskim i crnogorskim, poljskim i slovenačkim, već i evropskim i svetskim čovekom. U središtu njegove misli je komunizam kao pojava koja je obeležila XX vek. O tom aspektu Đilasove pojave još uvek se više sudi na osnovu neposrednog efekta koji je imala njegova kritika komunizma, nego na osnovu temeljnog proučavanja tog aspekta. U ovoj prilici jedva je moguće i ovlaš uka-

zati na karakteristike te misli.

Milovan Đilas je prvi ukazao na razliku između Marksa i ostalih utopista. Marksizam je utopija celovito obrazložena i zasnovana na nužnostima naučno-industrijskog razvitka. Sa Lenjinovom partijom on je postao instrumentom stvaranja savršenog društva i novog čoveka. U totalitarnom karakteru komunističke ideologije sadržana je nemogućnost promene: „u jabuci crv“. To je i dovelo do njegovog sloma. Danas, kada je car go, sve ovo izgleda veoma prosto. Ali, Đilas je, kako sam kaže, do toga došao u svojim „dugogodišnjim, često mučnim i dvoumnim razmišljanjima o komunizmu“.

Za Milovana Đilasa sukob Jugoslavije sa Sovjetskim Savezom 1948. godine nije imao odlučujući značaj za globalne odnose: Jugoslavije je bila mala zemlja. Ali je imao „epohalni značaj“ za komunizam kao svetski sistem, označivši početak njegovog kraja: primer Jugoslavije sledile su i druge komunističke partije.

Dva meseca pre Staljinove smrti, Milovan Đilas je u Beogradu pokrenuo časopis *Nova misao*: nova, ne u odnosu na onu koja je vladala pre 1945. godine, već na onu koja je te godine zavladała. A samo šest meseci posle Staljinove smrti, on u istom časopisu postavlja dijagnozu: nije reč o „kultu ličnosti“, već o sistemu. Milovan Đilas je bio onaj koji je povukao liniju podele u jugoslovenskom komunističkom pokretu, koja će trajati u svim decenijama posle 1954. godine i, uz mnogo pokušaja, neće biti prevladana.

Kakav značaj ima danas misao Milovana Đilasa o komunizmu? Delom, zajedno sa samim komunizmom ona pripada istoriji, a delom, u postkomunizmu ona je veoma aktuelna. U nekim delovima, na primer, u pitanju redosleda političkog i ekonomskog činioca kao uzroka sloma komunizma, ona je otvorena za raspravu.

Milovan Đilas je govorio o pustoši koju komunizam ostavlja u svim komunističkim zemljama (sloboda, ljudska prava), ali i o nekim tekovinama (industrijalizacija, kulturni uspon masa). Isključivao je građanske ratove u postkomunizmu. Takvi ma nije smatrao ni ratove u bivšem Sovjetskom Savezu. Ni u bivšoj Jugoslaviji: „Oni su, na primer, u Bosni vremenska improvizacija sa kratkoročnim ciljevima. Oni izražavaju tradicionalni i nelegitimni način ratovanja u tim prostorima, motivisani su mitskim i nekritičkim shvatanjima svoje istorije: napola vojno-politička šovinistička organizaci-

ja, napola nasleđena balkanska hajdučija“.

Vreme je potvrdilo i njegova predviđanja o usponu nacionalizma u svim bivšim komunističkim zemljama, ali i ona da će razvoj u svakoj od njih imati svoje specifičnosti. Kako su samo precizna ta predviđanja: „Za Češku je verovatan miran demokratski razvitak i uključivanje u Evropu. Takve tendencije su snažne i u Poljskoj i u Mađarskoj, mada ni u jednoj ni u drugoj nisu prevladane pretenzije za reviziju granica ili, bar, za 'autonomiju' svojih sunarodnika u susednim zemljama: u Poljskoj obnavlja se antisemitizam, iako Jevreja u njoj takoreći nema. U Rumunije je kretanje ka Evropi i evropskim modelima sporije, a ona pretenduje na Moldaviju, odnosno na državnu posebnost svoje narodnosti u njoj. Zvanična Bugarska se otvorila prema Evropi, ali i ona se ne odriče 'bugarske narodnosti' Makedonaca: ratoborni nacionalizam prema susedima može u njoj da bukne ako mu se ukaže 'zgodna prilika'. Albanija tek ako je počela da se oporavlja...“

Pogledi Milovana Đilasa na postkomunističku Rusiju zasluživali bi studiju. Kao i njegovo gledanje na reagovanje Zapada na postkomunizam. „Zapad je bio zatečen naglim slomom komunizma: naviknut na konfrontaciju sa komunizmom i zatvorenost u svoju superiornost, Zapad se ponašao samouvereno i nehajno, kao da je reč o drugim planetama. Sada se vidi da su to bile krajnosti jednog te istog nerazdvojnog sveta“.

Pažnji Milovana Đilasa nije nikako mogla izbeći evropska integracija kao zajednička karakteristika svih postkomunističkih zemalja. U njoj je on video branu mogućem haosu u ovim zemljama i početak novog istorijskog razdoblja za svaku od njih, ali i za Evropu. U našem društvu, siromašnom i ljudima i idejama, predrasude o Milovanu Đilasu mogu samo da umanje ionako mali moralni i intelektualni potencijal. Utoliko više što je, kako je jednom rekao Marko Nikezić, Milovan Đilas „bio orijentisan ka budućnosti“.

Uz „tragiku dostojanstva“, kako bi rekao Desimir Tošić, ta okrenutost budućnosti u zemlji opsednutoj stvarnom i imaginarnom prošlošću i jeste ono sa čim Milovan Đilas „dolazi na svoju suštinu“.

(Ekonomist magazin broj 259, 9. maj 2005)

Ni rat ni mir ne dogadaju se spontano

PIŠE: BOŠKO JAKŠIĆ

Gotovo dve decenije otkako su mediji u službi ultranacionalista raspaljivali vatre ratova po Balkanu, uspostavljanje razumevanja i utvrđivanje istine čine osnov, kako demokratije tako i pomirenja naroda regiona.

Tužno je reći, ali i danas na nas na Balkanu često gledaju kao na stražnje dvorište Evrope, na prostor u kome svaka generacija ima gotovo nasleđenu potrebu za konfliktima i ratovima. Živimo pod senkom alarmirajuće stigme „balkanizacije“.

Otkud to? Kako su i mediji promoteri tenzije? Zašto osećamo takav nedostatak kulture dijaloga? Zašto se kompromisi doživljavaju kao nepatriotske izdaje? Kako se stereotipi usađuju u nove generacije?

Situacija na Balkanu nije razrešena. Region nije dostigao željene mere stabilnosti neophodne za podizanje demokratskih kapaciteta i institucija. Ali, kao što su neki balkanski mediji imali instrumentalnu ulogu u pripremi terena za ratove i zločine devedesetih, danas imaju ključnu rolu u stvaranju uslova za mir i pomirenje, uključujući istraživanje, dokumentovanje i informisanje o počinjenim zločinima, kako bi se uspostavila kultura poštovanja nevinih žrtava rata na svim stranama, kako bi se pomoglo uspostavljanju poverenja, tolerancije i dobrosusedskih odnosa.

Međuetnički, transnacionalni dijalog u postkonfliktnom društvu je krucijalan. Važnost informacionih i komunikacionih tehnologija u izradnji mira i u procesu pomirenja odavno su priznati.

Još otkako je 1995, završen rat u Bosni, bilo je mnogo priče o pomirenju, najpre i najviše iz inostranstva. Mnogo stranog novca potrošeno je na uvozne eksperte - kao da je pomirenje ogranak spoljne trgovine, a ne, kako se definiše u rečnicima, „dogovor, razumevanje, kompromis“ između suseda.

Kako se politički i društveni pejisaž regiona menja, i kako nove ideje, vrednosti i ciljevi smenjuju slogane ▶

nedavne prošlosti, javlja se i potreba da mediji preispitaju sopstvenu ulogu, da razmotre svoja otvaranja prema drugima i drugima otvore sebe.

U našem delu Evrope socijalne i političke okolnosti nikada nisu bile jednostavne, ali rat se konačno iselio sa Balkana. Beležimo prve znake pomirenja među dojučerašnjim ratujućim stranama.

Ipak, džepovi međusobnih animoziteta nisu ispražnjeni. Zaključilo bi se da novostvorene države žele saradnju sa Evropskom unijom, ali im nedostaje volja da međusobno saraduju.

Složenost različitih priroda naplaćuju danak. Nasleđe je vredno, ali pritiska nerazumevanjem i mržnjom. Suviše je mnogo pogrešnog tumačenja uloge savremene demokratske države, etničkih i verskih grupa u njima.

Većina građana Srbije, Hrvatske, Bosne, Kosova ili Makedonije daleko je od toga da je pomirena sa idejom da njihovi susedi više nisu njihovi neprijatelji. Nije zato pogrešno verovati da bi pomirenje - ukoliko je prepušteno samo građanima - trebalo čekati još nekoliko generacija.

Pretpostavljajući da svi gledamo ka zajedničkoj budućnosti unutar EU, lako je reći da je bolje da se što pre pomirimo. Problem je što ne postoji sistematski program pomirenja koji bi pratio simbolične gestove političara čiji smo svedoci u poslednje vreme. Ne znači da nova generacija regionalnih lidera nije iskrena u svom naporu i u želji da takvim gestovima utiče na sopstvena društva.

Znam da je teško verovati političarima na Balkanu, čak i onda kada izgleda da postupaju u skladu sa najboljim namerama, Ali, kako bi se kretali napred, moramo da počenemo da njihove reči prihvatamo ozbiljno i da pretpostavimo da njihovi gestovi nagoveštavaju ozbiljnu nameru da se promene percepcije jednih o drugima koje smo nasledili.

Ukoliko program pomirenja nije pripremljen i promovisan na nivoima vlada i institucija, onda su gestovi pojedinih političara, koliko god bili plemeniti, osuđeni da ostanu samo skromna demonstracija dobre volje a ne, kao što se nameravalo, znak suštinske promene. Ukratko, bili bi prepušteni milosti spontaniteta. Što je loše.

Ni rat ni mir ne događaju se spontano. I jedni i drugi se prave. Oba zavise od ljudi. Mir i proces pomirenja moraju da budu inicirani i vođeni sa

vrha, da se, aktivno promovišući toleranciju i saradnju, spuštaju nadole.

Da je pomirenje između Nemačke i Francuske bilo prepušteno samo njihovim građanima, ujedinjena Evropa bi bila udaljena stotinama godina.

Pomirenje je više od politike i ekonomije jer je vezano za emocije, a emocije je lako raspaliti. Zato je socijalno pomirenje važnije od političkog i ekonomskog pomirenja, iako mu ova dva utiru put.

Bez političke volje da se razgore nacionalističke emocije nema rata. Bez političke volje da se utišaju nacionalističke emocije nema mira.

Nije potrebno naglašavati da su, što se pomirenja tiče, masmediji najefikasnije oruđe u predstavljanju novog sistema vrednosti. Danas televizija omogućava najefikasniji način obraćanja masama. Svaki političar zna da su mediji ključ uspeha, jer odtuda se vrednosti ulivaju u svakodnevni život. Ne obrnuto.

Ukoliko vlade počnu sistematski da promovišu antinacionalističke vrednosti, javni tv kanali će ih pratiti. Ukoliko to ne čine, onda mediji van državne kontrole imaju moralnu obavezu da to čine.

U okolnostima bliskih veza partija, kapitala i medija to često nije slučaj i baš zato zahteva ozbiljne promene koje bi, koliko pomogle pročišćavanju sveta politike, toliko i pomogle profesionalizaciji i odgovornosti sveta medija.

Možemo da se složimo oko toga da je zadatak slobodne štampe da bude objektivna i da otkriva istine, ali to nije lako u regionu sa tolikom količinom istorije po glavi stanovnika. U regionu u kome još srećemo političare koji svoje karijere grade na ranama i mržnji prošlih ratova. U regionu u kome crkve prete sekularnim državama za koje kažemo da ih gradimo. U regionu u kome lokalni tajkuni sve više kidišu na medije.

Slobodna štampa ima središnje mesto u procesima demokratizacije zemalja regiona, jer mogu da obezbede informacije koje su javnosti neophodne da bi se stvari normalizovale, a ljudi pomirili. Novinari su obavezni da se tako ponašaju čak i kada tokom tog procesa rizikuju da budu nazvani nepatriotama.

[Reč izgovorena na skupu „Evropeizacija - srpsko-albanski građanski dijalog“, održanog 18. maj 2011, u organizaciji Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji]

Novi Pazar između akademika i fudbalera

PIŠE: SAFETA BIŠEVAC

Ako bi neko sproveo istraživanje o najomraženijoj javnoj ličnosti u Srbiji, glavni muftija Islamske zajednice u Srbiji Muamer Zukorlić sigurno bi bio u samom vrhu, ako ne i prvoplasirani. Za takav imidž delimično je zaslužan sam Zukorlić mnogobrojnim originalnim potezima i oštrim izjavama, ali i beogradski mediji koji se naprosto utrkuju ko će više da "doda gas", a, ako zatreba, i "prekroji" pojedine muftijine reči kako bi postale medijski atraktivnije i bombastičnije. Čini se da su obe strane zadovoljne takvim položajem. Beogradska sredstva informisanja imaju dežurnu negativnu "zvezdu" i krivca za sve i svašta, a muftija se svojoj sandžačkoj javnosti može predstaviti kao glavna "meta i žrtva" medija koje mnogi sandžački Bošnjaci još uvek smatraju neblagonaklonim prema svojoj naciji, religiji i zavlačaju. Može to da zvuči paradoksalno nekima u Beogradu i većem delu Srbije, ali svaka naslovna strana novina sa muftijinom slikom i upozorenjem da ga treba "hapsiti", jer "preti", "izaziva" ili "ruši" Srbiju, praćena izjavama različitih analitičara opšte prakse, Zukorliću u značajnom delu bošnjačke javnosti i dalje samo diže cenu i popularnost.

A da voli naslovne strane i medijsku pažnju, muftija pokazuje malo-malo. Nedavni primer je i osnivanje Bošnjačke akademije nauka i umetnosti (BANU) u Novom Pazaru. Na inicijativu muftije Zukorlića i reis ul uleme Islamske zajednice BiH Mustafe Cerića, u Novom Pazaru je početkom juna osnovana BANU koju je veći deo Srbije dočekao "na nož". BANU ima 21 člana - osnivača, imaće dvojno sedište, u Novom Pazaru i Sarajevu. Za predsednika je izabran Ferid Muhic, a među članovima su glavni muftija Islamske zajednice u Srbiji Muamer Zukorlić, reis ul ulema Islamske zajednice u BiH Mustafa Cerić i član ratnog Predsedništva BiH Ejup Ganić. Sem njih, tu su i brojna poznata imena i značajni bošnjački intelektualci: Muhamed Filipović, Lamija Hadžiosmanović, Šerbo Rastoder, Mehmed Slezović...

*Hajdin: Sramota jedna

U prvim reakcijama na osnivanje BANU predstavnici vlasti u Beogradu navodili su da je u pitanju politički čin koji neće doprineti rešavanju stvarnih problema građana Sandžaka, te da je samo sredstvo u borbi Muamera Zukorlića za dominaciju u Sandžaku. Ministar za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu Milan Marković smatra da je osnivanje BANU politička akcija koja nije u skladu sa pravnim sistemom Srbije i ni na koji način neće pomoći rešavanju istinskih problema građana u Sandžaku. "Nacionalne manjine u Srbiji imaju visok stepen garantovanih prava, ali među njima nije osnivanje ovakve institucije, za kojom ne postoje ni potreba ni kapaciteti", rekao je ministar Marković. "Pitanje akademije nauka neće popraviti život ljudi koji tamo žive, neće rešiti nezaposlenost, neće povećati standard, rešiti problem formiranja Bošnjačkog nacionalnog veća, niti će doprineti razvoju i očuvanju kulture bošnjačkog naroda", zaključio je Marković. Ministar prosvete i nauke Žarko Obradović slaže se da je u pitanju politički motivisan čin i plod želje Muamera Zukorlića da sebe prikazuje kao zaštitnika pripadnika bošnjačke etničke zajednice. Ističući da je osnivanje BANU protivpravno, Obradović je ocenio da je motiv osnivanja te akademije "u želji Zukorlića da bude na političkoj sceni Srbije". Na pitanje kako će država reagovati, ministar je rekao da će, kad se utvrdi šta nije u skladu sa zakonom, državne institucije reagovati u okviru svojih nadležnosti. Portparol Tužilaštva Tomo Zorić najavio je da prate šta radi Zukorlić i da će reagovati ukoliko procene da ima elementa krivičnog dela.

SANU se zvanično i kratko oglasila. "Država je donela Zakon o SANU kao jedinoj i najvišoj naučnoj i umetničkoj instituciji u Srbiji i ona treba da sankcioniše kršenje zakona", poručili su u SANU. Predsednik SANU Nikola Hajdin nije želeo da komentariše osnivanje BANU jer je "stvar nedostojna za razgovor" i "sramota jedna". Akademik Vasilije Krestić je oce-

nio da je osnivanje BANU prvi korak ka nezavisnosti i odvajanju Sandžaka od Srbije. Navodeći da je akademija nauka i umetnosti "jedan od osnovnih elemenata državnosti", Krestić je upozorio "ako država ne preduzme zakonom predviđene mere, to će biti dokaz njene nemoći i početak raspada zemlje". I akademika Dragoslava Mihajlovića BANU podseća na raspad SFRJ. "Nadležni organi bi trebalo da reaguju ali krajnje oprezno. Ne bi bilo dobro povući neki nekontrolisani potez jer će se Bošnjaci pozvati na kršenje prava", upozorava Mihajlović.

Bošnjački političari iz vladajuće koalicije takođe su osudili formiranje BANU i to još oštrije. Ministar rada i socijalne politike Rasim Ljajić smatra da osnivanje BANU neće poboljšati kvalitet života ljudi, već će samo dodatno pogoršati imidž regiona. „Osnivanje jedne virtuelne institucije neće rešiti nijedan problem samo će dodatno pogoršati politički i svaki drugi imidž celog regiona“, naglasio je Ljajić. On smatra da država ipak na to ne bi trebalo da odgovara nikakvim represivnim merama - jer bi to hteli svi oni koji su i osnovali BANU: „Državi ne trebaju nikakvi incidenti. Ona treba da odgovori racionalno i hladno, a to je ono što čini stalno kroz povećanje investicija, ulaganja, bolju infrastrukturu, veće zapošljavanje i time će se ovakve vesti potpuno marginalizovati, kao i njihovi akteri“. Predsednik Izvršnog odbora Bošnjačkog nacionalnog veća u tehničkom mandatu Esad Džudžević smatra da je BANU legitimna institucija, ali da je sporno to što je do njenog osnivanja došlo s vrha Islamske zajednice. Po mišljenju Džudževića, koji je i narodni poslanik Bošnjačke liste Sulejmana Ugljanina, osnivanje BANU je potvrda pokušaja „klerikalizacije i džamahirizacije“ Bošnjaka u Sandžaku, na kojoj radi islamska zajednica predvođena Muamerom Zukorlićem. Džudžević kaže da je nesumjivo pravo Bošnjaka na Balkanu da imaju svoju akademiju nauka i umetnosti koja bi, kao legitimna institucija mogla da definiše pravce razvoja bošnjačkog nacionalnog identiteta i njihove istorije. "Ne mogu da osporim ideju formiranja Bošnjačke akademije nauka i umetnosti, jer je ona potrebna Bošnjacima na Balkanu, ali Bošnjaci u Srbiji nemaju definisano osnovno i srednje obrazovanje s jedne, a dobijamo najvišu instituciju koju formiraju verski poglavari, s druge strane", precizirao je Džudžević.

* Muhić: Smeta islamski učenjak

ČESTITKA IZ SALCBURGA

Evropska akademija nauka i umetnosti iz Salzburga uputila je čestitku prof. dr. Feridu Muhiću predsedniku Bošnjačke akademije nauka i umetnosti u povodu osnivanja najviše naučne i umetničke ustanove bošnjačkog naroda. Evropska akademija obaveštava predsednika Muhića da je Bošnjačku akademiju uvrstila na svoju mailing listu i da je otvorena za saradnju s najmlađom akademijom nauka i umetnosti u Evropi, saopšteno je iz Generalnog sekretarijata BANU u Novom Pazaru nekoliko dana po osnivanju.

Očekivano, samo je LDP izrazila razumevanje i podržala osnivanje BANU. "Formiranje jedne ovakve institucije koja predstavlja napredak, može biti samo podržano i pozdravljeno, pa su zaista krajnje začuđujuće reakcije ministra Ljajića i Ugljaninovog glasnogovornika Džudževića prema kojima je formiranje BANU nešto što treba osuditi i nešto što ne donosi ništa dobro građanima Sandžaka. Kao argument za ovu tvrdnju se navodi to da su među inicijatorima formiranja ove institucije verska lica, iako su predsednik i članovi BANU na samom početku pozvali na saradnju i partnerstvo", poručuju u zajedničkoj izjavi Kenan Hajdarević, poslanik LDP i Enes Curić, menadžer novopazarskog odbora ove partije. "Začudoju i tvrdnje da se radi o kršenju zakona koje se mora sankcionisati, jer se formira paralelna institucija, pri čemu se zaboravlja da se ne radi o državnoj instituciji već o instituciji jednog naroda. Interesantno je i to da o paralelizmu govore i osuđuju ga baš oni koji su idejni tvorci paralelne Islamske zajednice i nacionalnog veća", podsećaju Hajdarević i Curić..

Na kritike su odgovorili Ferid Muhić, predsednik BANU i generalni sekretar, muftija Muamer Zukorlić. Odgovarajući na komentare da su BANU osnovale „hodže“, odnosno funkcioneri islamske zajednice, Muhić primećuje da ne postoji „načelna averzija prema teolozima, već samo averzija prema islamskim teolozima i učenjacima“. "Kao što ne postoji averzija prema institucijama, već samo bošnjačkoj nacionalnoj instituciji. Ovdje konkretno smeta islamski učenjak, alim, i bošnjačka akademija. Ne samo Srbi i Hrvati nego u okviru čitave evropske nauke, od renesanse i prosvjetiteljstva, naučni krug ulazi u direktnu saradnju s najvišim klerikalnim ili crkvenim krugovima. Od njih imaju

direktnu podršku i pomoć. Mnogi od prvih i vodećih likova u danas najpoznatijim evropskim akademijama bili su biskupi i svećenici... Slično je i u Rusiji. To je svjetska praksa i nije ništa čudno", objašnjava Muhić. Na pitanje zašto se osniva BANU ako postoji Akademija nauka i umjetnosti BiH, Muhić odgovara metaforom.

"Ako neko izgradi lijepu kuću, možete li razumjeti onoga koji kaže: 'Zašto da još neko gradi lijepu kuću?!' Zašto praviti još lijepih slika ako je neko već napravio lijepu sliku ili, ako se uradi dobro djelo, zašto raditi još dobrih djela?! Mi ćemo raditi na misiji dobra. Kako može bilo ko reći zašto da radimo dobro kada već drugi rade dobro", pita se Muhić. On objašnjava da je cilj BANU da radi na afirmaciji, prema njemu, najzastupljenijeg naroda ovih prostora. "Jedini narod kojem je državnim ediktom oduzeto pravo na ime i ime jezika jesu Bošnjaci. Mi ćemo posebno raditi na afirmaciji ili reafirmaciji Bošnjaka. To nije izmišljanje novog imena, već afirmacija onoga koje je funkcioniralo stoljećima, kao i ime našeg jezika. Naša nacija je sistematski i institucionalno brisana. Bošnjaštvo je odumiralo i gasio se pojam bosanskog jezika", dodaje Muhić.

Prema mišljenju Muamera Zukorlića, negativan stav prema nastanku BANU je "neosnovan, neobjektivan, produkt mržnje i nesposobnosti da se Bošnjaci prihvate ono što jesu, a to znači evropska nacija koja ima naučne, umetničke, obrazovne i kulturološke kapacitete". "Duboko u 21. veku imamo reakcije koje se kreću od negiranja bošnjačke nacije do toga da ministar prosvete poručuje da će poslati inspekciju koja će utvrditi odgovornost", dodaje Zukorlić. On je ubeđen da pri formiranju BANU nije prekršen nijedan zakon i da nema ni govora o separatističkom aktu. "Ništa spektakularno i negativno se nije desilo

za Srbiju i srpski narod, pa čak ni SANU. Ne vidim dodirnu tačku između SANU i BANU. SANU je institucija države, a BANU institucija bošnjačkog naroda koja je nedržavne, nevladina i koju treba tretirati po Zakonu o udruženju građana. Apsolutno ne vidim nikakvu tačku sporenja. Očigledno, ti ljudi i dalje žive u mraku jednoulja. Njihov jezik je negacija svega što nisu oni, a argument pretinja i sila", zaključuje muftija Zukorlić.

Dok je pažnja javnosti Srbije bila zaokupljena formiranjem BANU, Novopazarce je mnogo više brinulo da li će se FK Novi Pazar plasirati u viši rang takmičenja, Superligu. FK Novi Pazar je takmičenje u Prvoj ligi završio na trećem mestu, a u Superligu, po pravilu ulaze dve prvoplasirane ekipe, što su u ovom slučaju BASK i Radnički 1923. I pre završetka prvenstva, pojavile su se brojne spekulacije da će se Pazarci ipak naći u fudbalskoj eliti, a jedne subotnje večeri nakon "sigurne dojave iz dobro obaveštenih izvora" u Novom Pazaru se celu noć slavio ulazak u Superligu. Varijante su bile razne, od toga da je predsednik UO Novog Pazara ministar Ljajić svojom veštinom pregovaranja osigurao prolazak Pazara, do toga da je reč o političkom dogovoru, kupovini utakmica i slično. Ministar rada i socijalne politike i predsednik Novog Pazara Rasim Ljajić nije želeo da se bavi spekulacijama te vrste već je izjavio da se njegov fudbalski klub sprema da naredne sezone igra u Prvoj ligi Srbije, ali da je apsolutno spreman i da zaigra u Superligi, "ukoliko se pojavi takva mogućnost". U vreme pisanja ovog teksta prvenstvo se upravo završilo, ali su Pazarci još očekivali dobre vesti iz Fudbalskog saveza Srbije. Pošto je jedna od varijanti ulaska Novog Pazara bila i odustajanje BASK, čije je rukovodstvo navodno tražilo tri miliona eura, Pazarci su svom zemljaku na brojnim internet portalima poručivali: "Vadi pare Rasime...ako ti se mili da pobediš na sledećim izborima".

Ako se pokaže da su BANU i ulazak Novog Pazara u Superligu deo nezvanično davno započete predizborne kampanje, videćemo da li će akademici ili fudbaleri doneti više glasova. Mada, malo je verovatno da će Bošnjaci glasati za jednu ili drugu političku opciju samo zbog BANU ili Superlige. Ima naivnog sveta, ali ko se jednom razočara u obećanja političara i ostalih, drugi put će sigurno ozbiljnije razmisliti.

Lakoća ignorisanja

PIŠE: MIROSLAV FILIPOVIĆ

Srbija bi mogla da osnuje nekoliko fakulteta na teritoriji Kosova, kao što bi mogla da osnuje nekoliko bolnica i ambulanti. To će se desiti kad ministri Srbije i Kosova sednu i dogovore se kao ravnopravni. Vlada Kosova je spremna da dozvoli Srbiji da na Kosovu otvori odeljenja svojih fakulteta u bolnica, međunarodna zajednica bi to obručke podržala, ali vlada Srbije neće ni da čuje

Srbija prema Kosovu već neko vreme vodi dve politike. Jednu koju svi vide i koja se zasniva na onom već oveštalom pubertetskom uskliku da Srbija „nikada, nikada, nikada, neće priznati Kosovo“, i drugu, koja u sebi ima elemente mudrosti i razuma i koja nagoveštava da bi nesrećni Kosovski Srbi, naročito oni južno od Ibra najzad mogli da imaju koristi od matične države. Iako se u Nemanjinoj svi trude da odnos Srbije prema Kosovu izgleda bez promena, nije tako. Srbija je učinila toliko izmena u svojoj politici da su u pravu oni koji tvrde da Srbija na mala vrata priznaje novog suseda na jugu.

Osim što i dalje isplaćuje basnoslovne sume novca za zarade kosovskih Srba bez obzira gde žive, Srbija je drastično smanjila podršku paralelnim institucijama, osim onim legalno izabranim u opštinama sa srpskom većinom. Značajno je uskraćena i podrška represivnim institucijama kosovskih Srba, čuvarima mosta i drugim kriminalnim grupama.

Sa druge strane, Srbija je nezavisno od bečkih pregovora odškrinula vrata mogućnosti saradnje srpskih paralelnih institucija sa institucijama države Kosovo. Zvanična politika Beograda se i dalje protivi komunikaciji i uspostavljanju saradnje sa kosovskim institucijama, ali na terenu Beograd nema ništa protiv da Srbi južno od Ibra sarađuju sa kosovskim institucijama po pitanjima egzistencije, bez kompromitovanja beogradske zvanične politike o Kosovu. Glavna tema o kojoj se sada u Beogradu govori je nalaženje strategije koja omogućava Srbima da učestvuju u kosovskim institucijama, a da pritom ne podrivaju borbu Srbije za Kosovo. Zanimljiv je i stav Beograda da postoje pitanja

o kojima kosovski Srbi mogu da razgovaraju sa Prištinom, ne čekajući potpisivanje bilo kog dokumenta vezanog za zvanične razgovore Kosova i Srbije.

U međuvremenu kosovski Srbi su se organizovali u nastojanju da uklone kaos koji je u njihovim životima zvanični Beograd napravio južno od Mitrovice. Opštine sa srpskom većinom imaju duple institucije. Jedne, izabrane na kosovskim, a druge, izabrane na srpskim izborima. I u jednim i u drugim institucijama su ugledni Srbi, domaćini, ljudi od integriteta i autoriteta. Obe institucije tvrde da su legitimne i da uživaju podršku naroda. A, opet, opštine sa srpskom

većinom su premale da bi imale po dve garniture lokalnih institucija. Relativno visoko učešće Srba na kosovskim lokalnim izborima u Partešu, Štrpcima, Klokotu, Ranilugu i Gračanici svedoči o povećanju nivoa legitimnosti kosovskih izabranih lokalnih institucija i smanjenju uticaja beogradskih paralelnih institucija. Međutim, jednostavno eliminisanje paralelnih institucija izabranih na srpskim izborima nije preporučljivo, jer su one i dalje osnovna transmisija u pružanju novčane pomoći Srbima.

Na bečkoj Konferenciji o izgradnji održive srpske zajednice na Kosovu, preporučeno je uključivanje predstavnika paralelnih institucija u rad kosovskih lokalnih institucija. „Ovo bi bila dobitna kombinacija za obe strane. Predstavnici paralelnih institucija bi nastavili da služe svojoj zajednici, iako u drugačijem okviru institucija, i to bi bilo posebno važno sada kad efikasno funkcionisanje paralelnih institucija postaje sve teže. Izabrane kosovske opštinske institucije bi takođe imale koristi od predstavnika paralelnih institucija, jer bi postale efektivnije u reagovanju na potrebe svojih zajednica. Na okruglom stolu je postojala opšta saglasnost da bi iz ovakvog dogovora najveća dobit bila za lokalno stanovništvo“ - rečeno je u završnom dokumentu sa Konferencije.

Srbi u međuvremenu imaju ozbiljne svakodnevne egzistencijalne probleme koje ponekad život na početku trećeg milenijuma pretvaraju u nešto

neverovatno. Srbija ne može da ih reši, a nije spremna da rešenje prepusti kosovskim Srbima, jer veruje da će se to loše odraziti na imidž partija na vlasti kod kuće. Tako se ponovo aktuelizuje naša stara tvrdnja da suze, znoj i bol kosovskih Srba nimalo ne interesuju zvanični Beograd. To se naročito odnosi na zdravstvene i obrazovne usluge. Dok Srbi na severu Kosova imaju koliko-toliko prihvatljiva rešenja, južno od Mitrovice je pravi Armagedon.

Srbi, što objektivno, što subjektivno, nemaju poverenje u kosovski zdravstveni sistem pa zbog jednostavnih intervencija provode po nekoliko sati u prevozu da bi stigli do zdravstvenih ustanova u gradovima u Srbiji, umesto da za nekoliko minuta stignu do bolnice u nekom od gradova Kosova. Ima informacija da su u strogoj konspiraciji započeli pregovori između predstavnika kosovskih zdravstvenih institucija i predstavnika zdravstvenih vlasti srpske zajednice koji treba da pronađu način da izgrade poverenje među svojim stanovništvom i da usluge svojih zdravstvenih ustanova omoguće da budu dostupne svim građanima. Naravno, u ovom trenutku, kada je gotovo svako pitanje ispolitizovano, takva integracija nije moguća, ali rasprava o mogućim koristima nije više tema koja se nerado pominje.

Stanje u obrazovanju je još delikatnije. Srbi južno od Ibra nemaju nijednu visokoškolsku ustanovu. Najbliži fakultet na srpskom jeziku je u Mitrovici. Većina srpskih studenata studira na fakultetima van Kosova, što samo po sebi ne mora da bude problem, ali, kad mladi ljudi jednom odu u Beograd, Kragujevac, Niš, oni se nikada ne vrate na Kosovo. Zvanična Srbija, ali i ljudi sa severa Kosova i dalje tim mladim ljudima recituju onu staru pesmu „Ostajte ovdje“, i to je sve. Sunce kosovskog neba ne greje više mlade Srbe kao nekad i pesmice i parole ne mogu da ih navedu sa posle pet godina provedenih u Srbiji vrate na Kosovo, gde nemaju posao, nemaju lekara, nemaju školu za svoju decu, a sve to nemaju zbog toga što njihovu matičnu državu Srbiju oni, kosovski Srbi, sasvim malo interesuju.

Srbija bi mogla da osnuje nekoliko fakulteta na

teritoriji Kosova, kao što bi mogla da osnuje nekoliko bolnica i ambulanti. Ali, to može da se desi tek kad ministri zdravstva ili obrazovanja Srbije i Kosova sednu i dogovore se kao dva ravnopravna ministra. Vlada Kosova je spremna da dozvoli Srbiji da na Kosovu otvori odeljenja fakulteta i bolnica, međunarodna zajednica bi to oberučke podržala, ali Vlada Srbije neće ni da čuje, pa ministar obrazovanja dozvoli sebi da bude vraćen sa granice, jer je krenuo u Gračanicu ili gde već kao u svoju kuću, a malo-malo, pa lekovi i sanitetski materijal za srpske bolnice na severu ostanu u nekom carinskom depou, jer ministar zdravstva neće da traži dozvolu od svog kosovskog kolege. Pri tome, kad srpskog ministra zdravstva nešto zaboli on ode na VMA, a kad se kosovskom Srbini razboli dete, on mora da ga vodi u Vranje.

Ono što u čitavoj stvari ohrabruje je činjenica da su se kosovski Srbi opametili i da polako uzimaju stvari u svoje ruke. Poštuju Srbiju kao matičnu državu, ali sve više od Kosova očekuju i traže ono što se od države očekuje i traži. Srbija je doskora sa indignacijom odbijala takve inicijative lokalnih Srba. Predvodnici inicijativa za saradnju sa Prištinom su imali ozbiljnih problema sa srpskom paradržavom na Kosovu. Svakodnevne pretnje, maltretiranja, fizički nasrtaji, uništavanje imovine nisu bili ništa neobično, a znala je da plane i kuća nepopravljivo neposlušnih. Sada je drugačije i opuštenije. Lokalni Srbi, uz prećutnu saglasnost Beograda razgovaraju sa vlastima Kosova. Bez obzira na to što su nasušno životne teme još uvek bolno ispolitizovane. Ozbiljniji napredak se očekuje tek posle izbora, u proleće naredne godine. Tada će možda početi da se stvaraju uslovi da kosovski Srbi pohađaju nastavu na kosovskim univerzitetima ili da se leče u zdravstvenim ustanovama kosovskog ministarstva zdravstva.

Negde u međuvremenu će se otvoriti i tema institucionalnog razvoja kosovske srpske zajednice, jer je sulu do da se kosovski Srbi izdržavaju od socijalne pomoći beznadežno siromašne države Srbije koja i sama živi od socijalne pomoći međunarodne zajednice.

Hitac koji Vas nije ubio

PIŠE: ZORAN JANIĆ

Poštovana mis Roland,

Dopustite mi na početku da vam, uz dužne izraze poštovanja, kažem kako ovo pismo - budući da se ne poznajemo - pišem ne u svoje ime, već na zahtev izvesne osobe koju sam letos slučajno nakratko sreo. Pismo je, dakle, konsekvencija tog susreta i mojih razgovora s tim mladićem, koga ću nazvati Matador (pravo ime nikad mi nije rekao). Tom prilikom on mi se poverio - ukoliko se za nekog ko je potpuni stranac može reći da vam se poverio - kako je ne samo imao bliski susret sa vama nego da je taj susret, u neku ruku, obeležio i izmenio čitav njegov dalji život. Ovdje moram da se ogradim: taj susret (vaš i njegov) odigrao se jako davno, pre više od punih deset godina i kako je od tada prošlo toliko vremena, potpuno je razumljivo što tom mladiću (koga ću zvati Matador) nije pošlo za rukom da se s punom izvesnošću priseti vašeg imena, no, svejedno, ja sam na osnovu nekih činjenica iz našeg razgovora ("ratni izveštač Bi-Bi-Sija, april ili maj 1999, glavna gradska ulica u Đakovici") i male pretrage po internetu, na kraju ipak došao do zaključka kako ta osoba mora da ste vi.

Podsetiću vas: mesec je, dakle, april ili maj, godina ratna 1999, mizanscen je trg u Đakovici, gde upravo treba da se obavi razmena srpskih i albanskih zarobljenika. Vi ste u društvu dvojice kolega iz ekipe, jedan nosi kameru na ramenu, drugi pokretno postolje sa mikrofonom na izvlačenje (tzv. "pecaljku"). Promiče neka sitna, prolećna kiša, na vama je kratka muška jaka do pojasa, ispod koje viri karirana košulja. Stojite na ulici, ruku zavučeni u džepove i glave malko uvučene u ramena, premeštajući se s noge na nogu jer je prohladno. Osvrćete se svaki čas u pravcu iz koga treba da se pojave zarobljenici sa albanske strane (prisećate li se toga?) Na drugoj strani ulice već stoji parkiran vojni kamion, oksidno smeđe kamuflažne boje i, iza njega, na kratkom odstojanju, jedan za drugim, neki beli putnički kombi i kola,

okruženi malom grupicom neobrijanih civila (zarobljenici?) kraj kojih su vojnici pod oružjem. Vi ste приметно nervozni, mada očito nastojite to da prikrijete. Možda je razlog tome i to što izaslanici s druge strane kasne (razmena je trebalo da se obavi još pre dobrih pola sata), a možda i stoga što vam je poznato koliko je stranih novinara i izveštača poginulo "pod nerazjašnjenim okolnostima" od prvih dana rata u Jugoslaviji; u svakom slučaju, može se приметiti da vam nije baš svejedno. U jednom trenutku vi zadižete kragnu na jakni i nešto govorite pomoćnicima iz ekipe, a na vašoj levoj ruci za tren se jasno

uočava prsten (uspevate li možda da se prisettite da ste ga tada nosili?) Nalazite se na čošku niske višekatkice koja gleda na ulicu, a između nje i sledeće zgrade, isto tako niske i neugledne, prostire se nešto nalik na kržljavi park i dok tako stojite, vetar blago iza vas njiše gole, opuštene grane drveta nalik na vrbu (sećate li se tog parka i tog drveta sličnog vrbi ispod koje ste stajali u jakni sa zadignutom kragnom, mis Roland?) Ravno preko puta, sa suprotne strane i malko ukoso od vas, u dvorištu zaraslom u korov uzdiže se nemalterisana jednospratnica od grube betonske opeke, što podseća na napušteni pogon, ili na neku veliku radionicu (za tu zgradu gotovo sam potpuno siguran da je izmakla vašoj pažnji), na čijem gornjem spratu je niz malih prozora, kao puškarnice. (Jeste li možda приметili kako u ratu sve postaje nalik nečemu drugom, kako se ni za šta više ne može reći da postoji i jeste stoga što jednostavno jeste i što je tu: kuća nije više kuća, oblak kao da nije oblak, prozor više nije prozor? Nekako se izgubilo ono primarno tautološko svojstvo života, ono prosto i po sebi podrazumevajuće osećanje kakvo je čovek nekad mogao naći u svom disanju, pokretanju zglobova ili kolanju krvi).

Kazujem vam sve ovo dosad onako kako mi je to ispričao Matador. Kako rekoh, razmena je kasnila već gotovo pun sat. Do ovog trenutka, ponavljam, prenosim vam samo reči tog mladi-

ća, po sećanju, onako kako sam ih od njega čuo. Za vaše lice i vaš ten kazao je kako su neobično bleđi, "poput mleka" (upotrebio je taj izraz), što mu je odmah palo u oči, kao i pege na vašem licu, na koje se više puta vraćao u razgovoru. Naknadno sam pokušao i sam da se osvedočim u to, preko vaših fotografija sa interneta, no bez uspeha - pretpostavljam da je to zbog slabog kvaliteta snimaka (zar nije tako da vam je lice posuto sitnim, jedva primetnim pegama, mis Roland?)

Nemojte da vas zbunjuje ovoliko obilje detalja u reminiscencijama oko tog jednog ratnog reporterskog dana na ulicama Đakovice 1999. godine, do te mere pomno evociranog da se čini kao da ga daje neko ko pred sobom ima filmski snimak sa vama, načinjen upravo tog aprilskog ili majskog dana pomenute godine, ili kao da vas sagledava neki sveznajući narator u trenutku dok o vama piše pasaż iz neke priče ili romana. Istina je daleko prozaičnija, draga mis Roland (prozaičnija od svake književne proze), mada je po vas mogla biti i ništa manje kobna: naime, tog dana (aprila ili maja 1999), Matador vas je posmatrao kroz nišansko okce snajperske puške, i otud i svi ovi detalji. Njegov zadatak bio je da vas smakne u trenutku dok se obavlja razmena zarobljenika, no tako da izgleda kao da je hitac stigao sa albanske strane.

Nalazio se tačno preko puta vas, mis Roland, na gornjem spratu one zgrade u kojoj je nekad bio pogon, za jednim od onih malih prozora nalik na puškarnice, na koje sam vam već skrenuo pažnju. Stajao je tu u zasedi, u nemalterisanoj zgradi, čekajući na vas još od prethodnog dana. Iz baznog logora svoje jedinice (smeštene u šumici nadomak grada) bio je stigao još juče, prebacivši se do grada običnim putničkim Jugom i izabravši na kraju upravo tu napuštenu zgradu, gde je na spratu zauzeo busiju. Pri tom je, iz predostrožnosti, na sebi nosio mrku uniformu bez oznaka, a na glavi crnu kapu koja, oblikom i bojom, podseća na kape albanskih vojnika (u slučaju da ga primeti neki neprijateljski snajperista). Uz sebe je imao jedino pušku, rasklopljenu na tri dela, i provijant. Prvim metkom trebalo je da cilja iznad srca, a drugim da "overi" pogodak.

Pogađate već, mis Roland, Matador je pripadao ozloglašanim Crvenim beretkama, formaciji od koje su po zlu bili čuveniji samo "frenkijevci", za koje vam

je svakako poznato da su tih dana, uz srpsku vojsku i policiju, držali grad pod kontrolom. Odluku da ne izvrši zadatak Matador je doneo tek nakon dugih časova oklevanja, dok vas je držao na nišanu, a presudno u svemu tome, kako mi je rekao, bio je onaj prsten na vašoj ruci. Pri pogledu na njega, kroz glavu mu je u istom trenu prošlo: "A šta ako je možda udata i ima decu?" Duboko verujem da je razlog zbog koga je taj mladić ovaj susret s vama nazvao prelomnim po njegov život, doživевši ga kao možda jedini ratni trenutak koji se može ispričati drugima bez stida (koji se uopšte može ispričati), kao nešto što ga ipak vraća u red ljudi, jeste taj izvesni suvišak značenja što ga je u tom času otkrio u prstenu koji ste nosili na ruci; verujem da je taj maleni predmet, kao simbol koji je najednom prerastao u alegoriju (simbol braka u alegoriju porodičnog života) bio sasvim dovoljan da povрати onu ratom narušenu ravnotežu u prirodan poredak stvari, potvrđujući u istom mah da je život ipak neprikosnoven kao život - da vam spasi život, mis Roland.

Mladić je ponovo rasklopio pušku, složio delove u futrolu i s rasklopljenom puškom pod miškom, pešice, za šta mu je trebalo nekih pola sata, krenuo lagano natrag u logor, prošavši pored parkiranog Juga kao da nije njegov. Zbilja nisam siguran koliko se Matadoru može verovati na reč kad tvrdi kako je to učinio samo zato da bi vama dao što više vremena, znajući da će komandant jedinice poslati odmah nekog drugog da obavi taj zadatak. U svakom slučaju, u samom logoru sproveden je u neku vrstu priručnog zatvora, u vidu šatora podignutog na središnjem mestu bivaka (u ratnim uslovima, zbog dejstva neprijatelja, logor se preventivno selio na svaka tri dana). Drugi snajperist iz njegove jedinice poslat je odmah da obavi zadatak umesto njega.

Ovo je sada kazivanje iz druge ili treće ruke (ako uzmemo da je Matadorovo svedočenje bilo prvo): nakon izvesnog vremena, iz pravca grada začuli su se pucnji, a nekih petnaestak minuta kasnije nastala je gužva u samom logoru; ubrzo su došla bolnička kola i nekud odvezla Matadorovog kolegu iz jedinice, za koga se ispostavilo da je ranjen tokom akcije u gradu. Po naknadnim Matadorovim saznanjima, bio je pogodjen u butinu, a sam položaj prostrelne rane ukazivao je na to da ga je hitac stigao s leđa, pri bekstvu. (Sećate li se možda da ste tog dana,

pri razmeni zarobljenika, čuli neku pucnjavu, mis Roland?) Ranjenog kolegu iz voda Matador neće više videti sve do kraja rata, a s njim će se susresti još samo dva puta u godinama koje dolaze: prvi put na protestu ratnih veterana u Beogradu, u gombi koja je uzvikivala parole, a drugi i poslednji put, na ulazu u glavnu beogradsku autobusku stanicu, kada se umalo nije sapleo o njega; bilo je leto, ovaj je sedeo na pločniku i, potpuno izgubljenog izraza lica i zapevajući nešto nerazumljivo, prosio.

Sad, ako vam neće biti teško da me saslušate, mis Roland, (znam da se ovo pismo odužilo), želeo bih samo još nekoliko reči o okolnostima mog susreta sa Matadorom. O svom ličnom životu, naravno, nije počeo da mi priča odmah. Bio je u gostima kod rođaka u susedstvu, i pretpostavljam da je hteo tek da ubije vreme ponudivši se da mi pomogne u poslu oko prekopavanja jedne male parcele u dnu dvorišta, gde sam planirao da zasadam travnjak. Ništa na njemu nije odavalo čime se u ratu bavio, čak ni tetovaža na desnoj mišici, za koju sam kasnije saznao da predstavlja stilizovani broj pod kojim je zaveden u Crvenim beretkama, kao ni njegova gestikulacija ili smeh (da, voleo je da se smeje). I danas, razmišljajući o njemu, draga mis Roland, uprkos svim mojim nastojanjima, koliko god se trudio, ne uspevam da na njemu nađem nijedan jedini detalj koji bi svedočio o njegovoj užasnoj prošlosti – doslovno ništa, nikakav trag. Jedino je možda način na koji je imao običaj da ustrčava uz betonsku stazu, široko raskrečenih nogu, kao da je spreman da se svakog trenutka baci u stranu i zalegne u travu, govorio da se radi o treniranom vojniku. Ne mogu da zamislim šta je osećao obavljajući svoje druge zadatke (pretpostavljam sa mnogo većim uspehom nego što je to bio slučaj sa vama, mis Roland, pošto ste vi bili izuzetak). Je li to bio smišljen gest s njegove strane kad je rukom podigao puža sa tla koje smo prekopavali i spustio ga pažljivo u visoku travu iza ograde, govoreći: "I to je živi stvor"? Ako nije, zašto je onda sledećeg dana oštricom ašova besno zabadao oko nekog ogromnog zalutalog insekta što je unezve-

reno bežao, sve dok ga nije presekao popola? I zašto sam jednog dana u plastičnoj boci, u kojoj sam držao vodu, našao udavljene gliste kako plivaju na površini (priznao je da ih je on tu bacio).

Njegova biografija, mis Roland, egzemplarna je u onoj meri u kojoj inače važi za soj ljudi najčešće regrutovanih u Crvenim beretkama: kao sitni kriminalac koji je prebegao u Italiju, dolazi da se pridruži jedinici, prolazi uspešno obuku i postaje čak instruktor. Koliko sam uspeo da shvatim, došao je na navor svog, od malih nogu obožavanog, autoritativnog dede po ocu, penzionisanog pukovnika De-Bea, od koga mu je ostala (pošto je u međuvremenu umro), kao uspomena, kolekcija trofejnih pištolja sa zatopljenom cevi iz arsenala službe (bilo je tu 'magnuma', 'berete' i nekoliko 'crvenih zastava'); počev od dvanaeste godine, za svaki rođendan dobijao je od njega po jedan pištolj u ukrasnoj kutiji obloženoj baršunom, sa natpisom ugraviranim na bakarnoj pločici.

Prebacujemo se nekoliko godina unapred, no, sad smo već u vašoj biografiji, mis Roland. Imajući sve ovo gore izneto u vidu, nadam se da ne mislite valjda i dalje kako je ona neobična ljubaznost koju je Milošević iskazao prema vama, pri unakrsnom ispitivanju u dvorani Haške sudnice, gde ste bili pozvani kao svedok optužbe, uistinu bila plod njegove iskrenosti, njegovog iskrenog uvažavanja vaših napora da "o kompleksnoj situaciji na Kosovu date što objektivniju sliku"? Ne verujete valjda kako iza onih njegovih laskavih reči "da možete biti ponosni na svoje izveštaje", ne stoje neki dublji, skriveni razlozi? I ne mislite valjda da se u činjenici što vas je tokom ispitivanja oslovljavao sa "mis Roland", a ne, kako ste ne bez izvesnog ponosa u jednom trenutku istakli, sa onim uobičajenim, formalnim "svedok" ("neka svedok uzme i pogleda u fotografiju...") krije, možda izvesna njegova "rešenost da vas zavede u sudnici", kako to frivolno tumači jedan vaš kolega. Moram ovde da vas podsetim, mis Roland, da su Crvene beretke formirane na njegov lični zahtev, kao nje-

gova posebna elitna jedinica koja samo njemu polaže račune, što će reći da se u toj osobi, za čije ophođenje prema vama tokom unakrsnog ispitivanja u sudnici nalazite samo reču hvale, krije zapravo poslednja instanca naredbe koju je Matador dobio onog aprilskog ili majskog dana u Đakovici. Nemojte se stoga zanositi da Miloševiću, ni tad dok vas je ispitivao u sudnici, a ni onda tokom ratnih dana na Kosovu, njegove službe nisu dostavile svaki neophodan podatak o vama. Šta je mogao pomisliti uhapšeni tiranin kad vas je ugledao tamo u sudnici, mis Roland, mora da se cerekao u sebi čim se rešio da glumi toliku ljubaznost – jedna od retkih njegovih žrtava što je uspela da izmakne njegovoj šapi, sad još i u prilici da je unakrsno ispituje.

I bojim se da to nije bila “intelektualna konfrontacija”, kako ste vi to formulisali, nego se vaš sabesednik smeškao iz nekih krajnje ličnih, ako hoćete, ciničnih razloga, uživajući u prizoru pred sobom. Metaforično govoreći, onaj hitac stigao vas je u ovalnoj sudnici Tribunala, mis Roland, uprkos onih desetak staklenih ploča što se uzdižu od poda do plafona, otpornih na metak, kojima je prostor za suđenje bio odvojen od publike. Taj hitac nije vas ubio ni ranio, samo vas je bacio pred Miloševićeve noge.

Vreme je da konačno, privedem ovo pismo kraju. Jedan pesnik kaže kako “svaka čestica vremena nosi u sebi beskonačnu dimenziju”, što je samo nešto manje melanholična varijacija – i stoga po nas utešnija – onog ničeanskog učenja o večnom vraćanju istog. Ono što mene ovde zanima jeste, ne toliko pesnička, ni filozofska, koliko najobičnija ljudska istina zašto je Matador izabrao baš mene da bi mi sve ovo ispričao. Nemojte misliti da ga nisam i to pitao. “Želeo bih da joj se nekako izvinim”, tako je rekao. Moje najdublje uverenje – ne toliko racionalna misao koliko želja da u to verujem – jeste da je on od vas, mis Roland, očekivao zapravo da mu uделите ne izvinjenje, nego neku vrstu oprosta i iskupljenja. Da li je uopšte na vama da mu tako nešto date ili ne, naravno, sasvim je drugo pitanje.

Surova istina

PIŠE: NATAŠA LAZOVIĆ

Nizak stepen ekonomske aktivnosti, visoka nezaposlenost i gotovo stopostotna isključenost iz javnih institucija, predstavljaju osnovno obeležje društveno-ekonomskog položaja Roma. O ovome upečatljivo svedoče podaci popisa stanovništva iz 2002. godine: od ukupnog broja Roma ekonomski je aktivno samo 27,2 odsto, a u uzrastu radno sposobnih, ekonomski je aktivno 58,2 odsto Roma. Podaci o broju ukupno zaposlenih u državnjoj i lokalnoj administraciji, svedoče o institucionalnoj diskriminaciji. U javnim i državnim preduzećima gotovo da ih nema. Službe za zapošljavanje nemaju evidenciju o zaposlenim Romima. U Nacionalnoj strategiji za unapređivanje položaja romske populacije može se pročitati da javna sredstva koja je Vlada Republike Srbije dobila na različite načine od međunarodnih organizacija, nisu dovoljna za smanjenje siromaštva i za zapošljavanje Roma. Akcioni plan za zapošljavanje Roma u okviru Dekade Roma koji je usvojila Vlada još uvek se ne sprovodi sistemski i ne postoji jasno opredeljena pozicija u budžetu iz koje bi se finansirale predviđene mere. Ne postoji institucionalizovana saradnja romskih udruženja građana i državnih organa.

Oblast u kojoj se Romi najčešće radno angažuju je siva ekonomija. Niska stopa ekonomske aktivnosti većine Roma, predstavlja posledicu ekonomske kulture, društveno-ekonomske zaostalosti, izrazitih političkih barijera u zapošljavanju i određenog skupa demografskih činilaca. Romska populacija je izrazito mlada. Zastupljenost starijih od 15 godina u ukupnoj populaciji Roma iznosi 58,3 odsto. Niska ekonomska aktivnost, veoma mlada starosna struktura romske populacije i veliki deo održavanog stanovništva predstavljaju ključne činioce održavanja i produbljivanja razlika između Roma i ostale populacije.

Većina Roma je izvan sistema zapošljavanja i mahom se vode kao nezaposleni. Kada se nalaze na tržištu radne snage, rade najteže i najopasnije poslove po najnižoj ceni. Država mora da prepozna ovakav rad i nađe način da se ovaj problem reši. Romi žive u nemaštini i na granici egzistencije. Zbog tranzicionih procesa i velikog broja interno raseljenih lica dolazi ▶

do još većeg pada životnog standarda Roma. Imajući u vidu nizak nivo obrazovanja, nedostatak investicija, kao i ekonomsku stagnaciju može se pretpostaviti da se položaj Roma u narednom periodu neće bitno poboljšati. Generacije Roma koje dolaze neće biti pripremljene za surova pravila na tržištu rada.

Većina romskih domaćinstava ima ograničene izvore prihoda, to su uglavnom sezonski poslovi u poljoprivredi i građevinarstvu, sakupljanje sekundarnih sirovina, socijalna pomoć države i slično. Nizak nivo obrazovanja i stručne obuke, kao i diskriminacija od potencijalnih poslodavaca dva su ključna faktora koja nepovoljno doprinose položaju Roma na tržištu rada. Treba naglasiti da se Romkinje suočavaju sa dvostrukom diskriminacijom: sa jedne strane radi se o diskriminaciji od većinske populacije, a sa druge, o diskriminaciji unutar samog romskog društva.

A nije zanemarljiv ni odnos većine ljudi prema Romskoj populaciji. Veliki broj ljudi ima neku vrstu uzdržanosti, odbojnosti, netolerancije, netrpeljivosti, arogancije, socijalne distance prema njima. Šta je to što izaziva sva ta negativna i loša osećanja? Možda je to samo pogrešna slika o jednom narodu ili su oni sami uzrok svih tih predrasuda. Za njih se verovalo i još uvek se veruje da su prosjaci, lopovi, otmičari, neprilagodljivi za normalne uslove života.

Akcentat u rešavanju ovog pitanja treba staviti na motivaciju Roma za aktivno traženje posla, organizovati obuku u vezi sa poslovima za koje postoji potražnja na tržištu, mala i srednja preduzeća treba da pruže podršku romskim preduzetnicima u smislu razvijanja mehanizma lokalne samouprave za podsticaj porodičnog biznisa, uključiti ih u razne edukativne aktivnosti... Takođe je potrebna bolja koordinacija između nadležnih ministarstava i jedinica lokalne samouprave i njihovih opštinskih saveta za zapošljavanje, posebno u oblasti reciklaže i upravljanja komunalnim otpadom. Treba povećati broj zaposlenih Roma u državnim i lokalnim institucijama i niz drugih stvari.

Mnogo toga treba, a da li će tako biti... Naviknuti na bedu i siromaštvo, nehigijenske uslove života, neprihvatanje i odbacivanje od drugih, diskriminaciju kao i mnogobrojne druge probleme, teško im je da se prilagode i, godinama ukorenjene navike izmene. Naravno da bi promenom uslova u kojima Romi žive došlo i do smanjenja predrasuda o njima. U principu, problem Roma jeste u tome što odbijaju modernizaciju u društvu.

Čuvar Kremlja

Uoči važnih izbora za Dumu i Kremlj (decembra i marta), ruski vođa Putin prisiljen je da razmišlja nad enigmom narušenog poverenja Rusa u njegovu "putinski" kreiranu, i pretežno arbitrarnu vlast. Povećan je među njima broj onih kojima ta vlast nije ispunila očekivanja, i u javnosti nije teško uočiti signale donekle splasnulog entuzijazma naroda, onih koji su Putina sledili na izborima.

Govori se o prosperitetu, a nekima se čini da je njih lično prosperitet zaobišao. Obećavana je zakonitost, a sve više njih ima utisak da su kao pojedinci žrtve samovolje, pravne nesigurnosti i korupcije - bez obzira što u kritikama svega toga ne apstinira ni sama vlast, recimo predsednik Medvedev.

Poziv, da se poveruje u "rusku budućnost", u tehnološki odskok zemlje, u otvaranje polja šire primene domaće inventivnosti i smanjenu "zavisnost Rusije od naftne igle" - nije dovoljan da bi se u to ubedili svi mladi Rusi. I pojedini mladi Rusi, vrlo kontradiktorno službeno upumpavanom optimizmu, iščekuju priliku da ne ostanu kod kuće. Šesnaestogodišnji i sedamnaestogodišnji, anketirani u škola Moskve, Moskve ogrezle u dolarima od izvezenne energije - u svakom drugom slučaju (54 odsto) kažu "želeli bi da emigriraju". Ti isti mladi kažu - njihov život "neće biti lakši već teži" ("Afiša", koncem maja). Uprkos parama od nafte.

Signal (ne)poverenja u vlast je i odbojnost biračkog tela prema Ujedinjenoj Rusiji, "putinski" dizajniranoj partiji vlasti, skrojenoj specijalno - da bi se 2007. zagospodarilo s dve trećine mesta u Dumi.

Putin je želeo Dumu koja će aplaudirati odlukama vlade i Kremlja. Ali građani ne aplaudiraju takvoj partiji. Od svaka tri upitana, bezmalo svaki treći misli da je vodeća politička snaga zapravo "partija lopuža i prevaranata" (31 odsto!, Levada centar).

Putinu - poremećeno pozitivno raspoloženje

ruske javnosti otvara ulaz u lavirint iz koga treba brzo izaći. Do jeseni. Premijeru je rizično da za izbore potpiše tiket trke, s grlom za koje kažu da je organizam "lopova i prevaranata".

Razume se, danas je jasnije zašto je svemoćni predsednik vlade u isto vreme, i promovisao UR i prema njoj zadržao distancu (odbio člansku kartu). Kao veštom političkom akrobati, biće mu lakše da još više podvuče distancu. Imaće mogućnost da, bude li neophodno - "lopovluk i prevare" sasvim prepusti partiji. Partija može, Putin se ne sme okaljati. Putin je ruski sistem vlasti. Prema tome i celi temelj njene stabilnosti.

Ni Putinov prestiž nije više identičan pređašnjem. Poeni njegove popularnosti u narodu danas su bliže granici od 50, nego nekadašnjoj, od 70 i više procenata Rusa uvek i bezuslovno "za Putina"- s tim, što raspolagati i sa toliko simpatija nika-ko nije bez značaja. Na horizontu nema nekog ko bi Putinu bio konkurent.

Prvi sledeći na lestvici popularnosti je šef države Medvedev - ali, izdvojen iz tandema Putin-Medvedev i suprotstavljen Putinu, Medvedev je u anketama ruskih naklonosti Liliputanac. Simpatije za njega smanjuju se i postaju politički beznačajne.

Rusima, šef Kremlja prihvatljiv je jedino "u paketu" s Putinom. Medvedev protiv Putina, podrazumevalo bi Medvedev gubi trku. Njegov tobože reformatorski liberalizam pada u vodu. Mimo Putina, Medvedev nema moći da to o čemu govori zaista i "isporuči".

Logično, dvojac Putin-Medvedev konstruisan je s kormilom za Putina. To je glavna pojedinost kojom se može objasniti "propuštena prilika" Medvedeva da nedavno, tokom susreta s celim jednim forumom svet-ske štampe, aprila 2011. u Skolkovu, objavi "alternativni", "medvedevski" politički program i nameru ponovnog kandidovanja, čak i po cenu da konkuriše Putinu.

Izvestan broj "posmatrača Rusije" očekivao je da se upravo to dogodi, mada nije jasno na osnovu kakve faktografije. Ohrabreni Putinovim karijernim profilom, čekista formiranog unutar sovjetske bezbednosti?

Naprotiv, Putin i Medvedev su ono što njih dvojica i kažu - jedan tim. Inspiracija tima je da se, u sistemu kakav on jeste, otvori ventil za oslobađanje unutrašnjeg pritiska. Namenski. Tu je negde osnov predsednikovog "demokratskog koloseka", s lokomotivom pripremljenom da povuče vagone antiputinskog opozicionarstva, pre svega intelektualnog sloja u gradovima. Ali, bez opasnih ukrštanja s kolosekom Putina.

Kapital Medvedeva je poverenje koje mlađi u timu uživa kod mentora - da se za to vreme, tokom Putinovog premijerskog odsustvovanja, Kremlj neće zloupotrebiti angažovanjem protiv Putina. Eventualno, ustupajući platformu nekoj od rivalskih grupa oligarhije i bezbednjaka.

Prilježnost Medvedeva, u nastojanju predsednika da ne istupi iz okvira Putinovih skripta, ukazuje na problem pred kojim je Putin. Natruli zadah Ujedinjene Rusije ugrožava uspeh borbe za novu Dumu - premijerovu mašinu za izglasavanje odluka.

Bez lojalnog "parlamenta", njegovo predsedavanje vladom ne bi više moglo biti kakvo jeste, i Putinov dalji boravak u Belom domu bio bi bez svrhe. Čak i opasan za Putina - mogao bi premijera izložiti "neposlušnim" deputatima.

U okolnostima kakve jesu juna 2011, takav obrt je ipak samo spekulativna hipoteza. Međutim, Putin ne zanemaruje hipoteze - i možda je to razlog što se Medvedev još "ne kandiduje". Dok premijer ne osigura Dumu kakva mu je potrebna, on će kao opciju-2 čuvati za sebe Kremlj. Bude li ugrožen, napustiće vladu i vratiće se u tvrđavu.

Uostalom, nagovestio je da nije van predsedničke trke.

Ipak, predsednik Rusije još jedanput će biti Medvedev. Dzudo-majstor ruske politike reorganizuje snage i sprema još jedno osvajanje Dume. Mesec maj protekao je obeležen okupljanjem saveznika za izборе. Putinov protivnik nije opozicija, slaba je. Protivnik je apstinencija birača - eventualno drastična manifestacija njihove apatije. Bojkot birališta na kojima se ne bira.

Progonjeni, Putinovi oponenti - brojne manje grupe i pojedinci, aktivni su na internetu. Propagiranje otpora dobija u širini. Videće se do koje mere i da li može biti efikasan.

Aleksej Navaljni - možda najuticajniji bloger Rusije, afirmisan time što "bez dlake na Mreži" publikuje najskandaloznije slučajeve pronevera i pljačke uz pomoć vlasti, prognozira da će se "putinizam" nasukati na one hridi na kojima i apsolutizam arapskih vladara.

Putin međutim ne čeka. U Volgogradu, 6. maja na konferenciji Ujedinjene Rusije (posle njegovog relativnog neuspeha na regionalnim izborima) objavio je svoj Sveruski narodni front - široku ambrelu pod koju poziva prijatelje vlasti. Sve koji su "za", grupe, partije, medije, sindikate, milijarde... - uz jasano podrazumevanje da sve njih, u slučaju pobede, očekuje nagrada vlasti. I podrazumevanje šta sledi anti-putinistima.

Milijarderi Lebedev i Prohorov, svojevremeno Putinove kolege po službi a minulih godina i lideri svojih sopstvenih "liberalnih" formacija, požurili su i priveli organizacije i ljudstvo tamo gde im je rečeno. Tobože, u ime višeg cilja. A moguće je, i podstaknuti pogledom na lisice na rukama eks-milijardera Hodorkovskog., bez refleksa.

U svakom slučaju, pripreme za ponovno kandidovanje Medvedeva za predsednika u toku su, samo na drugi način. Formalna prijava predsednika-kandidata uslediće kada Putin dobije Dumu. Do tada se i dalje može nagađati o njegovom liberalnom konceptu i tobožnjem izazovu Putinu.

U mreži konspiracija i saučesništva

PIŠU: VESNA BOJIČIĆ-DŽELILOVIĆ,
DENISA KOSTOVIĆ

Postojanje neformalnih odnosa omogućava ljudima da poboljšaju nešto u svom neposrednom okruženju, ali državu i društvo drži zatočene u začaranom krugu slabe države koja većini nudi nesigurnost, a malom broju prosperitet

Da se odbrane od kritika koje im se upućuju zbog neefikasnosti projekata konsolidacije država u Avganistanu i Iraku, zapadni političari skloni su da navedu Balkan kao uspešan primer. Ako postkonfliktnu rehabilitaciju Balkana treba smatrati modelom dobre prakse, onda je budućnost običnih ljudi, još dalje na istoku, prilično sumorna.

Dokaz za to ne može se naći u vidljivom delovanju oficijelne politike ili zvaničnim privrednim strukturama. Ne može se pronaći ni u magli interetničkih sukoba u novonastalim državama, kao što su Bosna i Hercegovina i Kosovo. Život građana Balkana, nakon više od deset godina od krvavog rata u kojem se raspala Jugoslavija, određuje njihova svakodnevica u konstantno slabim državama. Kao glavni generator osećaja nesigurnosti - fizičke, ekonomske ili pravne - jedna država na Balkanu je u očima njenih građana manje legitimna od, na primer, država Evropske unije ili Sjedinjenih Država, pokazuju nedavna istraživanja javnog mnjenja. Zapadna intervencija u regionu je uspela da učutka oružje, ali je istovremeno - namerno ili ne - ustoličila države koje ne funkcionišu na dobrobit svih svojih građana.

Slabost postkonfliktne države je lako uočljiva. Na Balkanu se očituje na nekoliko načina: u ekskluzivnim identitetima skovanim i učvršćenim tokom konflikta kao osnovnim oblicima legitimnosti; u uzajamnom prožimanju države i društva, kojim se zamagljuje granica između javnog i privatnog; i u neprekinutom delovanju ratnih profitera koji ne prezaju ni od čega da sačuvaju moć i uticaj, stečene tokom rata.

Sa druge strane, naponi koje Zapad ulaže za konsolidaciju postkonfliktnih država na Balkanu

- kao, uostalom, i svih ratom pogođenih područja u svetu - zasnivaju se na tri (pogrešne) pretpostavke:

- 1) da proces konsolidacije država počinje od nule, bez obzira na nasleđa prošlosti;
- 2) da su međuetnički sukobi osnovni problem nefunkcionalnosti postkonfliktnih država (a da nužno ne moraju biti nezaposlenost, vladavina prava, zaštita ljudskih prava, itd);
- 3) da je javni interes odvojen od privatnog, i da na tome treba zasnivati projekat gradnje institucija po modelu liberalnih demokratija.

Glavni izazov zapadnom projektu na Balkanu predstavljao je, ustvari, uporedni projekat aktivne reprodukcije slabosti države od strane transnacionalnih mreža koje su nadživele rat, a koji im je omogućavao da zadrže moć. Ratovi na Balkanu, kao i većina oružanih sukoba nakon hladnog rata, bili su pre svega transnacionalizovani kroz strukture ratne privrede, koje su uglavnom bile nelegalne.

Etničke elite Bosne i Kosova, i zvaničnici Srbije i Hrvatske aktivno su tragali za, povezivali se i zajedno radili sa transnacionalnim akterima kao što su organizovani kriminal i dijaspora da bi došli do oružja, vojnika, novca, ali i osnovnih potrepština koje se nisu mogle naći na domaćem tržištu, bilo zbog premećih privrednih tokova ili/i međunarodnih sankcija. Istovremeno je, sa svoje strane, organizovani kriminal bio privučen nasiljem i nestabilnošću na Balkanu. Tokom rata je odnos između tradicionalno različitih grupa koje su prethodno sledile svoje jasne, odvojene interese - kriminalci su išli za profitom i statusom, a političke elite bile preokupirane ideologijama - postao gotovo simbiotičan. Razlike između njihovih "agendi" su nestale, kao u zloglasnom slučaju pokojnog Željka Ražnatovića - Arkana, srpskog mafijaša, vođe paravojne jedinice, čoveka optuženog za ratne zločine, izabranog člana parlamenta, nacionaliste i "biznismena".

Isto tako, dijaspore su proširile svoje uloge sa tradicionalnog lobiranja, sakupljanja priloga i slanja

novca na direktno učešće u vlasti, kao u slučaju imenovanja Gojka Šušaka, vlasnika picerije u emigraciji, za ministra odbrane Hrvatske.

Zbog mnoštva aktera ratne privrede i raznovrsnosti njihovih prekograničnih aktivnosti ne može se nijedan posmatrati izolovano. Ne mogu se jasno razgraničiti ni njihovi interesi i motivi, ili pretpostaviti da je pripadnost određenoj etničkoj grupi nepremostiva barijera za profitabilne poslove bilo tokom rata ili nakon njega. Naprotiv. Grad na severu Kosova, Mitrovica, postao je ozloglašen po etničkoj podeli na srpski i albanski deo, razdvojen rekom Ibar, nakon okončanja sukoba na Kosovu 1999. Ali, upravo mu je ta podela omogućila da, zahvaljujući saradnji Srba i Albanaca, preraste u centar šverca i organizovanog kriminala.

Ustvari, iz dinamike koja je povezala političke, ekonomske, vojne, obaveštajne i bezbednosne aktere, domaće i međunarodne, ali i kriminalce, plaćenike i ostale čiji su motivi i interesi bili neraskidivi sa ratovanjem, proizašao je sistem čvrsto povezanih mreža. Međunarodni mirotvorci su te mreže prepoznali kao "problem plena", ali se direktno nisu njima pozabavili kao takvim. I nisu prepoznali ogromne razmere njihovih mogućnosti prilagođavanja postkonfliktnom okruženju zarad očuvanja ratnih navika u sticanju profita i bogaćenju.

Strukture i akteri ratne privrede nisu nestali nakon formalnog okončanja ratova na Balkanu. Istina, Oslobodilačka vojska Kosova (UČK), ili etničke nacionalističke partije u Bosni, koje su aktivno učestvovala u ratu, preuzele su značajne uloge u izgradnji mira. Ali, kad bi dospeli na javne funkcije njihovih predstavnici su i dalje imali obaveze prema svojim vezama iz vremena rata, što se reperkutovalo na sprovođenje pravde, pružanje pomoći i obavljanje drugih javnih poslova, i korišćenje mogućnosti za ekonomski razvoj.

Dugačak spisak balkanskih zvaničnika optuženih za ratne zločine, učešće u kriminalnim aktivnostima i zloupotrebu položaja, dokaz je tih složenih veza ►

stvorenih u ratu, kojima su kanalisane pogodnosti i koje je bilo teško prekinuti. Nesposobnost domaćih pravosuđa u razotkrivanju tih kriminalnih aktivnosti predstavljala je još veću pretnju. Jedan lokalni posmatrač je to ovako predstavio: "U normalnim državama policija, tužioci i istražne sudije čine sve kako bi osumnjičeni progovorili. U državama poput naših, policija, tužioci i istražne sudije čine sve kako bi sprečili osumnjičene da progovore. Jer, ako progovore, ko zna šta će sve izaći na videlo". I zaista, mreža konspiracije i saučesništva široko se razapinje iz samih dubina država postkonfliktnog Balkana.

Kao rezultat, politički autoritet kakav je uspostavljen na postkonfliktnom Balkanu - sa njegovim transnacionalnim mrežama koje se prepliću sa državnim strukturama i oslanjaju na neformalne odnose i pravila ponašanja - proizvodi sistem arbitrarnih pravila i prava. Takva slaba država radi u interesu onih koji su delovi tih mreža, ili su im one dostupne, što se očituje u ogromnom bogatstvu koje su akumulirali pojedinci ili grupe. Sa druge strane, ona urušava svaku perspektivu drugima, naročito etničkim manjinama, i perpetuira njihov osećaj nesigurnosti. Najveći paradoks u svemu tome je da su neformalni odnosi - koje su sankcionisale postkonfliktne države, a prevedeli zapadni mirotvorci - za obične ljude postali deo rešenja i izlaz iz stanja sveprisutnog osećanja nesigurnosti. Neformalni odnosi koje se u praksi manifestuju kroz kršenja, zaobilaženja i izbegavanja pravila i zakona, široko su rasprostranjeni na postkonfliktnom Balkanu.

Rezultati istraživanja stanja ljudske bezbednosti na Kosovu, koje su sprovedi članovi LSE Global Governance 2010, pokazuju da pribegavanje neformalnim kanalima daje osećaj moći ljudima koji su obespravljani, razočarani i direktno poniženi siromaštvom, korupcijom, pravnom nesigurnošću, slabim redom i zakonom, i institucionalnom neefikasnošću. Tako je jedan od ispitanika rekao da ga

frustrira to što ne zna koga treba podmititi. Drugim rečima, on je svestan da treba dati mito, ali ne zna kako da to efikasno učini. Postojanje neformalnih odnosa omogućava ljudima da poboljšaju nešto u svom neposrednom okruženju - da, na primer, ostvare neoporezovanu dobit ili upišu dete u željenu školu - ali državu i društvo drži zatočene u začaranom krugu koji reprodukuje slabu državu i, konačno, nesigurnost većine, a prosperitet malog broja ljudi.

Konačno, stabilizacija Balkana pod rukovodstvom i okriljem međunarodnih institucija, kao što su UN, EU i NATO, stabilizovala je i "zakon zasnovan na mrežama", kao izvor sveprisutne, višestране nesigurnosti običnih ljudi. Najveći izazov za spoljne aktere konsolidacije država i dalje je obnova izgubljenog legitimiteta država koje nastoje da konsoliduju. Ovo se ne može postići na osnovu pogrešnih pretpostavki na kojima počiva proces konsolidacije država. A bez toga će transnacionalne mreže, kao simbol postkonfliktnog kontinuiteta neformalnih centara moći, nastaviti da privatizuju javne institucije i javna dobra, manipulišući etničkim identitetima. Da bi mogao da deli dividende legitimnosti proces konsolidacije država mora običnim ljudima da osigura ljudsku bezbednost. Rezonovanje i delovanje na liniji njihovih preokupacija, uz istovremeno osiguravanje da država funkcioniše u interesu javnosti, mogao bi biti prvi korak u dobrom smeru. Ali, to bi iziskivalo i kognitivni zaovert: prihvatanje činjenice da izabrani predstavnici nisu uvek i nužno najbolji zastupnici interesa ljudi, a još manje iskreni partneri u procesu konsolidacije država.

(Vesna Bojić-Dželić je naučni saradnik u LSE Global Governance, the London School of Economics and Political Science, na specijalizaciji iz neformalnih ekonomskih odnosa i ekonomskog oporavka postkonfliktnih društava;

Denisa Kostovicova predaje globalnu politiku, naučni je saradnik u LSE Global Governance, the London School of Economics and Political Science, i autor knjige "Kosovo: The Politics of Identity and Space", Routledge, 2005).

Megalomanska raskoš

PIŠE: SRDAN BARIŠIĆ

Sakralna arhitektura ima veoma značajnu komunikacijsku funkciju. Crkveni tornjevi, zvonici i minareti imaju snažnu ulogu u prenošenju identitetskih poruka. Osim vizuelne religijske poruke koju odašilju svojim arhitektonskim gabaritetima, crkvena zvona i ezan sa minareta koordiniraju vreme i integrišu zajednicu u prostoru. Sakralni objekti su sastavni delovi siluete grada, reperne tačke u prostoru, a za vernike predstavljaju centralna mesta.

Tokom rat(ov)na na prostoru bivše Jugoslavije uništen je veliki broj verskih objekata, iako se sam oružani sukob ne može okarakterisati kao verski rat. Sakralni objekti predstavljali su manifestni simbol prisustva drugog, neprijateljskog entiteta i uništavanjem tih objekata uništavao se važan integrativni element zajednice. Hramovi su rušeni zbog socijalno i identitetski motivisanih frustracija, a predstavljali su najmanifestniju razliku između veoma srodnih etničkih grupa.¹

Nakon prestanka ratnih razaranja, formalnog raspada Jugoslavije i stvaranja novih nacionalnih država, krvavo započete postsocijalističke transformacije i etničke homogenizacije, usledio je proces etno-konfesionalne konsolidacije u kome je sakralna arhitektura zadržala svoj specifičan i snažan simbolički i komunikacijski karakter. Sa jedne strane isticana, sa druge osporavana, sakralna arhitektura dobila je snažnu ulogu u učvršćivanju identiteta. Tako je, na primer, pokušaj obnove porušene Ferhat-pašine džamije (Ferhadije) u Banjaluci, 7. maja 2001. godine, završen neredima u kojima je povređeno više od 30 ljudi, a jedno lice je izgubilo život. Nove džamije u Bosni i Hercegovini često su monumentalne i raskošne, što u velikoj meri odstupa od tradicije skromnog spoljnog izgleda i naglašavanja unutraš-

1 Prema izveštaju Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine više od 700 džamija je potpuno uništeno. Oštećeno je oko 600 katoličkih objekata, 120 pravoslavnih, a jedino je Jevrejska zajednica u BiH sačuvala svoje sinagoge. (Radio Free Europe, 5. april 2004). Na primer, na području grada Banjaluke, tokom 1993. godine, porušeno je svih 15 džamija, a među njima i Ferhat-begova džamija, jedan od najznačajnijih i najlepših spomenika kulture u Bosni i Hercegovini.

njeg izraza. Osim novog elementa monumentalnosti, nove džamije u Bosni i Hercegovini često se zidaju na drugačijim lokacijama, uglavnom na istaknutim mestima, a ne u strogom jezgru naselja, a sve češće se zida više od jednog minareta, što do devedesetih nije bila karakteristika balkanskih džamija. Navedene promene delom su prouzrokovane time što su finansijeri, islamske humanitarne organizacije, svesno ili nesvesno nametale stil izgradnje iz zemalja iz kojih potiču (Saudijska Arabija, Iran, Indonezija), a delom, kao odgovor na brojna rušenja tokom devedesetih godina. Upadljiv proces tzv. arabizacije (tradicionalno otomanske) islamske arhitekture u Bosni i Hercegovini kritikovan je i od strane zvaničnika Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Odstupanje od tradicije arhitektonskog i umetničkog stila sakralne arhitekture primetno je i u Srbiji, naročito ako se isprate uspostavljeni trendovi izgradnje novih pravoslavnih hramova na području Vojvodine. Tradicionalne barokne crkve sa visokim tornjevima, koji su imali posebno značajnu simboličku ulogu u ravnici, potiskuju hramovi koji predstavljaju replike manastira karakterističnih za centralnu i južnu Srbiju. Tako je, na primer, hram posvećen Svetom velikomučeniku i pobedonoscu Georgiju u Hrtkovcima (selo u Sremu) izgrađen u vizantijskom stilu, koji krasi dobar deo novosagrađenih pravoslavnih hramova širom Vojvodine. Ovde je korisno pomenuti i to da je izgradnja pomenutog hrama započeta 1994. godine, nakon zahteva 300 prognanih porodica, „koje su morale svoja imanja u Hrvatskoj zameniti za imanja u Hrtkovcima“, da se osnuje parohija u ovom mestu. Odlukom episkopa sremskog Vasilija, 31. oktobra 1993. godine, osnovana je Srpska pravoslavna crkvena opština i „parohija srbislavačka u Hrtkovcima“.²

Da izgradnja, postavljanje, obnova ili rušenje određenog sakralnog objekta može pokrenuti brojne sporove na različitim nivoima, dobro demonstrira slučaj Rumije iz 2005. godine, koji je nedavno reaktuelizovan u „Parohija srbislavačka u Hrtkovcima“, Pravoslavje br. 925.

van. Postavljanje limene pravoslavne crkve na planini Rumija iznad Bara otvorilo je pitanje sekularnog karaktera državnih institucija, u ovom slučaju Vojске Srbije i Crne Gore, kao i pitanje odnosa državnih vlasti i verske zajednice, odnosno Ministarstva za uređenje prostora i životne sredine Crne Gore i Srpske pravoslavne crkve; ono što je, međutim, možda najznačajnije - narušilo je ekumensku tradiciju kulturnog mesta tri konfesije. O ovom slučaju mnogo se raspravljalo u javnosti, ali nedavno obeležavanje praznika Silaska Svetog duha na apostole - Trojičindana, odnosno iznošenje krsta do limene crkve, trebalo bi posmatrati u svetlu spora između Srpske pravoslavne crkve i kanonski nepriznate Crnogorske pravoslavne crkve, kontinuiranog osporavanja crnogorske nacije i jezika, kao i aktuelnih sukoba između mitropolita Amfilohija i sudskih i izvršnih vlasti u Crnoj Gori (deklarisanje građana na popisu stanovništva, prekršajni postupak protiv mitropolita Amfilohija, problem boravka sveštenstva i monaštva koji nisu državljani Crne Gore ...) Svojevremena odluka izvršne vlasti Crne Gore o uklanjanju limene crkve praćena je mitropolitovom kletvom - „ko sruši taj hram, Bog ga srušio, i njega i njegovo potomstvo i časni krst mu sudio“³, dok je poslednje obeležavanje Trojičindana praćeno saopštenjem Mitropolije crnogorsko-primorske kojim se osporava pripisana monopolizacija ekumenskog kulturnog mesta objašnjenjem „da je podizanje pravoslavne crkve na Rumiji, posvećene Svetoj Trojici, našem Bogu Ljubavi i istinskog Zajedništva, bilo isključivo u slavu Božiju, a time i postizanja i dostizanja zajedništva među ljudima svih vjera i nacija po ugledu na najbolje tradicije naroda podrumijskog kraja, koji je mnogo prije promovisanja modernih načela multikonfesionalnosti i multikulturalnosti, živio ta načela i sprovodio ih u svom svakodnevnom iskustvu“⁴ Nakon litije, pojedini sveštenici na radiju „Svetigora“ isticali su prisustvo rimokatolika i „muhamedanaca“ na litiji kao osnovni argument protiv bezrazložne „medijske gužve“ oko crkve na Rumiji.⁵

Posmatrano u kontekstu dominantne etno-konfesionalne identifikacije, monopolizacija duhovnog prostora isticanjem simbola otežava neophodne

processe prevladavanja prošlosti i demonopolizacije istine, kao i uspostavljanje dijaloga, tolerancije, suživota i multikulturalnosti. Krst visok 33 metra na brdu Hum iznad Mostara još uvek, nakon više od 10 godina, predstavlja predmet brojnih sporenja. Ovaj „simbol katoličke vere“ tumači se kao direktno provokiranje srpskog i bošnjačkog življa grada na Neretvi. Naravno, kada se razmatra monumentalizacija najrasprostranjenijeg verskog simbola na ovim prostorima, ne može se izostaviti ni pravoslavni Milenijumski krst na planini Vodno iznad Skoplja koji predstavlja najveću građevinu tog tipa na Balkanu (visok 66 metara).

Trend monumentalnog verskog građevinarstva u službi učvršćivanja etno-konfesionalnog identiteta ne samo da je primetan i u Srbiji, nego dobija i impozantne razmere. Nakon pionirski skromnih poduhvata, poput krsta visine četiri i širine dva i po metra na brdu Biokotoš iznad Užica, čeličnog krsta visokog 12 metara na Sokolskim planinama kod Ljubovije, zatim iznad Ivanjice, u Ovčar Banji, Prislonici kod Čačka, podignut je Đurđevdanski krst, visok 18 metara i raspona 11 metara, na ulazu u Kragujevac iz pravca Koridora 10. Međutim, povodom obeležavanja XVII veka od Milanskog edikta, pravi poduhvat biće izgradnja krsta visine 80 metara na brdu Vinik iznad rodnog grada cara Konstantina. Prema prvim proračunima krst će koštati najmanje 1,5 milion eura, a biće samo deo velikog kompleksa „Car Konstantin“ koji će se prostirati na 13 hektara zemljišta.

Ovde je neophodno pomenuti i najveći građevinski poduhvat u Srbiji - Spomen-hram Svetog Save, koji je postao sastavni deo siluete srpske prestonice, ali i prioritetan projekat od nacionalnog interesa. O gabaritetima ove građevine nije potrebno govoriti, ali će za interpretaciju vrednosti ovog poduhvata poslužiti podatak da će samo za 17.000 kvadratnih metara mozaika u hramu, prema proceni, biti utrošeno 40 miliona eura.

Identitetski imperativ, u svojoj megalomanskoj raskoši, obrnuto je proporcionalan egzistencijalnim, komunalnim i socijalnim problemima stanovništva, te posmatrajući pomenutu disproporciju i sa najkonzervativnije mogućeg aspekta teško je argumentovano opravdati toliko odsustvo elementarnog humanizma i brige o vernicima upravo u cilju očuvanja i održanja etnosa sa snažnim verskim identitetom.

3 „Amfilohije: Ko sruši crkvu na Rumiji Bog ga srušio i njegovo potomstvo“, Glas javnosti, 8. januar 2011.

4 „Trojičindanska litija sa Krstom Svetog Jovana Vladimira na Rumiji“, IS SPC, 10. jun 2011.

5 Proslava Trojičindana na Rumiji, IS SPC, 13. jun 2011.

Nekibe Keljmendi, heroj našeg vremena

PIŠE: SONJA BISERKO

Poslednji put videla sam se s Nekibe u njenoj kući pre nekoliko meseci. Viđale smo se kad god sam bila na Kosovu. Uvek sam prema njoj imala osećanje duga i poštovanja. Izuzetno hrabro je nosila svoju sudbinu: gubitak dva sina i muža.

Prvog dana bombardovanja naoružani srpski policajci izveli su ih iz kuće. Ubijeni su negde u blizini Prištine. Bajron Keljmendi bio je dugogodišnji borac za ljudska prava na Kosovu. On i Nekibe, oboje advokati, pripadali su uskom krugu intelektualca koji su bili angažovani na odbrani Albanaca. Sistematski su dokumentovali državni teror koji je i doveo do NATO intervencije. Srpska ih je vlast proganjala i teretila za terorizam i podrivanje državnog integriteta. To je verovatno i bio jedan od razloga što je Keljmendi likvidiran već u prvoj noći intervencije.

Nekibe sam srela ubrzo nakon toga. Slomljena gubitkom najbližih, Nekibe se nije prepustila očaju, niti mržnji. Nijednog trenutka nije u prvi plan stavljala svoju tragediju. Šta više, uvek je pomagala stradalnicima. Nije odustala od svoje ljudske i političke vizije: slobode i demokratije. Bila je aktivna u Rugovinoj partiji i postala je simbol albanskog otpora vlastima. Postala je član parlamenta, a kasnije i ministar pravde.

Kosovska ženska mreža, kojoj je Nekibe pripadala, aktivno je radila u srpskim enklavama sa srpskim ženama. I Helsinški odbor je imao slične projekte. Zajedno sa Kosovskom ženskom mrežom obilazili smo te žene. Nekibe je uvek bila tu. Nosila je praktične poklone srpskim obdaništima, na primer, akumulator jer je stalno nestajala struja.

Nekibe je bila izuzetna žena. Velika i hrabra. Pravedna i istinoljubiva. Nadasve humana i saosećajna prema svima. Sposobna za oprost. Uverila sam

se tokom svih godina rada na terenu da su spremnost za praštanje uvek pokazivali oni koji su najviše ispaštali. Nekibe je to pokazivala u svakoj situaciji.

Poslednje mesece provela je u svojoj kući, okružena pažnjom unuka, kćerkom Kosovare i brojnim prijateljima. Imala ih je svagde, širom sveta. Počastvovala sam što smo imala priliku da je vidim i pre njenog odlaska, mada sam se nadala drugačijem ishodu.

Poslednje reči prenela je njena ćerka Kosovare: Kćeri moja, pronađi način na koji ćeš da voliš. Pozdravi celo Kosovo!

Bila mi je čast poznavati Nekibe Keljmendi, ženu heroja. Njezina ljudska veličina ostaće trajna inspiracija svih onih na Kosovu i izvan njega koji se bore za ostvarenje elementarnog prava svih ljudi, bez obzira na razlike među njima: prava da žive bez straha, u miru, slobodi i punoći ljudskog dostojanstva.

Uvek ću je se sećati sa dubokim poštovanjem i prijateljstvom. Neka počiva u miru.

Kikinda: na barikadama i blokadama

PIŠE: G. PERUNOVIĆ FIJAT

Tog 26. maja 2011. godine u prepodnevnom satu ma bila sam u Rumuniji, u Žombolju, u ekipi Kulturnog centra Kikinda, a povodom sređivanja formalnosti oko atraktivnog prekograničnog projekta. U lepom mirnom mestu, ni slutili nismo šta se *tamo kod nas* zbiva. Dok smo se pripremali za povratak kući i komentarisali kako se radio program iz Srbije/ Vojvodine odlično čuje, spiker na radiju izgovorio je da je Ratko Mladić uhapšen u Lazarevu kod Zrenjanina. Prvo smo pomislili - od sveg čuda - da je u pitanju šala; zatim je vođa puta izrazio bojazan da bi sad moglo doći do nemira! „Mi na granicu, a ona zatvorena!“ rekao je. Kad mi do granice - stvarno rampa spuštena. Srećom, samo nekoliko minuta, koji su nam, ko zna zašto, nekako predugo trajali. Po jakoj vrućini, stigismo u Kikindu. U Kikindi - veselje na trgu u centru grada. Ne zbog Mladića: to su samo maturanti osnovnih i srednjih škola slavili kraj školovanja, pijući velike količine piva iz plastičnih flaša, pevajući i povremeno skačući u fontanu ispred zgrade muzeja. U toj nasmejanom mladoj gomili možda niko nije ni mislio na najtraženijeg haškog optuženika i kako je *lociran* u malom mestu kod Zrenjanina. Starije generacije su se ponašale već prema ličnim afinitetima. Na primer, novinari Kikindskih nikako nisu uspjeli da na trgu, punom ljudi, „na'vataju“ ni deset osoba koje bi dale izjavu za anketu o hapšenju Ratka Mladića, a bio je četvrtak, dakle *deadline* za ovaj građanski nedeljnik koji izlazi petkom, to jest, bio je - krajnji trenutak za zatvaranje broja. Onda su novinari krenuli da zovu lokalne političare, zbog izjava o ovom velikom trenutku. I tu su, već prema programskim načelima stranaka, odgovori bili potpuno različiti. Najviše efekta postigla je ipak izjava Borisa Tadića „da će se svi vinovnici eventualnih ekscesa naći na udaru zakona i biti sankcionisani“. Tako da u Kikindi nikakvih ekscesa nismo imali. Osim ako se ne računaju verbalni ekscesi, a neki od naših simpatizera lika i nedela poznatog haškog optuženika,

verovatno su posle išli i na mitinge i proteste u Beograd i Novi Sad, nisu to prijavili niti se hvalili, verovatno zbog one najave izvesnih sankcija.

Istog dana, dakle, 26. maja, već u zavisnosti kako je ko primio vest, počela su nadgornjavanja: da li će sad ova promena *diskursa*, a i celokupne situacije, da utiče, i kako, na rejting DS i SNS? Idući ulicom, nehotice sam slušala ne preglasan, a sasvim dovoljno razgovetan razgovor dva muškarca starosti od oko 70 godina, koji su, nogu pred nogu, hodali ispred mene.

Razgovarali su o Ratku Mladiću - i o kome bi drugo, samo nekoliko sati pošto je vest objavljena.

„Sve se sazna, pre ili kasnije. Moralo se ovo dogoditi. Nije mogao večito da se krije“, rekao je jedan.

Običnim, normalnim rečima, bez ikakve patetike, emfaze i izliva nacionalističkih strasti. Drugi je potvrdio, istim tonom. Posle su nastavili razgovor o nečem drugom - barem tema ne manjka. Međutim, pravi *kontraudar* doživela sam nekoliko dana kasnije - kad sam, na isti način nevino hodaćući trgov u centru Kikinde, čula razgovor dvojice srednjoškolaca o hapšenju istog lika. „Taj Ratko Mladić što su ga uhapsili, je li moguće da je on ubio 8000 Srba u Srebrenici?“ pitao je jedan od dečaka. „Ma nije on ubijao Srbe, budalo“, uzvratio je njegov drug. „A, nije ubijao Srbe?! *Pa onda je u redu*“, poentirao je prvi maloletnik i postigao da za neko vreme ostanem zaleđena u vremenu i prostoru, čudom se čudeći šta sam čula. Te generacije koje su 1995. godine još bile u pelenama, a na sledećim izborima će možda već glasati - kakve su to postale? Da li je moguće da su svi podaci i činjenice prošli *pored* njih a ne *kroz* njih? Naravno da jeste, dakle, svako zgražanje može u staru da se obesi mačku o rep, izgleda da smo svi mi koji potpisujemo da želimo istinu i samo istinu o zločinima - negde debelo zakasnili, dok su oni koji su *radili na aktivnom zaboravljanju* dobrim delom uspjeli u svom naumu. Posledice ćemo - sva je prilika - tek da osetimo. Laknulo mi je donekle kad

je zabranjen „Nacionalni stroj“, ali, ne dovoljno, ne dovoljno...

Sledeći šok stigao je već 30. maja. Upravo dok je u toku bila maratonska sednica SO Kikinda od 42 tačke, koja je potrajala još malo pa pet sati, počeo je protest poljoprivrednika zbog neisplaćenih subvencija. Kako već biva, paori sa traktorima nisu stigli do Beograda, kud su krenuli, jer ih je policija zaustavila, pa su putevi bili blokirani danima, što je stvorilo pravi pakao za sve koji su baš tada morali nekuda da putuju. Kikindski „Autoprevoz“ najavio je da se autobuski saobraćaj obustavlja „do daljnijeg“. Kola hitne pomoći, koja su nosila pacijente u Beograd, Novi Sad i Srem-sku Kamenicu nisu zadržavana na barikadama, ali, svi ostali - kakvim god poslom da su nekuda išli - načekali su se nehumano. Od Kikinde do Beograda ima oko 150 kilometara, a jedno vozilo kikindske hitne pomoći je prvog dana blokade, od Beograda, gde je rano ujutro preuzelo pacijentkinju, do Kikinde putovalo više od 300 kilometara, sve preko Pančeva, Kovačice, Opova i svih mesta gde u tom trenutku još nije bilo policije i paora s traktorima. Međusobnih prozivki između paora, vlasti i svih koji su hteli da putuju bilo je tih dana u izobilju. Nekoliko lokalnih kikindskih političara, koji su išli da obiđu poljoprivrednike iz Kikinde i okolnih sela na barikadama umalo nisu dobili batina od gnevnih

paora, samo o tome posle nisu hteli da pričaju *ni za lek*. Sve je mirisalo na gadnu gužvu. Država nam je još jednom stavila do znanja da koliko god bilo loše - uvek može da bude *još gore*. Jedno popodne sam i ja provela na neplaniranom putovanju u Novi Sad, i tom prilikom vozilo u kome sam bila prošlo je kroz osam blokade, po četiri tamo i nazad.

„Sklanaj brže traktor da prođe sanitet, šta treba, da neko umre zbog nas? I ovako smo krivi za sve“, doviknuo je jedan od učesnika blokade svojim saborcima na putu Kikinda - Novo Miloševo. Ko zna - možda je upravo ova blokada puteva uvod u neki drugačiji status Vojvodine? Politička zbivanja su, po pravilu tako strašno predvidljiva.

U međuvremenu, leto stiže, izbori se bliže, kampa-nja se u Kikindi sasvim ozbiljno *zaukala*, jednu aktivis-tkinju LSV ujeo je pas prilikom door to door akcije u selu Bašaidu, a nerešeni problemi gomilaju li se, gomi-laju. Voda je predugo ostala na njivama na koje je pala u junu prošle godine, tako da mnoge parcele u ataru grada i sela nisu ni zaorane, a kamoli zasejane, pa sve liči na uvod u još jednu od gorkih žetvi i izgubljenih bitaka sa prirodom (i društvom). Velika većina stanovništva je sve svoje bitke već nekako izgubila.

„Tata je dobio otkaz od privatnika, a bez otpre-mnine. Tužio je gazdu, evo, o tome slušamo za doru- ▶

čak, ručak i večeru više od dve godine. I dobio je spor, da čudo bude veće, presuda stigla, dobro da je nije uramio kako se obradovao. Mi se oduševili, biće otpremnine, da se bar malo finansijski pokušamo. Čekamo tako još od novembra prošle godine, a od para ni traga. Privatnik preregistrovao firmu, novi račun, novo ime, stari dugovi se izgleda više ne računaju. Moj stari sve češće govori da je ta presuda jedno golo pravo, da on svoje pare neće dobiti. Možeš da misliš u kakvom je stanju, svaki čas počne da se guši, srce lupa, pritisak preskače, umalo infarkt da ga *strefi*. Bojim se za njega, jer je jedan od stričeva posle otkaza potpuno prolupao, počeo da pravi neke skalamerije od razbijenih flaša, zove to 'umetnošću' i pokušava da proda nekome, svi se ismejavaju sa njim. Obojica, u tim godinama, s ovakvim zdravljem, mogu samo da sanjaju da će se ponovo negde zaposliti. A mama samo plače. Još jedino ona u porodici zarađuje i ako nastavi ovako da se kida, razboleće se i ona", poverava srednjoškolac, odličan učenik, priznajući da je želeo da studira, *da se malo udalji iz Kikinde*, ali, kako vidi, „ništa od toga“.

„Zvao šef mene i koleginicu, da nam saopšti da smo postale tehnološki višak. Posle tog razgovora, sedimo, gledamo se tako, ne znamo šta da kažemo, svaka misli svoje brige. Jedna kolegunica kaže 'Pitaću muža da me hrani neko vreme'. I ja ću mog muža da pitam, da li bi me izdržavao neko vreme", kaže Biljana Stojkov (50 godina), donedavno službenica u banci, majka dva velika momka, od kojih nijedan nema ni naznake da bi mogao da se zaposli. Crna ironija izbija iz njenih reči: ona je već godinama *udovica*, samohrana majka. Više nikakva prepreka ne stoji između samohrane majke i otkaza - trebalo je izgleda da se naviknemo na to umesto da se čudimo, sledeći neki atavizam iz davnih vremena. Jedna vaspitačica nedavno je takođe postala tehnološki višak, penzija će joj biti 5000 dinara! Ljudi prodaju i izdaju nekretnine koje imaju; otkazuju struju i vodu u kućama u kojima su donedavno živeli; vraćaju u upotrebu stare dobre peći na drvo, ugallj i otpatke, odriču se grejanja na gas i struju; smanjuju troškove gde god je moguće, ozbiljno se priprema-

ju za pravu bedu, koja će *da potraje*. Sve više stanova i kuća u Kikindi je napušteno, jer su se vlasnici odselili u sela, gde im stoji prazna dedina ili pradedina kuća. Mnogi, veoma sumnjivo, odjednom idu u posete rodbini i prijateljima u Nemačkoj, Švajcarskoj, Kanadi, Španiji, Australiji... i tamo ostaju što je moguće duže, ne bi li nešto zaradili.

„Radio sam kod ženinog rođaka u Švajcarskoj dva meseca, na građevini, zarađivao sam dobro, vratio sam sve dugove, opet ću da idem, ako me ova država ne spreči. Ovde sam nezaposlen već godinama", kaže Dušan Milić (48 godina), nekadašnji radnik u kikindskoj Livnici, oženjen, otac dve kćeri i deda jednog unuka. Porodica i bukvalno živi od onoga što odgaji u dvorištu i bašti, računi se začas nagomilaju, a jedina pomoć je - pomoć rodbine iz inostranstva. Sad je svima u ovoj „osnovnoj ćeliji društva“ najveća briga: da li će tata i njegov zet ovog leta uopšte moći da pređu granicu da bi stigli do rodbine kod koje mogu da rade? Da li će imati dovoljno novca da pokažu pa da ih carinici puste *preko*? Ili će ostati ovde - gde njih dvojica ne mogu da nađu ni privremen ili povremen posao, jer jedan od njih ima višak godina, a drugi manjak škole? Uz najavljene carinske „olakšice“ - ljudima baš neće previše vredeti to što mogu da prelaze granicu bez vize. Mnogi će odustati unapred, jer znaju da nemaju novca i da ne mogu da obezbede sva dokumenta koja država traži (na primer, uverenje da su zaposleni), pa će ostati gde već jesu i neće ni pokušavati da nekuda odu preko granice, možda ni na letovanje. Jer, ni oni koji su iz Kikinde putovali u Grčku i Tursku, nisu sa sobom nosili previše novca - ko plaća desetodnevni aranžman 140 eura na rate, taj svakako ne nosi 1000 evra da mu se nađu za trošak. A ko može da uplati gomilu para za letovanje, moći će i da pokaže evre u kešu na carini i opet će putovati samo bogati i moćni, a svi ostali moći će jedino da im zavide. Kad leto odmakne, ako ne bude opet nekih elementarnih ili političkih nepogoda, jedino što će ostati u gradu biće vrućina i čamotinja i samo će poneki koncert razbijati monotoniju. Koja već počinje da liči na spas od preterane zanimljivosti života ovde.

Druga beleška o Ja

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

Ovog mesaca na „Kolarcu“ govorio sam o „idealnom elementu u filozofiji i književnosti“ što je tema moje knjige: „Tota puchra: o idealnom elementu“. Nije tajna kako nastaju knjige. One su epilog čitanja, odnosno preciznije, samog iskustva koje prati ova čitanja.

U uvodnom predavanju pokazao sam da je upravo „Ja“ lažni idealni elemenat. Kako to? Tako što se jedan gramatički elemenat ili „čestica“, kako bi rekao J. A. predstavlja kao temelj (oslonac) bez koga se ne može. Ali, to je jedino tehnički tako. Gramatika je zbir ili knjiga tehničkih pravila. Kao partija šaha ili bilo koja igra.

Kao struktura nesvesnog Ja je, međutim, transcendentalna iluzija koju moramo ukloniti da bi dospeli do istine. A istina je da Ja ne postoji, već nastaje, ako je nastajanje razlika, a ne pozitivna odredba. Gramatika je arbitrarna strana, arbitrarna dimenzija jezika, u kome nema pozitivnih određenja. Zato je ovo „nastaje“ jezik, a ne biće.

Razlika jezika i bića je za „idealni elemenat“ od ogromne važnosti. Jer, jezik jeste iako ne postoji. Ne postoji sve što jeste. Jezik nije biće i zato nije moguća ontologija ili filozofija jezika. Dekonstrukcija lingvistike je uslov za ispravno razumevanje jezika. To je korak dalje, ili iskorak iz opšte lingvistike Ferdinanda de Sossura. To je smisao takozvanog „jezičkog obrta“ posle koga je idealni elemenat otkriven kao laž ili iluzija. Ali to da govorimo ili mislimo bez jednog „Ja“, ako je Ja jedno jeste je - čudo nad čudima. Šta više, to je uslov da govorimo i mislimo kao ljudi.

Zašto Ja ne postoji? Zato što se prurušava dok govorimo, a uvek govorimo. Idealni elemenat ne postoji kao ni ovaj „goli pripovedač“ o kome piše Jovica Aćin. Drugim rečima, ne postoji Ja koje nije prurušeno, koje je „golo“, ne postoji „goli pripovedač“ što

ne znači da je Ja obučeno. Prurušen ne znači biti obučen već pre neko ko skriva svoju golotinju.

Dosadno nedeljno popodne... Ko je rekao „dosadno nedeljno popodne“? Ko se to prurušava?

„Ako se slučajno neko pita o čemu ja to govorim, o kom to zagonetnom ludilu koje je u eseju ili eseju sa svojim pluralnim dinamikama stalno tražim za njim, odmah ću da dignem ruke i izjavim da govorim o bilo čemu, što bi moglo da znači i ni o čemu, ali o čemu god da govorim, to ne mora da bude primano kao nešto dalekosežno, presudno i nezaboravno“ (J.A.)

„Ja“ je supstitucija koja se prurušava zato što jeste, a ne postoji. Da nije tako pripovedanje bi bilo nemoguće baš kao i mišljenje samo.

Nema odgovora na pitanja zašto govorimo ili zašto mislimo? Šta je jezik, ili šta je misao? Osim da ova pitanja sama spadaju u „metafiziku prisustva“ i „objekta“, a ne teritorije, kretanja, semiologije označitelja a ne semantike. Poststrukturalizam zato govori o „linijama bekstva“ i „deteritorijalizaciji“. Ali to je područje postfilozofije a ne filozofije ili hermeneutike i semantike. Područje jedne postfilozofije književnosti.

Da li je filozofija zato kognitivni poremećaj i šta je u tom slučaju sama postfilozofija?

Upravo sam pročitao da je moguće locirati elektronske (neuronske) talase koje proizvode naši glasovi tako da je moguće obeležiti mesta u našem mozgu na kojima nastaju reči, odnosno, sam jezik. Ne, nisam se iznenadio: bilo kako da nastaje jezik, kao ova hemijska tehnološka iluzija, ili na drugi način - jezik je samoreferentan i zato nedokučiv. Ako je nedokučiv? A jeste.

Broj jedan je broj jedan

PIŠE: IVAN MRĐEN

Učenici četvrtog četiri beogradske Osnovne škole „Jelena Četković“ za rastanak sa učiteljicom Ivanom Milkanović pripremili su svojevrsan spomenar, knjižicu od stotinak strana sa svedočanstvima o prve četiri godine svog školovanja. Na početku pripreme ovog raritetnog izdanja (odštampanog u samo tri-deset primeraka) svi su popunili isti upitnik, u kome su za prirodu ovog teksta važni njihovi odgovori na pitanja o dopunskim aktivnostima i trenutnim idolima i uzorima. Iako je i „studija slučaja“ jedna od legitimnih istraživačkih metoda, svako uopštavanje činjenice da se gotovo dve trećine učenika ovog odeljenja (17 od 27) aktivno bavi nekim sportom bilo bi pogrešno, jer je ipak reč o deci iz elitnog beogradskog kraja (mesna zajednica „Lipov lad“), čiji roditelji imaju i mogućnosti i ambicije da svojim potomcima izaberu i nametnu određene aktivnosti.

Ono što je u ovom slučaju posebno zanimljivo je da se među tim malim sportistima više od polovine (10 od 17) bavi - tenisom, u proseku duže od godinu dana, što znači da takav njihov (i roditeljski) izbor nema direktne veze sa ovogodišnjom zaista impresivnom serijom Novaka Đokovića od 41 uzastopne pobede, čime je stvorio realne šanse da na grem slem turniru u Wimbledonu (koji je u toku u vreme zaključenja ovog broja Povelje) postane i „broj jedan“ na svetskoj listi tenisera. Naravno, niko razuman ne može da ospori da je upravo Novak Đoković, zajedno sa Anom Ivanović, Jelenom Janković, sada i Viktorom Troickim, Jankom Tipsarevićem i najboljim dubl igračem na svetu Nenadom Zimonjićem, najviše doprineo razvoju teniskog sporta u Srbiji i značajnom povećanju broja teniskih klubova, škola i centara gde se deca od malih nogu navikavaju na reket i žutu lopticu.

Međutim, odgovarajući na pitanje ko su im idoli ili uzori niko od ovih četvrtaka, pa ni onih koji se bave tenisom, nije pomenuo Novaka Đokovića. Za posebnu je analizu koliko je zbog svega što se zbiva oko našeg najboljeg tenisera, posebno ono što u poslednje dve godine čini njegov otac, neuspehli puč, a potom naprasno pojavljivanje nekih vode-

ćih političara u Teniskom savezu Srbije, preterano i neselektivno pojavljivanje u reklamama, koketiranje sa vrhom Srpske pravoslavne crkve (odakle je stigao Orden Svetog Save prvog stepena, najviše odlikovanje koje SPC dodeljuje za dobročinstva i posvećenost veri)... uticalo da se Novak, tako „upakovan“ deci ne javlja kao „prvi pik“ u izboru idola.

Sigurno je da će i na tom planu sve biti znatno drugačije kad Novak Đoković postane svetski „broj jedan“, jer je i to nešto što on još nema, a imaju Rafael Nadal i Rože Federer. To je donekle uticalo da većini malih tenisera idoli budu sadašnji i bivši najbolje rangirani igrač na svetu. Uzorak je, svakako, mali, ali je indikativno da određen broj onih koji su kao vanškolsku obavezu naveli „idem na tenis“, za uzore imaju fudbalere, pre svih Kristijana Ronalda, Lionela Mesija i Vejna Runija, što može i da bude pokazatelj izvesnog raskoraka između onoga što im je obaveza i onog što bi oni zaista želeli.

Nadal, Federer, Ronaldo, Mesi, Runi... na tom spisku, uz poneku svetski poznatu glumicu i pevačicu, nema imena sa ovdašnje sportske, kulturne ili estradne scene. To opet svedoči o izvesnom kvalitetu ove, po mnogo čemu posebne grupe predtinejdžera, ali i o pogubnoj činjenici da, kad je o ovdašnjem fudbalu reč, deca zaista nemaju na koga da se ugledaju, niti bilo ko zaslužuje da se njegov poster nađe na njihovim zidovima. Partizan je osvojio četvrtu uzastopnu titulu, a jedini pravi as bio je i to samo u prvoj polovini jesenje sezone Brazilac Kleo, proletos je neke odlučujuće pogotke postigao reprezentativac Gane Prins Tejgo, a jedini reprezentativac Srbije iz redova ovdašnjeg šampiona Radoslav Petrović je dobar deo završnice prvenstva i kup takmičenja presedeo na klupi. O Crvenoj zvezdi i njenim „asovima“ je gotovo neumesno govoriti kao potencijalnim uzorima, jer sastav tima sa „Marakane“ ne znaju napamet ni najzagriženiji propagandisti po sportskim listovima, rubrikama i redakcijama, pa nije čudo što su se svi zajedno potrudili da harizmom trenera

Roberta Prosinečkog (tačnije, njegovom karijerom kao fudbalera) prekriju to sivilo u redovima "našeg najtrofejnijeg kluba".

Ovih dana je u toku još jedan letnji prelazni rok, u kome - bar kad je o "većitim rivalima" reč - već po običaju nema za šta da se uhvate ni propagandisti, ni obični navijači. Poneko domaće ime za koje je potrebno poprilično objašnjenje čime su to zaslužili da ih obasja letnje sunce i sjaj reflektora i stranci iz četvrtog ili petog reda na svetskoj fudbalskoj pijaci teško mogu da zadovolje ambicije tipa "proleće u Evropi", ili "povratka na stare staze uspeha", pa se s obe strane Topčiderskog brda na sva zvona i ovog leta govori o "pojačanjima iz sopstvene škole". I ta će priča držati vodu dok traju pripreme i kontrolne utakmice, da bi sa startom takmičarske sezone morali da igraju oni za čije dovođenje su potrošene određene pare i "krediti" navijačkog strpljenja, ali teško da će bilo ko od aktera prvog narednog "većitog derbija" imati potencijal da bude stvarna sportska zvezda, a samim tim i idol i uzor dečacima koji još vole ovaj sport.

I to siromaštvo ukupnog doživljaja, ideja i asova ovdašnjeg fudbala je, sasvim sigurno jedan od razloga sve većeg interesovanja za tenis. Vimbldonski turnir je u momentu predavanja ovog teksta na polovini programa, pa se od čitalaca očekuje da neke od iskazanih stavova provere i kroz prizmu rezultata koje će narednih dana ostvariti Novak Đoković i da li će već početkom jula postati "broj jedan". Izvesno je samo to da će u slučaju da se to ne dogodi najožalošćenija biti propagandistička bratija koja je još pre prethodnog grem slem turnira (Otvorenog prvenstva Francuske) počela da svojata ovu poziciju kao "naše neotuđivo pravo". Pri tome se najčešće gubi iz vida činjenica da "broj jedan" nisu samo trofeji i poeni na svetskoj listi, već da taj status, ma koliko trajao, predstavlja i krunu svega što je učinjeno tokom nečije karijere.

Iz tog ugla gledano, nije slučajno što je jedino domaće ime na listi uzora sada već petaka iz škole "Jelena Četković" - Ana Ivanović, teniserka koja je u leto 2008. godine, posle trijumfa na Rolan Garosu devet nedelja bila na čelu WTA liste. Ma koliko njena karijera u kasnijem periodu imala ozbiljnih padova i blagih uspona, ma koliko se ovdašnjim propagandistima činio zanimljivijim njen ljubavni život i glamur koji ju je pratio kao jednu od najlepših sportistkinja na svetu, ma koliko ona sama grešila u izboru trenera i sponzora... Ana Ivanović se među najmlađima uvek doživljavala kao potpuno ostvarenje svih snova, posebno onog o nekom boljem, srećnijem i uspešnijem životu.

Zato je njen neuspeh posle sjajnog starta na Vimbldonu, kad nije uspela da se plasira u četvrto kolo, izgubivši od relativno nepoznate Petre Cetkovske iz Češke (0:2) doživljen kao još jedna epizoda priče "to je Ana", ali - za divno čudo - bez propagandističkih anatema, uobičajenih kad nečija ostvarenja nisu u skladu sa opštim očekivanjima. Ima u svemu tome i izvesnog poštovanja najsvetlijih trenutaka njene karijere, uvažavanje činjenica da se u ženskom tenisu stvari mnogo brže menjaju i da od turnira do turnira u prvi plan izbijaju nova imena, ali i uverenja da je besmisleno Anu Ivanović mazati blatom (a to se veoma često događalo), kad će već sutra, prekосуtra opet biti u središtu pažnje.

Broj jedan je broj jedan i to je ono na čemu bi svako iole pametnije društvo gradilo svoju idolografiju i kulturu kultova. To što je ostvarila Ana Ivanović, posle nje i Jelena Janković, koja je tokom 2008, punih pet meseci, uz jednu kraću pauzu, bila najbolja na svetu, što će, nadamo se, postići i Novak Đoković... stvara atmosferu u kojoj se mnogo lakše čine prvi koraci, a bavljenje sportom prestaje da bude dosadna dodatna obaveza, jer u sebi sadrži elemente mogućeg i ostvarivog sna.

Kalauz

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

Danas se ovom rečju uglavnom naziva *alatka sa zubom u obliku kukice* kojom se nasilno otvaraju vrata odnosno poseban ključ kojim se može otvoriti svaka obična brava.

U staroturskom jeziku javlja se u više grafija - **kulabuz - kulaguz - kulavuz/k'lavuz** - i znači *onaj koji pokazuje put, putovođa, vodič*. Koristila se i kao lično ime, **Kulavuz** odnosno **Kulaguz**.

Turski istoričar **Mehmed Nešri** kazuje da je turskoj vojsci, kada je 1389. išla na Kosovo, kalauzio (oblasni gospodar i od Maričke bitke turski vazal) Konstantin (Dragaš). A i **Dušan Popović**, pišući o istoriji današnje Vojvodine u vreme turske vladavine, ističe da su Srbi (kao i Mađari) u turskoj vojsci služili kao kalauzi (vodiči). Za uzvrat, dobijali su timare (lena), o čemu sasvim pouzdano svedoče i zvanični osmanski popisi (poznatiji pod imenom defteri). Čak se srazmerno veliki broj timara susreće u rukama hrišćana tobdžija, azapa i kalauza. "Pored harambaše i barjaktara - kaže, opet, već pomenući autor - nalazio se u četi i kalauz provodič". U jednom starijem hrvatskom izvoru čitamo: "Kalauzi, turski su bili negda Vlasi, uhode, a po tom prevodiči i prednji četnici, kad turska vojska drči, da plieni naše strane, pak da se hvataju sužnji, a napose nejkaka djeca". Reč nalazimo i u **Njegovševom Ogljedalu srbskom** "Čekajte me na vodu Vlahinju, / e ću ostati u taboru turskom / da ja budem vojsci kalauze, / da dovedem preko Sinjca Turke". Pa preciznije: "...teTurcima rasputice kaže". U prvom planu poznate slike **Paje Jovanovića Seoba Srba** vidi se narodni kalauz.

Kalauzom se nazivala i životinja - obično konj ili ovan - koji predvodi karavan ili stado, predvodnik ("Kalauz ... konj, zvonar koji ide prvi pred karavanom i pokazuje put"). "On uvek pred karavanom izmiče - kaže naš poznati etnolog Sima Trojanović - obično 4-5 koračaja, a po njegovom predvođenju i najleniji se konj mora da upravlja, za to svi konji svaki čas pogledaju na kalauza. On zna na raskršću, kojim mu putem valja udariti, gde mu je odmoritište tu će stati i ceo karavan, kao po zapovesti, zaustaviti, a kiridžije će priskočiti i espap rastovariti da konjima lakne i da se lepo odmori. On zna

tačno pojišta, hanove, prijateljske domove i sve što je iskustvom i vremenom upamtio. Kad stigne na brod, on stane i čeka da ga čovek navede, jer voda nije uvek iste dubine...". Za kalauze su se birali ne samo najhitriji konji već i "dlaka ima neki veliki značaj za dobrotu konja, tako su za kalauze najbolji dorati, a najgori je vranac". Kalauz je, uvek i stariji konj, a nekad je to mogla biti i kobila.

Ovca koja predvodi stado, ovca predvodnica - je **kalauska**. A tako se nazivala i žena kalauz. Postojao je čak i dem. oblik - *kalaušče* ("Uteče mu momče kalaušče").

Navedimo i ostala značenja ove pozajmljenice: *koji vodi brod, pilot, pedat* ("Dragut Raišuš vrli kalauz morsk"); *trgovački posrednik, mešetar, prekupac, glasnik, glasonoša, uhoda, potkazivač, špijun; posrednik pri sklapanju braka, navodadžija, provodadžija (pokr); u Kosovsko-metohijskom dijalektu* (koji je zabeležio **Gliša Elezović**): *fig. kočoperan, napredan, prvi čovek, mladić* ("Aškolsun da mu je, kalauz mu dete iskoči"); *pa vrsta morske ribe, crnoguzac i, najzad, pokr. deo neke naprave, alata u obliku kuke*. Pokr. se umesto kalauz kaže i **kalauzin**, a tako se naziva i *prvo obojeno uskršnje jaje*. Tu je, dalje, **kalauzara** - *vrsta veće burgije*, pa **kalauzina** ("Činovnici naplaćuju od izvoznika "kalauzinu" za tovarne vagone"), **kalauština** - *novčana nagrada, plata koja se daje kalauzu za obavljanje kalauskog, posredničkog posla*. A ovom drugom rečju naziva se i *posredovanje, posredništvo u trgovini (kalauzluk)*.

Uz već pomenuto značenje gl. **kalauziti**, imamo i sledeća: *pripremati put, prolaz nečemu, pret-hoditi* ("Burgijica ... kalauzi velikim svrdlovima"); *vršiti posredničke poslove u trgovini, biti trgovački posrednik, posredovati, preprodavati; posmatranjem prikupljati podatke, obaveštenja (o nekome, nečemu), izvidati, uhoditi* ("Otme li se gdje cura... Jure kalauzi i traže otimače"); *raditi za nekoga, biti u nečijoj službi, vršiti usluge nekome, služiti, pomagati nekome* ("Najviše je onih koji se kriju iza ... naziva radikal i koji su pod tom firmom kalauzili svakoj vladi") i, najzad, pokr. *menjati čas ovako, čas onako*.

Reč je ostavila svoje tragove i u toponomastici (**Kalauzlija, Kalauzovići**), a koristi se, takođe, i kao prezime: **Kalauzi, Kalauzović**.

Juriš na vlast

PIŠE: RADE VUKOSAV

Više od 70 političkih stranaka ima u Srbiji. Na televiziji kažu, 77! U maloj Srbiji tolike političke stranke! Država ih donira. Zna li se koliki novca za doniranje ulaže Vlada, za tolike stranke, a u nerentabilne svrhe? One stranke koje imaju malo brojnije pristalice, a koje nisu u koaliciji vlasti, naprečac hoće nove, prevremene izbore. Toliko im je slatka vlast.

Tomislav Nikolić, lider Srpske napredne stranke, koji je takoreći do juče na reveru sakoa nosio i dičio se Šešaljevima bedžom, „trgnuo se“, odvojio se od radikala, ocenivši da oni nemaju budućnosti, da su islužena stranka, te svoju stranku preimantovao u „naprednu“. Sve neki bombasti nazivi. Koliko je napredna, vreme će pokazati, a to vreme građani Srbije moraju otaljati na svojim leđima, jer narod sve plaća. Prikupivši, kao pristalice i lidere još nekih opozicionih stranaka, najpre je, „ako se ne raspišu prevremeni izbori“, pretio protestnim mitinzima, a nakon toga je te mitinge i održavao, pa kad je video da je to samo „tandara broć“, rešio se na štrajk glađu. Zamislimo kakva je to zaludenost za ciljem da bude vlast, pa da se i gladovanju podvrgne. Bolje i to nego samospaljivanje. Štrajkovao je, uoči Uskrsa, oko sedmicu dana, a onda se, nakon tog „posta“ spektakularno pričestio. Što je još čudnije, a što se graniči sa komikom, pred „bolesničku postelju“ dolaziše mu šef države, potpredsednik Vlade, čak i patrijarh SPC Irinej itd. Teško bi to i dobar komičar režirao. I to sve pred tv kamerama, misleći da će mu to podići popularnost. Kad se Tomo osvedočio da je i to sve ispalo kao neisplativa farsa, izjavio je da više, ama baš nikad, neće organizovati demonstrativne mitinge. Čekaće, kaže, redovne izbore. A izgubljenno vrijeme za taj cirkus, bolje da je upotrebio za učenje ekonomije, ili da se konsultovao sa ekonomskim stručnjacima te, danas najvažnije društvene nauke koja u naprednom društvu treba biti ispred i iznad politike. Kod nas je to, nažalost, obratno.

Nacionalistička groznica nas je dovela do ovoga i nikako da se opametimo. Političari to previđaju ili to ne usvajaju. K'o misle, narod smo time odavno opili i zablesavili, a ne smemo ih sada izdati. Boje se ako ne akcentiraju nekakve dosad, u ljudske glave utrpene „nacionalne interese“ da će im popular-

nost kod birača opasti – pa kud onda. I tako dalje i tako dalje... Zato se inertno drže iste linije, bore za nacionalističke poene kod birača, čime podržavaju nezdravo stanje u regionu. Malo ko od njih načine istinu, a onaj koji je načne, dobije izdajničku etiketu. Upravo je to jedan od uzroka našeg slepila i posrtanja. Srbiji trebaju stručnjaci, a ne kvazi-patriote, demagozi i mitingaši. Već na vratu vučemo skupu hipoteku Miloševićevih mitinga i ratova. I ne samo Miloševićevih.

Gospodo: vi koji se kandidujete za sledeću vlast, nemojte nastupati inertno po starom i ići po dosadašnjim stazama politiziranja. Ni po dosadašnjoj praksi. Država i društvo su nam u takvom ekonomskom i ideološki stanju da ni ma koja, sledeća vlast ne može u kratkom vremenu napraviti nikakvo čudo. Nema brzih rešenja. Nijedna vlast nam ne može povratiti Kosovo, niti Srbiji priključiti Republiku Srpsku. Gledajmo na sve to realno. Očigledno je da se državni vrh više brine o Republici Srpskoj koja je u Bosni, nego o Sandžaku koji je u Srbiji. To će nam se osvetiti i već nam se počelo svetiti. Srbiju treba okrenuti samoj sebi i Evropi, bez dvostruke politike prema susednoj Bosni i Hercegovini. Osvrnimo se unazad, kad su nam „mudre glave“ servirale Slobodana Miloševića. On je firerovsko-dučeovskim nastupima vođe – vožda, uzdrmao Jugoslaviju, ukinuo sve autonomije u Srbiji, neselektivno pozatvarao kosovske političare i obećao nam život „kao u Švedskoj“. I raširio dosad neviđeno ludilo i to ne samo u Srbiji, nego i kod Srba van Srbije. I to preskupo plaćamo i dugo ćemo to još plaćati. Neki to još nisu zaboravili i ne smeju zaboraviti. „Srbija će postaviti pitanje granica“, reče Milošević i znamo šta je usledilo. Prekid sa Slovenijom, rat sa Hrvatskom i u Bosni i Hercegovini. *Istog trenutka nam je industrija posrnula, jer je prestala kooperativna proizvodnja. Industrija, zbog prekida kooperacije svoje proizvode nije mogla finalizirati, pa je prestala prodaja. Industrija je stala i izgubili smo, kako unutrašnja, tako i spoljna tržišta.* Konkurencija je u svetu toliko velika da ih, čak i da imamo sposobnu industriju, ne možemo lako povratiti. Trebamo se dugo, dugo boriti i to iznova. A, kako, kad su nam tehnologija i proizvod-

nja „švorc“? Proizvodnja je ta koja donosi materijalna, a uz to i finansijska dobra. Nemamo šta prodati. Robu koju smo nekad proizvodili, sad uvozimo. Radnicu su bez posla. Nezaposlenost i siromaštvo rastu, mnogi su gladni. Mortalitet je zabrinjavajuće nadmašio natalitet. I još će ta razlika rasti. Zašto? Zato što mladi ne vide budućnost i nemaju sredstava za porodice. Infrastruktura nam je u jako lošem stanju, posebno železnice i putevi. Za infrastrukturu bi nam trebalo bar desetine milijardi eura, da se bar približimo Evropi. Odakle? Nikakv nacionalizam, nikakv prkos, a posebno Dodik, nam tu neće pomoći, naprotiv.... Naši političari su krivi što je Srbija sputala samu sebe, a ponašaju se kao da nam je za to neko drugi kriv. Upropaštena, pokradena i propala proizvodna preduzeća je teško prodati, pa nam je privatizacija među najslabijim u regionu, a ako koju firmu i prodamo, tim novcem, uglavnom, krpimo državni budžet, što dovodi do još veće stagnacije i poniranja. Mnoge firme novi vlasnici su kupili ne da da se u njima proizvodi, nego zbog povoljne lokacije na skupom placu, a radnicima daju otkaze. Korupcija i drugi kriminal caruju. Kako dalje - i opet kako dalje? To nam je glavno pitanje. **Zato, za zauzima-**

nje vlasti se treba dobro pripremiti. Naučno i vizionarski.

Oni političari koji mnogo obećavaju i drže se nekakvih svojih ideologija i nacionalizma, nisu dobrodošli. *Nama trebaju odgovorni političari, dobri ekonomisti, vizionari. Srbiji trebaju stručnjaci, a ne populist, mitingaši i bundžije, koji samo znaju druge vređati i pričati ono što ljudi vole da čuju. I nerealno obećavati.* Neka oni političari koji su pošteni i stručno spremniji, iskreno kažu: ne obećavamo kule u oblaku, ali obećavamo da ćemo stručno, odgovorno i pošteno raditi da Srbiju izvučemo iz zaostalosti. Pošteno i svesrdno ćemo se boriti za oživljavanje proizvodnje i trgovine, protiv kriminala i za bolji život naših građana. Ne obećavamo ništa „odmah“, nego po realnim mogućnostima. „Koga su zmije ujedale i guštera se boji“, kaže narodna poslovoica, pa se bojimo da takvih političara nemamo, ako ih imamo, takvi ne mogu doći do izražaja. Bojimo se onih kojima je na umu vlast po svaku cenu. Bojimo se onih koji znaju optuživati, pa i ubijati svoje protivnike. Bojimo se korupcionaša. Žellimo da takva praksa ode u prošlost. I da nam se istorija ne ponavlja.

Policijska tortura na youtube.com

Beograd, 25. jun 2011.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji poziva Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije da sprovede istragu kako bi se utvrdila autentičnost snimka postavljenog na youtube.com na kome se jasno vidi protivpravna primena sile nad mlađom osobom u policijskoj stanici. Helsinški odbor pozi-

va MUP da se utvrdi identitet osoba na snimku, datum kada se incident odigrao, kao i tačnu lokaciju policijske stanice sa snimka. Ukoliko je snimak autentičan, reč je o klasičnom primeru torture koja je kažnjiva po domaćem zakonodavstvu, pa shodno tome, Helsinški odbor poziva MUP da se u ovom slučaju preduzmu sve zakonom predviđene mere.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji će u narednim danima sa pažnjom pratiti dalji razvoj događaja vezanih za ovaj slučaj, s obzirom da je pitanje policijskog postupanja tokom pritvora u policijskim stanicama u Srbiji I dalje jedno od najspornijih tačaka u procesu suzbijanja torture.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji

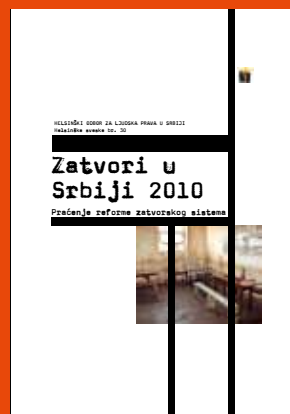
HELSINŠKE SVESKE

28. Sandžak: Identitet u procepu starog i novog

29. Sandžak i evropska perspektiva

30. Zatvori u Srbiji 2010

da li imate ostala izdanja helsinškog odbora?

SVEDOČANSTVA

19. Živorad Kovačević, *Srbija i svet: Između arogancije i poniznosti*
20. Milošević vs. Jugoslavija
21. Izbeglice - Žrtve etničkog inženjeringa
22. Srebrenica - od poricanja do priznanja
23. Aleksandar Bošković, *Etnologija svakodnevnog života*
24. Dubrovnik: "Rat za mir"
25. Zoran Đinđić: *Etika odgovornosti*
26. Kovanje antijugoslovenske zavere I i II
27. Bosna i Hercegovina - jezgro velikosrpskog projekta
29. Fahri Musliu, *Montirani procesi protiv kosovskih Albanaca*
30. Srđa Popović, *Nedovršeni proces*
31. Vukovarska tragedija 1991 I i II
32. Snaga lične odgovornosti
33. Rat u brojkama
34. Raskrinkavanje projekta Velika Srbija
35. Fahri Musliu, *Masakr u Suvoj Reci*
36. Jens-Martin Eriksen i Frederik Stjernfelt, *Scenografija rata*
37. Olivera Milosavljević, *Činjenice i tumačenja*

OGLEDI

9. Momčilo Isić, *Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka*
10. Tomislav Ognjanović, *Čaršija, Utrina ili Srbija*
11. Ljiljana Vuletić (priredila), *Ksenija Atanasijević: Etika feminizma*
12. Olga Popović-Obradović, *Kakva ili kolika država*
13. Ivan Đurić, *Vlast, opozicija, alternativa*
14. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 1*
15. Olivera Milosavljević, *Savremenici fašizma 2*